

UNIVERZITA KARLOVA

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Globální migrační a rozvojová studia

Bc. Kateřina Kovářová

**ANALÝZA NÁVRATOVÉ MIGRACE ČECHŮ A SOCIÁLNÍCH REMITENCÍ – PŘÍPADOVÁ
STUDIE IRSKA**

**ANALYSIS OF CZECH RETURN MIGRATION AND SOCIAL REMITTANCES – A CASE STUDY
OF IRELAND**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

prof. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

Praha, 2022

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 12. 12. 2022

Podpis

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu práce, panu prof. RNDr Dušanu Drbohlavovi, CSc., za jeho trpělivost, cenné rady a poznámky a čas věnovaný konzultacím i mé diplomové práci samotné. Zároveň bych také chtěla poděkovat všem informantům, kteří byli ochotni se mnou strávit značnou část svého rána nebo večera a podělit o své zkušenosti a názory. Nakonec mé velké díky patří mé rodině, která mě podporovala po celou dobu studia a také mému partnerovi, za jeho trpělivost, pochopení, neustálé povzbuzování a optimismus i v těch nejtěžších chvílích.

Analýza návratové migrace Čechů a sociálních remitencí – případová studie Irska

Abstrakt

Práce propojuje dva poměrně mladé koncepty – sociální remitenci a návratovou migraci, které probíhají na pozadí transnacionalizace. Práce je případovou studií české migrace do Irska. Cílem je identifikování návratových motivů a tzv. bodu zlomu – kdy a za jakých okolností u migrantů dochází k rozhodnutí o návratu, zdali existuje potenciál přenosu sociálních remitencí na nemigrující obyvatelstvo v zemi původu a jak se liší migrační strategie, nabývání a šíření sociálních remitencí u nízkokvalifikovaných a vysoce kvalifikovaných migrantů. S ohledem na cíle této práce je výzkum postaven na kvalitativním přístupu, který umožňuje hlouběji porozumět a přiblížit motivy návratu, transnacionální vztahy, nabývání, přenos a šíření sociálních remitencí, jejich povahu a vzájemné souvislosti u vybraného souboru informantů. Z toho důvodu je ve výzkumu použita metoda polostrukturovaných hloubkových rozhovorů s dvěma skupinami informantů – Čechy žijícími v Irsku a Čechy, kteří se již vrátili z Irska zpět do Česka. Výsledky výzkumu reflektují potenciální i skutečné remittance a motivy návratu obou zmíněných skupin. Zároveň poukazují na intenzitu přenosu a šíření sociálních remitencí v čase, důležitost a sílu transnacionálních vztahů a vazeb a na roli kvalifikace samotného migranta.

Klíčová slova: sociální remittance, návratová migrace, transnacionalismus, česká migrace, Irsko, Česko, nízkokvalifikovaní migranti, vysoce kvalifikovaní migranti, česká migrace do Irska

Analysis of Czech return migration and social remittances – A case study of Ireland

Abstract

The thesis connects two relatively young concepts – social remittance and return migration, both happening on the background of transnationalism. This Master's Thesis is a case study of Czech migration to Ireland. The thesis aims to identify the return motives and the so-called breaking point – when and under what circumstances the decision to return is made, whether there is a potential for the transfer of social remittances to the non-migrant population in the country of origin and how migration strategies, acquisition and the spread of social remittances differ for low-skilled and high-skilled migrants. The research is based on a qualitative approach. It allows a deeper and closer understanding of the return motives, transnational relations, the acquisition, transfer and impact of social remittances, their character and mutual connections among the selected group of informants. For that reason, the research method uses semi-structured interviews with two groups of informants – the Czechs living in Ireland and the Czechs who already returned from Ireland to the Czech Republic. The results of the research reflect potential and actual remittances and motives for the return of both mentioned groups. At the same time, they point to the intensity of the transfer and spread of social remittances over time, the importance and strength of transnational relationships and ties, and the role of the migrant's own qualifications.

Keywords: social remittances, return migration, transnationalism, Czech migration, Ireland, Czechia, low-skilled migrants, high-skilled migrants, Czech migration to Ireland

OBSAH

Seznam použitých zkratk.....	8
Seznam tabulek.....	9
Seznam obrázků	9
Úvod	10
1. Konceptuální rámec a teorie.....	13
1.1. Paradigma vztahu migrace a rozvoje	13
1.1.1. Vymezení nízkokvalifikovaných a vysoce kvalifikovaných migrantů.....	16
1.2. Transnacionalismus.....	19
1.2.1. Transnacionální migrace	21
1.3. Návratová migrace	23
1.3.1. Typologie návratové migrace.....	27
1.3.2. Podmíněnosti a motivy návratu	31
1.3.3. Kontext návratu, integrace a reintegrace	33
1.4. Koncept sociálních remitencí	34
1.4.1. Kategorizace sociálních remitencí.....	38
1.4.2. Fáze sociálního remitování.....	42
1.4.3. Vztah sociálních a finančních remitencí.....	45
2. Kontext české migrace do Irska.....	47
2.1. Irsko jako migrační destinace.....	47
2.1.1. Pracovní migrace do Irska	49
2.2. Specifika České migrace do Irska	52
2.3. Migrace v kontextu dvou významných událostí, které změnily svět	54
3. Metodologie výzkumu a zdroje dat	57
3.1. Výzkumný design.....	57
3.2. Metoda sběru dat.....	59
3.3. Metoda výběru výzkumného souboru	61
3.3.1. Charakteristika výzkumného souboru	62
3.4. Metoda analýzy dat.....	65

3.5.	Limity zvoleného přístupu a limity dat.....	65
4.	Analýza vlastních dat.....	68
4.1.	Pozadí života informantů	68
4.1.1.	Kontext života informantů a jejich předchozích zkušeností	69
4.1.2.	Motivy emigrace z Česka.....	71
4.1.3.	Atributy výběru přijímací země.....	74
4.2.	Motivy návratové migrace	76
4.2.1.	Potenciál návratové migrace.....	77
4.2.2.	Skutečné motivy k návratu.....	79
4.2.3.	Bod zlomu v souvislosti s návratem	82
4.2.4.	Vnímání domova	84
4.3.	Nabývání potenciálních sociálních remitencí.....	86
4.3.1.	Normativní struktury.....	86
4.3.2.	Systémy praxe	90
4.3.3.	Sociální kapitál	94
4.4.	Transnacionální přenos sociálních remitence.....	97
4.4.1.	Online komunikace.....	98
4.4.2.	Osobní komunikace.....	99
4.5.	Šíření sociálních remitencí	101
4.5.1.	Reakce na sociální remitence.....	101
4.5.2.	Povaha sociálních remitencí.....	107
4.5.3.	Intenzita přenosu a šíření sociálních remitencí v čase.....	109
4.5.4.	Souvislost sociálních a finančních remitencí.....	110
4.6.	Migrace a sociální remitence v kontextu dvou významných událostí, které změnily svět	112
	Závěr.....	114
	Seznam použité literatury	117
	Přílohy	129
	Příloha 1 – Otázky pro informanty žijící v Irsku.....	129
	Příloha 2 – Otázky pro informanty, kteří se vrátili z Irsku do Česka.....	131

Seznam použitých zkratek

EC	European Commission (Evropská komise)
EQF	<i>The European Qualification Framework</i> (Evropský rámec kvalifikací)
EU	<i>European Union</i> (Evropská unie)
GFMD	<i>Global Forum for Migration Development</i> (Mezinárodní fórum o migraci a rozvoji)
ILO	<i>International Labour Organization</i> (Mezinárodní organizace práce)
IOM	<i>International Organization for Migration</i> (Mezinárodní organizace pro migraci)
ISCED	<i>International Standard Classification of Education</i> (Mezinárodní standard klasifikace vzdělání)
ISCO	<i>International Standard Classification of Occupations</i> (Mezinárodní standard klasifikace zaměstnání)
MPI	<i>Migration Policy Institute</i> (Institut migrační politiky)
NFQ	<i>The National Framework of Qualification</i> (Národní rámec kvalifikací)
NRQ	<i>The National Register of Qualification</i> (Národní soustava kvalifikací)
OECD	<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i> (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj)
PHM	<i>Health and Migration Programme</i> (Zdravotní a migrační program)
UN	<i>United Nations</i> (Organizace spojených národů – OSN)
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> (Rozvojový program Organizace spojených národů)
UNESCO	The United Nations Education, Scientific and Cultural Organization (Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu)
WHO	<i>World Health Organization</i> (Světová zdravotnická organizace)

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Vymezení nízce a vysoce kvalifikovaného pracovníka dle vzdělání vs. dle pracovní pozice	17
Tabulka 2 – Typologie transmigrantů	23
Tabulka 3 – Teorie návratové migrace	26
Tabulka 4 – Přehled typologií návratové migrace dle vybraných autorů	30
Tabulka 5 – Typologie sociálních remitencí dle způsobu přenosu a aplikace	42
Tabulka 6 – Porovnání českého a irského kvalifikačního rámce	53
Tabulka 7 – Základní charakteristika informantů žijících v Irsku	64
Tabulka 8 – Základní charakteristika informantů, kteří se vrátili do Česka	64
Tabulka 9 – Kontext života a předchozích zkušeností informantů žijících v Irsku	69
Tabulka 10 – Kontext života a předchozích zkušeností informantů, kteří se vrátili z Irsku zpět do Česka	70
Tabulka 11 – Přehled potenciálních motivů k návratu českých migrantů v Irsku	78
Tabulka 12 – Přehled skutečných motivů k návratu migrantů, kteří se vrátili zpět do Česka	81
Tabulka 13 – Přehled návratových motivů a tzv. bodů zlomu neboli impulzů k návratu	83
Tabulka 14 – Přehled přijatých potenciálních a přijatých/nepřijatých skutečných sociálních remitencí	106
Tabulka 15 - Relativní rozdíly mezi Irskem a Českem	108

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Souvislost konceptu domova a dalších migračních strategií	32
Obrázek 2 – Typologie sociálních remitencí dle jejich obsahu	39
Obrázek 3 – Fáze sociálního remitování	44
Obrázek 4 – Migrační toky v Irsku v letech 1987–2022	48
Obrázek 5 – Schéma pracovní migrace ze střední a východní Evropy do západní Evropy	51
Obrázek 6 – Vnímání domova dle počtu informantů	85

Úvod

Mezinárodní migrace je jedním z ožehavých témat současné globální společnosti. Je to složitý fenomén, který reflektuje dynamičnost dnešní doby. I proto je nutné migrační procesy zkoumat v kontextu neustále se měnících ekonomických, politických, sociálních, demografických a geografických a ekologických procesů, jež migrace významně ovlivňuje, ale také, které samy migraci výrazně proměňují (Drbohlav, 2015; Castles, 2010; Massey, 1988).

Na proces migrace je v této práci nahlíženo jako na dlouhodobé přemístění jedince z jedné země do země jiné, tedy ze země původu do země přijímací, a to bez ohledu na příčiny, přičemž minimální délkou pobytu v přijímací zemi je 1 rok (IOM, 2011). Migrace, a zejména pak návratová migrace, je zde zkoumána ve specifickém prostoru EU (Evropské unie, dále jen EU), který se vyznačuje volným pracovním trhem a značnou kulturní podobností obou zkoumaných zemí – Česka i Irska. Nutno dodat, že tato práce bere na zřetel i dvě významné události, které ovlivnily a stále ovlivňují světové dění – pandemii COVID-19 a válku na Ukrajině.

Ačkoliv hovoříme o migraci v rámci EU, na tento proces je nutné nahlížet i v kontextu transnacionálního sociálního prostoru a v souvislosti s transnacionálními vazbami migrantů. Tyto vazby migranti udržují napříč hranicemi a jsou součástí jejich každodenního života, stejně tak jako vazby a kontakty nové, jež si jedinec utváří v hostitelské zemi (Levitt a Lamba-Nieves, 2011; Levitt, 2005). Zmíněné transnacionální vazby se mohou lišit u nízkokvalifikovaných a vysoce kvalifikovaných migrantů, u kterých se mohou různit délkou pobytu migranta v hostitelské zemi nebo například způsobem komunikace. Transnacionalismus je tedy procesem, který v této práci ukotvuje a spojuje dvě hlavní témata: návratovou migrace a sociální remitence. Je důležité si uvědomit, že již samy transnacionální vazby jsou prostředky přenosu a šíření sociálních remitencí (White a Grabowska, 2019), jež tato diplomová práce zkoumá i v souvislosti s motivy návratu migranta do země původu.

Cíle této práce reflektují tři hlavní výzkumné otázky a tři vedlejší výzkumné otázky, které jsou uvedeny níže.

- 1) *Jaké motivy vedou migranta k uvažování o návratu do země původu? Kdy a za jakých okolností dochází u migranta k tzv. bodu zlomu v rozhodnutí o návratu? Motiv*

návratové migrace se stejně jako motivy emigrace váží na *push* a *pull* faktory země původu a země hostitelské. Prostředí EU je těmito faktory velmi specifické a to ovlivňuje i samotné migrační strategie. Tato diplomová práce chce vyplnit mezeru na poli dosavadních poznatků o návratové migraci v souvislosti s identifikací hlavních impulzů k návratu do země původu a vzájemných spojitostí.

V rámci této otázky byla řešena ještě vedlejší výzkumná otázka: *Nakolik jsou návraty plně dobrovolné a nakolik jen zdánlivě dobrovolné?* Tato premisa je postavena na typologii Cassarina (2008), která rozlišuje tři typy návratu. Nedobrovolný, dobrovolný návrat jako návrat uskutečněný na základě vlastního rozhodnutí bez vlivu externích faktorů a bez jakéhokoli tlaku či nátlaku a návrat dobrovolně povinný, ke kterému sice dochází z vlastní vůle jedince, ale zároveň zde existuje vliv a tlak nepříznivého externího faktoru.

- 2) *Existuje potenciál přenosu sociálních remitencí na nemigrující obyvatelstvo v zemi původu?* Odpověď je hledána na základě Grabowské et al. (2017), která tvrdí, že přijetí sociální remitence je nejméně komplikovanou cestou, nicméně imitace či rezistence jsou postoje společností nejvíce reflektované.

V souvislosti s touto hlavní výzkumnou otázkou byly řešeny ještě dvě vedlejší výzkumné otázky: *Jak se vyvíjí intenzita přenosu a šíření sociálních remitencí v čase?* Tato diplomová práce chce přinést nové poznatky o přenosu a šíření sociálních remitencí z hlediska času, a to zejména v souvislosti s délkou pobytu emigranta v hostitelské zemi, ale také z hlediska zájmu a otevřenosti společnosti v zemi původu. Vychází z teze Cassarina (2004) a Gmelcha (1980), že délka pobytu migranta v hostitelské zemi ovlivňuje přenos i šíření sociálních remitencí, a zároveň z teze Petha a Sakdapolraka (2020), kteří tvrdí, že intenzita přenosu a šíření sociálních remitencí v čase klesá.

Druhou vedlejší výzkumnou otázkou je: *Jaká je povaha sociálních remitencí přenášených do Česka?* Jedním z cílů práce je i přiblížit charakter sociálních remitencí proudících z Irska na české nemigrující obyvatelstvo.

- 3) *Liší se migrační strategie, nabývání a šíření sociálních remitencí u nízkokvalifikovaných a vysoce kvalifikovaných migrantů?* Odpověď na tuto otázku je hledána skrze tezi Millard (2005), která tvrdí, že čím déle jsou vysoce kvalifikovaní pracovníci v přijímací zemi, tím větší je šance v přijímací zemi již zůstat natrvalo nebo odložit návrat na neurčitý čas. Zároveň je zkoumána souvislost kvalifikace migranta s šířením nově

nabytých sociálních remitencí dle Engbersena (2012), Holtslaga, Kremer a Schrijverse (2013), kteří nahlíží právě na kvalifikované migranty jako na osoby, jež potenciálně nejvíce šíří nabyté skutečné sociální remittance.

Je nutné zdůraznit, že práce nemá za cíl zobecňovat výsledky výzkumného šetření. Záměrem je hlouběji prozkoumat a porozumět motivům návratové migrace a podmíněnostem nabývání, přenosu a šíření sociálních remitencí z českých migrantů na nemigrující obyvatelstvo v zemi původu. S tímto záměrem práce zkoumá uvedená témata skrze kvalitativní výzkum, a to konkrétně skrze polostrukturované hloubkové rozhovory s Čechy žijícími v Irsku a s Čechy, kteří se již z Irska vrátili do Česka.

Kapitola 1

1. Konceptuální rámec a teorie

Než budeme diskutovat analytickou část a výzkum samotný, je třeba nejprve vysvětlit jednotlivé vybrané důležité pojmy, procesy a souvislosti a ukotvit je v rámci příslušných konceptů a teorií. Těmito pojmy a souvislostmi je zejména celé paradigma problematiky migrace a rozvoje, s čímž se pojí téma pracovní migrace a kvalifikace migrantů a stejně tak i koncepty *brain gain*, *brain drain* a další. Nedílnou součástí migrace dnešní doby je i transnacionalizace a transnacionální migrace, které se také významně vážou ke stěžejním tématům této práce: návratové migraci a sociálním remitencím. Oběma těmito tématům je věnován značný prostor, aby bylo možné vysvětlit a pochopit podmíněnosti, vazby a souvislosti, o které se opírá analytická část této práce. Budeme se věnovat jak vysvětlení a kategorizaci obou konceptů, tak jejich kontextu.

1.1. Paradigma vztahu migrace a rozvoje

Migrace obyvatelstva jako prostorový jev je celosvětově skloňovaný pojem, a to zejména v posledních několika desetiletích. Samotný proces migrace tu ale byl již od dob prvních civilizací a zintenzivňoval se s růstem počtu obyvatel, objevenými regiony, rozvojem a s novými ekonomickými příležitostmi. S nástupem globalizace v 19. století mluvíme o celosvětovém procesu, který závisí na geografických, sociálních, politických a ekonomických podmínkách jednotlivých zemí (Massey et al., 1993). V posledních desetiletích se do tohoto kontextu ještě přidává vliv environmentálních procesů, které migraci též zásadně ovlivňují. Toto téma je třeba vnímat v jeho komplexnosti a jako interdisciplinární obor, který lze zkoumat nejen z hlediska sociální geografie, jak se k němu přistupuje v této práci, ale i z hlediska demografie, politologie, ekonomie, sociologie a dalších vědních oborů. Migrační procesy je nutné zkoumat v kontextu dynamičnosti dnešní doby, globalizace a neustále se měnících ekonomických, politických, sociálních, demografických a geografických procesů, které tvář migrace neustále proměňují,

ale současně jsou migrací často také důležitě ovlivňovány (Drbohlav, 2015; Castles, 2010; Massey, 1988).

Stejným způsobem je třeba nahlížet i na problematiku rozvoje, která ve své všeobecnosti prostupuje všemi vědními obory napříč celou společností. Koncept rozvoje zahrnuje mnoho aspektů, mění se v průběhu času, a tedy nemá stabilní jednotnou definici. Může být např. chápán ve smyslu zlepšování celkové kvality života jedince a rozsahu příležitostí, které jsou těmto jedincům k dispozici (Global Migration Group, 2010). Toto chápání vztahuje rozvoj přímo k jedinci, nikoliv k ekonomickému růstu, jak je tomu tradičně. V této práci ale uvažujeme o rozvoji jako o multidimenzionálním procesu s cílem dosažení vyšší kvality života pro všechny lidi, přičemž „ekonomický a sociální rozvoj a ochrana životního prostředí jsou vzájemně závislé a vzájemně se posilující složky udržitelného rozvoje“ (UN, 1997). De Haas (2005) zdůrazňuje, že k tomu, aby k migraci došlo, je nezbytná určitá úroveň socioekonomického rozvoje v kombinaci s relativní deprivací, kterou představují globální nerovnosti rozvojových příležitostí. Jinými slovy, je zapotřebí, aby vysílací země byla na určitém stupni vývoje, měla určité technologie a služby na to, aby občané dané země mohli odejít. Z výše zmíněného vyplývá, že bez rozvoje by nebyla migrace a naopak. Tento neustále se ovlivňující vztah umožňuje také přenos kapitálu, resp. finančních prostředků ze země cílové do země zdrojové ve formě remitencí. Přenos kapitálu přispívá současně k procesu rozvoje i k procesu migrace, ale pouze za předpokladu, že je splněna základní podmínka: „migrant, který remituje“ (Drbohlav, 2015). Výraz remittance je primárně všeobecně znám jako přenos či převod financí nebo zboží migrantem ze země cílové do země zdrojové, obvykle rodinným příslušníkům. Pro tuto práci jsou však významnější remittance sociální, které ve své podstatě označují behaviorální aspekty, sociální kapitál, myšlenky, nápady a identity nabyté v přijímací zemi, jež migrant přenáší zpět do země původu (Levitt, 1998). Důležitost tohoto typu remitencí zdůrazňuje i Castles (2010), který je vidí jako významnou součást migrace, jak z hlediska rozvoje, tak z hlediska samotného migranta.

Počátky debat o migraci ve spojitosti s rozvojem se datují kolem poloviny 20. století, přičemž od této doby není dlouhodobě jeden ustálený názor. Je tedy pravděpodobné, že toto paradigma bude ještě další názorové změny zažívat. De Haas (2010) mluví o kyvadlovém vývoji optimistického a pesimistického diskurzu. První zlom v diskusi se odehrál v 70. letech 20. století, přičemž do té doby můžeme mluvit o optimistickém diskurzu vztahu rozvoje a migrace. Emigrace byla státy podporována jako jeden z hlavních nástrojů transferu finančního kapitálu z rozvinutých zemí do zemí rozvojových při návratu migranta zpět do země původu. Éru vzrůstající skepse z hlediska pozitiv pro zdrojové země migrace zapříčinily především obavy z odlivu mozků (tzv. *brain drain*, blíže specifikováno v kapitole 1.1.2.)

a nepřilíš účinné návratové migrační politiky. Odpovědí na odliv mozků je aplikace přísnějších imigračních politik největších přijímacích zemí, zaměření se na integraci imigrantů a více separatistické vnímání procesu migrace i rozvoje. Období pesimismu trvalo až do počátku 20. století, kdy se poslední desetiletí vyznačuje přehodnocováním názorů vlivem vícečetných empirických výzkumů v kontroverzi se stále se zpřisňujícími imigračními politikami. Návrat ke spíše pozitivnímu pohledu vnímáme na přelomu tisíciletí; k němu dopomohla institucionalizace a komunikace těchto procesů, ať už na univerzitách, v publikační činnosti, nebo v politice (De Haas, 2007). Významným milníkem je záštita mezinárodními organizacemi a programy, které si především téma migrace a rozvoje vzaly za své ústřední, např. United Nations (UN neboli OSN) – United Nations Development Programme (UNDP), WHO – Health and Migration Programme (PHM), rozšíření poboček Interantional Organization for Migration (IOM), Global Forum for Migration Development (GFMD). Nutno poznamenat, že se nejedná o čistě optimistický pohled, ale dovolím si jej označit za realistický, tzn. výskyt obou pohledů s převažujícím optimistickým (De Haas, 2010). S počátkem nového tisíciletí došlo také k opuštění důrazu na návrat migranta do země původu a pohledu, že se jedná o jeden z hlavních pilířů rozvoje země zdrojové. Naopak se diskuse stočila na pozitivní dopady migrace nejen ve vztahu k zemi zdrojové, ale i země přijímací. Odborná literatura přichází s koncepty, jako je *brain gain*, *brain circulation* (viz kapitola 1.1.1), zapojení diaspor a více se dostává na povrch téma remitencí, a to především sociálních remitencí.

Zatímco se pozornost nyní stáčí zejména na finanční a poměrně nově i na sociální remittance, De Haas (2010) vidí perspektivu migrace v transnacionálních migrantech a diasporách. Transnacionalizace je popisována jako přeshraniční nebo globální vztahy (Vertovec 1999, 2009), které udržuje migrant v zemi původu (viz kapitola 1.2). V některých případech si tak jedinci utváří tzv. diasporickou identitu (Hamar a Szaló, 2007). Migranti původní identitu a vazby neztrácejí, ale udržují je a zároveň si vytváří novou identitu a vazby v přijímací zemi. Svou roli hrají i diaspory, které v původním významu odkazují na emigrantskou skupinu stejného etnika, nicméně dnes se na ně nahlíží jako na emigrantské skupiny osob pocházející ze stejného státu žijící na stejném místě, např. irská diaspora v USA, česká diaspora v Irsku apod. (Brubaker, 2005). Diaspory podporují transnacionální vztahy a udržování kulturních zvyků a tradic. Zároveň na sebe působí s hostitelskými komunitami, a dochází tak k vzájemným kulturním výměnám i přínosu inovací.

V optimistickém diskurzu migrace a rozvoje, nyní v souvislosti s důvody migrace, nabyla na významu teorie nové ekonomie pracovní migrace. Tato teorie oproti neoklasické teorii soustřeďující se na ekonomické rozdíly země vysílací a země přijímací, chápe migraci jako strategii a výsledek ekonomických aktivit na úrovni menších sociálních jednotek, především

rodin, domácností nebo komunit (Stark, Bloom, 1985). Tato teorie přináší bližší pohled na význam individuální migrace v kontextu migrantova okolí. Migrace je zde popisována jako individuální akt jedince vyvolaný vysláním dané domácnosti nebo uskutečněným na základě dohody se členy domácnosti, partnerem nebo jinými blízkými osobami. Cíle migrace jedinců v rámci strategie malých sociálních jednotek jsou především ekonomické povahy. Jde tedy o snahu o maximalizaci zisku, a naopak minimalizaci rizik, a to díky diverzifikaci zdrojů příjmů, kdy každý člen této sociální jednotky se uplatňuje v různém sektoru na trhu práce. Migrace tedy přináší ekonomickou stabilitu celé jednotce (Stark, 1991). Zde se dostáváme ke konceptu *push-pull* (překládáno jako teorie vytlačování a přitahování), jenž vysvětluje proces migrace jako individuální chování jednotlivce. Na jedince působí *push* faktory v zemi původu, což jsou různorodé negativní životní podmínky, které snižují životní standard, a *pull* faktory v zemi cílové, které naopak přitahují jedince do konkrétní destinace (Bogue, 1977). Obecný předpoklad tedy je, že čím méně příznivé jsou životní podmínky v dané zemi, tím větší počet lidí emigruje, resp. tím více jich bude vytlačováno život ztěžujícími faktory. Tento předpoklad potvrzuje i Eurostat (2000), který situaci zobecňuje tvrzením, že dokud existují rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, bude také existovat migrace. Nutno podotknout, že ani jedna z výše zmíněných teorií nepředstavuje komplexní teorii, ale nahlíží na jednotlivosti celého procesu migrace.

1.1.1. Vymezení nízkokvalifikovaných a vysoce kvalifikovaných migrantů

Samotná pracovní migrace je povětšinou považována za pozitivní jev, a to nejen z hlediska zemí cílových, ale i zdrojových. Pokud ale diskutujeme o pracovní migraci, je třeba o ní uvažovat ve dvou rovinách: v rovině nekvalifikovaných pracovníků a vysoce kvalifikovaných pracovníků. Zde narážíme na konceptuální problémy, jelikož napříč zeměmi v současné době neexistuje žádná jednotná definice, a tak je nabízených definic hned několik.

Jednou rovinou je migrace vysoce kvalifikovaných pracovníků, o jejímž dopadu se i nyní často debatuje a jejíž pozitivní vliv je považován přinejmenším za diskutabilní, a to především díky vzniku nerovností a dopadům na rozvoj ve zdrojové zemi migrace (De Haas, 2005). Vysoce kvalifikovaného migranta můžeme definovat mnoha způsoby. Iredale (1999) uvádí, že kvalifikovanými pracovníky jsou osoby s univerzitním titulem, tedy terciárním vzděláním, anebo osoby s rozsáhlými zkušenostmi v daném oboru. Zato Koser a Salt (1997) o vysoce kvalifikovaných migrantech mluví jako o nedefinovatelné skupině, z důvodu rozmanitosti skupin a nejednotného chápání napříč jednotlivými zeměmi, nicméně ve všeobecném významu je to nehomogenní skupina odborníků, manažerů a technických specialistů, která se skládá

z převážně samostatných a mezi sebou nesoutěžících podskupin. Dle Evropské komise (2022c) (dále jen EC) je vysoce kvalifikovaný migrant v globálním kontextu osoba, která spadá pod kategorie 1, 2 a 3 v ISCO-08 (*International Standard Classification of Occupations*, česky Mezinárodní standard klasifikace zaměstnání, dále jen ISCO-08) klasifikace dle pracovní pozice. Tuto klasifikaci již publikovala v roce 2012 Mezinárodní organizace práce (*International Labour Organization*, dále jen ILO). Jedná se tedy o osobu pohybující se na trzích práce nadnárodních korporací a mezinárodních organizací nebo o osobu, která hledá zaměstnání prostřednictvím mezinárodních trhů práce. V kontextu Evropské unie (dále jen EU) se jedná o státního příslušníka třetí země, který hledá zaměstnání v členském státě EU a má požadovanou přiměřenou a konkrétní způsobilost prokázanou vyšší odbornou kvalifikací (EC, 2022c – *European Commission*, česky Evropská komise). Oproti tomu UNESCO (*The United Nations Education, Scientific and Cultural Organization*, česky Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu, dále jen UNESCO) nabízí klasifikaci ISCED (*International Standard Classification of Education*, česky Mezinárodní standard klasifikace vzdělání, dále jen ISCED) dle pracovní pozice (viz Tabulka 1).

Tabulka 1 – Vymezení nízce a vysoce kvalifikovaného pracovníka dle vzdělání vs. dle pracovní pozice

Hlavní skupiny ISCED klasifikace	Hlavní skupiny ISCO-08 klasifikace
0 Vzdělání v raném dětství	1 Manažeři
1 Primární vzdělání	2 Odborníci
2 Nižší sekundární vzdělání	3 Technici a přidružené profese
3 Vyšší sekundární vzdělání	4 Podpůrní administrativní pracovníci
4 Postsekundární neterciární vzdělání	5 Servisní a prodejní pracovníci
5 Krátkodobé terciární vzdělání	6 Kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství
6 Bakalářské vzdělání nebo ekvivalentní úroveň	7 Pracovníci řemeslných a příbuzných živností
7 Magisterské vzdělání nebo ekvivalentní úroveň	8 Operátoři zařízení a strojů a montéři
8 Doktorské vzdělání nebo ekvivalentní úroveň	9 Základní povolání
9 Nezařazené	0 Povolání ozbrojených sil

Zdroj: ILO, International Standard Classification of Occupations: ISCO 2008, 2012

UNESCO, International Standard Classification of Education: ISCED, 2012

Tato práce vychází z definice vysoce kvalifikovaného pracovníka dle Eurostatu (2022b) a OECD (2001) (*Organization for Economic Co-operation and Development*, česky Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj, dále jen OECD), které částečně vycházejí z Iredaleovy (1999) definice. Za vysoce kvalifikovaného pracovníka považujeme jedince s terciárním vzděláním a vyšším, který na základě ISCED klasifikace spadá do kategorie 5 a vyšší.

Duhou rovinou, ve které je třeba o pracovní migraci uvažovat, jsou nekvalifikovaní nebo nízkokvalifikovaní pracovníci. Nízkokvalifikovaná migrace je považována za tu, která má většinou pozitivní vliv jak na země původu, tak na přijímací země. V této práci uvažujeme o těchto migrantech jako o všech s nižším než terciárním vzděláním, dle ISCED klasifikace jde o kategorii 4 a nižší.

S migrací vysoce kvalifikovaných migrantů se pojí velké množství diskusí, a to zejména z hlediska jejích dopadů. Tyto aspekty jsou reflektovány v odborné literatuře několika koncepty. Tam, kde převažuje tok znalostí pouze jedním směrem, hovoříme o *brain gain* (v překladu příliv mozků) a *brain drain* (odliv mozků). Je důležité zmínit, že dopady *brain gain* i *brain drain*, a to ať už příznivé, nebo nikoliv, se mění v závislosti na tom, zdali na koncept pohlížíme perspektivou zdrojové země, nebo hostitelské země. Ve 20. století odborná veřejnost diskutovala především negativní dopady migrace a tok lidského kapitálu a potenciálu z rozvojových zemí do zemí rozvinutých, který způsobil nedostatek kvalifikovaných pracovníků v zemích původu, a tudíž především ekonomické znevýhodnění daných zemí, co se potenciálu a rozvoje týče, o čemž hovoří R. E. Lucas (1990). Emigrační země přicházejí o potenciální složky rozvoje, a stejně tak o investice, jež byly do tohoto jedince vloženy. Počátek 21. století naopak přináší nový pohled na tuto problematiku. De Haas (2005) argumentuje, že *brain drain* jde často ruku v ruce s *brain gain*, přičemž v některých případech může působit příznivě, a to z hlediska přílivu investic, inovací a finančních i sociálních remitencí do zdrojových zemí ze zemí migrace. Po určité době se tedy z negativního vlivu *brain drain* ve zdrojové zemi může stát pozitivní *brain gain*, a to ať už jde o remittance opakovaně proudící do země původu, nebo o remittance, které si migrant přiveze s sebou při návratu do své země původu. V případě finančních remitencí proudících do zemí vysílajících můžeme mluvit dokonce až o zásadním zdroji příjmů rodiny migranta (Drbohlav et al., 2005).

Mobilita a migrace vysoce kvalifikovaných pracovníků je dnes jedním ze stěžejních zájmů výzkumu, a jak je zmíněno výše, nejedná se nutně o problematiku s negativními dopady. Pokud na tuto problematiku budeme nahlížet makro optikou, pak budeme hovořit o mezinárodní výměně lidského kapitálu a zdroji finančních, ale především sociálních remitencí. Na globální úrovni pak můžeme mluvit o obousměrném toku znalostí, *brain exchange* nebo *brain circulation* (v překladu výměna mozků nebo cirkulace mozků), mezi zemí

cílovou a zemí původu, popř. zemí tranzitní. S příchodem transnacionalizace uvažujeme jedince spíše jako přenašeče kapitálu a nejen jako jeho nositele. „Výměna mozků v určité formě je charakteristická pro všechny ekonomiky a je jednou složkou v komplexu toků zboží, informací, financí, znalostí atd. mezi vyspělými ekonomikami“ (Koser a Salt, 1997).

Výše zmíněné jevy jsou diskutovány především z makro pohledu. Je třeba ale zmínit, že ne vždy vysoce kvalifikovaný jedinec při migraci vstupuje na pracovní trh přijímací země na stejnou pracovní úroveň, tedy stejnou pracovní pozici, či vyšší, než jakou zastával doposud. V některých případech migrant dosáhne stejné pracovní úrovně až v průběhu několika let, a někdy dokonce vůbec, zejména pokud se jedná o nostrifikaci nebo jazykovou bariéru. Tyto případy se netýkají pouze migrace z rozvojových zemí do zemí rozvinutých, ale také migrace v rámci rozvinutých zemí. Tento fenomén, kdy jedinec je nucen se uplatnit na pracovním trhu přijímací země pod úrovní svého vzdělání a svých znalostí, je označován jako *brain waste* (v překladu plýtvání mozky) (De Haas, Castles a Miller, 2019).

1.2. Transnacionalismus

Ačkoliv je migrace interdisciplinární obor, jak je zmíněno v kapitole 1.1, transnacionalismus byl po dlouhou dobu pouze tématem sociologie, antropologie a politologie. I přes prostorový a nadnárodní neboli transnacionální charakter konceptu nabývá v geografii na důležitosti až v 90. letech 20. století, a to v souvislosti s diskusemi o migraci a globalizaci. Migrační procesy už nejsou vnímány jako mezinárodní, ale jako transnacionální. Ke změně ve vnímání došlo především díky vzniku globálního kapitalistického systému, jenž zpochybnil linearitu migrace jako procesu ohraničeného původem (Basch, Schiller a Blanc-Szanton, 1994). Dominující přístupy v migraci tvořily předpoklad, že migrace je dočasným pobytem mimo domovskou zemi s následným trvalým návratem do země původu, a pohled na integraci jako na permanentní rozkol identit následovaný asimilací (Collins, 2009). Oproti tomu nový přístup neignoruje transnacionální sociální prostor, který propojuje migranta se zemí původu (Basch, Schiller a Blanc-Szanton, 1994).

Transnacionalismus jako takový do popředí zájmu přineslo hned několik autorů, jako jsou Basch, Schiller a Blanc-Szanton (1994), Vertovec (1999), Collins (2009) nebo Levitt (2001), kteří kladou důraz na zkoumání migračních procesů v kontextu transnacionality. Význam tohoto konceptu se obecně váže k různorodým vazbám a interakcím, které migranti udržují napříč hranicemi (Basch, Schiller a Blanc-Szanton, 1994). Zatímco Vertovec (1999, 2009) nazývá tyto vztahy přeshraničními nebo globálními, Bauböck a Faist (2010) jdou ještě hlouběji a popisují tyto vztahy jako trvalé vazby napříč zeměmi, a to na různých úrovních – sociální,

ekonomické, politické, emocionální – které zachycují všechny typy sociálních jednotek, tedy nejen komunity a rodiny, ale i nadnárodní sítě, skupiny a organizace.

Koncept transnacionalismu je také možné vnímat ve dvou podobách, a to z hlediska směru společenské změny. Na makro úrovni je možné hovořit o transnacionalismu shora (*transnationalism from above*), jenž se vztahuje k migračním a dalším politikám země původu, které následně ovlivňují transnacionalismus mezi migrujícími elitami. Většina vědců se ale shodla, že transnacionalismus je vytvářen také zdola (*transnationalism from below*). Tento typ odkazuje na mikro úroveň, úroveň občanské společnosti nebo jednotlivců, a jednotlivé aktivity a sociální interakce se zemí původu, ať už v rovině kulturní, ekonomické, nebo politické (Smith a Guarnizo, 1998). Zmíněný mikro pohled podporuje i Portes, Guarnizo a Landolt (1999), kteří tvrdí, že transnacionalismus se obecně skládá z přeshraničních aktivit a cíleně orientovaných vztahů zahrnujících jednotlivce, občanskou společnost a neinstitucionální aktéry. Je ale nutné, aby tyto aktivity a vztahy migrant pravidelně udržoval, jinak je již nelze považovat za transnacionální.

Samotné vymezení konceptu není jednoznačné, jelikož neexistuje jednotná komplexní definice a je stále předmětem diskusí a bádání. I proto se tento, v geografii poměrně nový, koncept dočkal i několika kritik. Dle Priese (2008) jde pouze o nahrazení konceptu internacionalizace a globalizace. Vertovec (1999) naopak kritizuje vymezení konceptu a uvádí, že pojem není dostatečně empiricky ukotven, a tím pádem není ani dostatečně specifikován. Tento názor podporují i Portes, Guarnizo a Landolt (1999), kteří jej vidí jako soubor empirických jevů, jež existovaly celá staletí u obchodníků nebo pracovních sezónních migrantů, nicméně zároveň objasňují rozdíl mezi touto historickou podobou transnacionalismu a podobou novou. Tuto novou podobu popisují jako transnacionální vztahy obsahující pravidelnosti, v některých případech můžeme mluvit dokonce až o rutinách. Vzájemné interakce, vazby a zapojení migrantů do transnacionálního procesu jsou v rámci globální společnosti charakteristické svou masovostí (Portes, Guarnizo a Landolt, 1999).

Ačkoliv je samotné vymezení konceptu transnacionalizace velmi obtížné, jak jsme zmínili výše, v této diplomové práci přistupujeme k transnacionalizaci dle výkladu Basch, Schiller a Blanc-Szanton (1994) a Bauböcka a Faista (2010). Na proces transnacionalizace nahlížíme jako na přeshraniční různorodé interakce, vazby a aktivity udržované migranty v rámci různých sociálních jednotek – rodiny, komunit, organizací, na různých úrovních – sociální, ekonomické, politické.

Transnacionalizace a transnacionální migrace jsou důležitou predispozicí k přenosu remitencí – finančních i sociálních, jež jsou považovány za jednu z možností změny v zemi původu. Toto tvrzení podporuje i Portes (2003), který nahlíží na transnacionální aktivity

migrantů jako na součást strukturálních transformací v zemi, ze které migrant emigroval. Tyto aktivity se odehrávají přes transnacionální komunity nebo sítě, které umožňují jedinci plynulý pohyb mezi oběma zeměmi, kulturami a sociálními skupinami, a umožňují tak migrantovi žít dva životy (Bauböck a Faist, 2010). Často se pak setkáváme s tím, že tito lidé mají vícejazyčné jazykové vybavení, dva domovy a dva sociální okruhy, resp. dvojí identitu. Hamar a Szaló (2007) tuto dvojí identitu popisují také jako diasporickou. Mimo jiné se většina migrantů stále podílí na kulturním, politickém a často i ekonomickém životě obou zemí zároveň, což zároveň umožňuje větší rozsah šíření remitencí s potenciálně znatelnějším dopadem (Portes, Guarnizo a Landolt, 1999). Proto je koncept transnacionalismu klíčovým pro pochopení vztahu mezinárodní migrace, resp. návratové migrace, a remitencí, jež jsou hlavními tématy této práce.

1.2.1. Transnacionální migrace

Velká vlna mezinárodní migrace, která se zvedla s příchodem globalizace, zapříčinila zpřísnění migračních politik a hraničních kontrolních opatření, mezi které se řadí i Schengenská dohoda (Castles, 2002). Ačkoliv zpřísnila mobilitu mezi zeměmi, které nejsou členy této dohody, a zeměmi v Schengenském prostoru, zároveň umožnila jednodušší pohyby a přepravu zboží v rámci zemí Schengenského prostoru a podpořila migraci, výměnu zboží, zvětšení pracovního trhu a lepší alokaci pracovní síly v rámci těchto zemí (Davis a Gift, 2014). Castles (2002) uvádí, že „přehnané obavy utichly, ale otázky regulace migrace a dopady migrace na vysílající i přijímající společnosti zůstávají v politickém a akademickém diskurzu stále prominentní. Nyní se všeobecně uznává, že přeshraniční mobilita obyvatelstva je neoddelitelně spjata s dalšími toky, které tvoří globalizaci a že migrace je jednou z klíčových sil sociální transformace v současném světě“. Toto tvrzení podporují i Wimmer a Schiller (2003), kteří překládají názor, že k migraci je potřeba přistupovat transnacionální a globální optikou a zohledňovat transnacionální vazby ve zkoumání širších souvislostí.

Jak je zmíněno výše, s rozmachem globalizace roste i role mezinárodní migrace a zintenzivňují se rozmanité vazby transnacionálního charakteru (Bauböck a Faist, 2010). Nové dopravní systémy a komunikační technologie umožnily snazší spojení mezi jednotlivými zeměmi, ale i vícesměrnou mobilitu lidí a proudy sociálního kapitálu, jako jsou myšlenky, behaviorální vzorce, kultura a také finančního kapitálu bez ohledu na hranice jednotlivých států. Proto je důležité vnímat migrační procesy v jejich komplexitě, abychom pochopili nové formy integrace, vznik transnacionálních komunit a sítí, mnohvrstevné občanství, mnohočetné identity a mnohočetné vnímání domova (Castles, 2002). Obecně se předpokládá, že migrant neopouští svou zemi původu úplně a nenechává ji za sebou, ale pravidelně se do ní

vrací, udržuje vazby a vytváří nové přeshraniční kontakty. Migrant je tak chycen mezi dvěma nebo více kulturami, v rámci kterých se odehrává jeho život (Szaló, 2007; Watson, 1977, cit. v Szaló, 2007). Carling, Menjivar a Schmalzbauer (2012) toto tvrzení nepodporují, ale ani nevyvracejí, nicméně dodávají, že předpokladem transnacionální migrace je vytvoření prostoru, který umožní přetrvání a interakci migrantů a sociálních jednotek v zemi původu.

Schiller, Basch a Blanc-Szanton (1995) považují transnacionální migranty za transmigranty. Těmi se stávají v případě, že rozvíjejí a udržují mnohočetné vztahy – rodinné, sociální, ekonomické, organizační, náboženské a politické – které překračují hranice, a zároveň v případě, že tito migranti podnikají kroky a rozhodnutí a pociťují nejrůznější obavy v sociální oblasti, která spojuje jejich zemi původu a zemi přijímací. Transmigranti mohou cítit příslušnost jak k zemi původu, tak k zemi cílové. Jejich identita je tedy nejednoznačná a je třeba je zkoumat s ohledem na jejich vazby na dvě nebo více zemí. Levitt (2005) k této definici přidává, že transmigranti žijí svůj život v tzv. transnacionálním sociálním poli, ve kterém každodenně vytváří vazby a aktivity spojenými se zeměmi původu. Do těchto aktivit a vazeb migranti zapojují své jednotlivé kontakty anebo jimi nepřímo ovlivňují jiné jedince, příp. menší sociální jednotky nebo i činnosti v různých sférách. Konkrétně v souvislosti se sociálními remitencemi je zmiňována oblast kultury, náboženství, zapojení se do diskusí ohledně klimatické změny anebo politické zapojení prostřednictvím voleb. V kontextu finančních remitencí pak Levitt (2005) zmiňuje především ekonomické zapojení, a to na různých úrovních. Typologii transmigrantů neboli transnacionálních migrantů nabízí Dahinden (2010), která definuje čtyři typy dle migrační mobility a transnacionální aktivity (viz Tabulka 2).

Nutno zmínit, že migrant udržuje a rozvíjí transnacionální aktivity i vazby v rámci diaspor, které dnes představují skupiny lidí v různých zemích, které pojí společný původ a kteří se stále identifikují se svou zemí původu, zůstávají s ní a mezi sebou navzájem v kontaktu (Cohen, 1996). Ani u konceptu diaspor neexistuje jednotná definice, nicméně existují některé společné charakteristiky, jako je orientace k zemi původu, rozptýl v mezinárodním prostoru a společná identita podpořená etnickým původem, stejným jazykem anebo náboženským vyznáním (Cohen, 1996).

Levitt (2004) zdůrazňuje, že ne všichni migranti jsou transnacionálními migranty, a ne všichni, kteří se účastní transnacionálních praktik, je aplikují na pravidelné bázi. Některé migranty nazývá příležitostnými transnacionálními aktivisty, čímž akcentuje kyvadlovou životní dráhu migranta, kdy se migrant někdy více zaměřuje a věnuje zemi původu a někdy své nové zemi pobytu. To Levitt vidí jako naprosto přirozený životní proces. Lucassen (2006) navíc uvádí, že transnacionální vazby rapidně klesají s dalšími generacemi migrantů, přičemž u třetí generace se vytrácí úplně. Podle Engbersena (2012), Holtslaga, Kremer a Schrijverse (2013)

se transnacionální migrace týká hlavně vysoce kvalifikovaných migrantů (viz kapitola 1.2.1), jež považují za osoby s největším potenciálem k nabytí a následnému šíření finančních a sociálních remitencí, ale také za skupinu, u které je největší pravděpodobnost návratové migrace do země původu.

Tabulka 2 – Typologie transmigrantů

	Charakteristika			
	Transnacionální fyzická mobilita	Místní vazby v přijímací zemi	Místní vazby v zemi původu	Transnacionální aktivity
Lokalizované diasporické transnacionální uskupení	<i>nízká</i> příležitostné návraty do země původu	<i>silné</i> integrace do místních sítí	<i>slabé</i> prostřednictvím institucionálních sítí	diasporické projekty založené na institucionalizované síti (sdružení atd.)
Lokalizované mobilní transnacionální uskupení	<i>vysoká</i> pravidelná mobilita mezi zeměmi	<i>silné</i> silné vazby s oběma zeměmi	<i>silné</i> rodinné vztahy, majitelé nemovitostí	remitence, cirkulace zboží a služeb, účast ve sdruženích
Transnacionálně mobilní migranti	<i>vysoká</i> nepřetržitá mobilita mezi zeměmi, cirkulace	<i>slabé</i> příležitostné vazby	<i>silné</i> základní rodinné vztahy	obchodní a profesionální sítě, rodinné vazby
Transnacionální outsideři	<i>nízká</i> žádný záměr nebo zdroje k transnacionální mobilitě	<i>slabé</i> sociální a ekonomické vyloučení v obou zemích	<i>slabé</i> slabé sociální vztahy	omezené transnacionální aktivity

Zdroj: Vlastní zpracování dle Dahinden (2010)

1.3. Návratová migrace

Jedním z předpokladů šíření sociálních remitencí je návrat migranta do země původu. Jak již bylo zmíněno v kapitole 1.1., návrat migranta do domovské země byl zdůrazňován v migraci ve vztahu k rozvoji a transferu kapitálu a dominoval do 70. let 20. století (De Haas, 2010). Ačkoliv je koncept návratu poměrně dlouho znám, odborná literatura se mu začala věnovat až relativně nedávno a je stále značně opomíjeným konceptem a tématem. Nedostatečné zastoupení tohoto tématu ve vědeckých studiích je doprovázené nedostatečným zpracováním

souvisejících aspektů – zkoumáním znovuzačlenění migrantů do společnosti, zmapováním jejich dalších migračních strategií a chronickým nedostatkem dat o migraitech, kteří se vrátili domů (King, 1978). Nedostatečnou teoretizaci a vědecký zájem potvrzují i Bauböck a Faist (2010). Už v 70. letech 20. století zdůrazňuje King (1978) význam návratové migrace jako důležité části celého migračního procesu, a to zvláště na evropském pracovním trhu. Zároveň s Gmelchem (1980) definují návratovou migraci jako mobilitu migrantů zpět do domovské země za účelem změny místa pobytu, u které je očividný trvalý ráz realizovaný tzv. přesídlením. Podle nich je návratová migrace závěrečným procesem v migračních strategiích. Tomuto výroku oponují Ruben, Van Houte a Davids (2009), kteří ji chápou jako kontinuální proces a přechodnou fázi v pokračujícím migračním procesu nebo cyklu prostorové mobility, a tak ji chápe i tato práce. Výše zmíněné tvrzení podporuje i Carling (2004), který návrat popisuje jako ústřední bod transnacionální praxe a jako skutečnost, která se odehrává na pozadí migrantů, ať už se migrant rozhodne k návratu, či k usazení v hostitelské zemi. Toto myšlení na pozadí označuje jako *étos návratu* (*ethos of return*). Dle Carlinga (2004) se nachází u všech emigrantů, jelikož aspirace emigrace ze země původu je formulována již se záměrem návratu. Naopak se ale upouští od konceptu tzv. *mýtu návratu* (*myth of return*), který se označuje také jako iluze o návratu, jenž brání migrantovi v plné integraci. Koncept mýtu návratu Carling (2004) vysvětluje jako sen některých migrantů se vrátit do své domoviny, přičemž ale většina z nich nikdy nepodnikne konkrétní kroky, které by k tomu směřovaly.

V rámci mezinárodní migrace se vedou diskuse o rozdílech mezi mobilitou a migrací z hlediska délky trvání pobytu. Tato diskuse není jednotná ani v rámci návratové migrace, nicméně v této práci k ní přistupujeme jako k pohybu osob vracejících se do své domovské země po pobytu v jiné zemi, který trval nejméně jeden rok (IOM, 2004 – *International Organization for Migration*, česky Mezinárodní organizace pro migraci, dále jen IOM). Bereme do úvahy úmysl setrvání v zemi původu po dobu alespoň jednoho roku, přičemž země návratu musí být zemí, kde má migrant státní občanství (UNSD, 1998). V souvislosti s definicí návratové migrace je třeba zmínit rozdíl mezi reemigrací a návratovou migrací, který je často stírán a používán některými výzkumníky mylně. Za reemigraci se považuje stav, kdy migrant opustí přijímací zemi, emigruje zpět do země původu, ale následně znovu emigruje buď do jedné a té samé stejné přijímací země, ze které odešel, nebo do země úplně nové (King, 2015; IOM, 2010). Oproti tomu za návratovou migraci, jak je zmíněná v předchozím odstavci, je považována situace, kdy se migrant vrací z přijímací země do země původu (Gmelch, 1980). Ve spojitosti s tím je nutné upozornit na to, že návrat druhé a vyšší generace migrantů do země původu migranta první generace se nepovažuje za návratovou migraci, a není tedy zahrnutý ani v migračních statistikách (Bauböck a Faist, 2010).

Někteří vědci přisuzují největší potenciál návratu spojenému se získáváním, přesunem a šířením sociálních remitencí vysoce kvalifikovaným migrantům (Lucas, 1990; Cassarino, 2004). Carling (2004) toto tvrzení podporuje, přičemž transnacionální migraci, a hlavně pak návratovou migraci, váže na nutný signifikantní finanční kapitál, který je spojován právě s touto kategorií migrantů. Millard (2005) ale oponuje tím, že čím déle jsou vysoce kvalifikovaní pracovníci v hostitelské zemi, tím je větší šance, že se v zemi usadí a návrat do země původu buďto odloží na neurčitý čas, nebo ho nikdy neuskuteční. Cassarino (2004) argumentuje nejen migračními motivacemi samotného jedince, ale i politickými programy nebo podporou prostřednictvím komunit, spolků a v neposlední řadě i neziskových organizací v zemi původu, které mají záměr podpořit návratovou migraci. Potenciál návratu stále více ovlivňují i sociální sítě a nejmodernější komunikační technologie. Ty nejenže napomáhají transnacionalizaci, ale také migrantům s návratem. Skrze ně může být potenciální návrat jednodušší a nedochází k takovému zkreslení představ díky spojení s každodenní realitou v zemi původu (Gomes, 2018). Tento pohled má však i stinnou stránku, kdy sociální sítě právě naopak mohou přispívat ke zkreslenému obrazu a přehnaným očekáváním, co se návratu do domovské země týká.

Pro objasnění motivů návratové migrace je žádoucí nejprve představit přístupy jednotlivých teorií a konceptů k tomuto procesu. O teoriích návratové migrace hovoří hned několik autorů a jedním z nich je Jean-Pierre Cassarino (2004), který rozlišuje teorie návratové migrace v souvislosti s návratovou migrací, migrantem, jeho motivací a kapitálem, který v tomto pojetí odpovídá finančním a sociálním remitencím. Mezi hlavní teoretické přístupy patří tzv. neoklasická ekonomická migrační teorie, která na návrat nahlíží jako na znak neúspěšné migrace, nikoliv jako na konečný bod migračního procesu nebo snad jednu část migračních strategií. Oproti tomu tzv. nová ekonomická pracovní migrace k návratové migraci přistupuje jako k výsledku racionálních strategií a rozhodnutí jedince a domácností. Předpokládá, že k návratu dochází po splnění předem vytyčených migračních cílů. Strukturální přístup vnímá rozhodnutí o návratu nejen na základě individuálních zkušeností jedince, ale také na základě kontextu obou zemí – cílové i zdrojové. Většinou ale k návratu dochází díky nedostatečné informovanosti o aktuální situaci v zemi původu.

Tato diplomová práce uvažuje o návratové migraci jako o jedné fázi migračních strategií, která může, ale nemusí být konečnou. Zároveň je ale ústředním bodem transnacionální praxe, a odehrává se tak na jejím pozadí (Ruben, Van Houte a Davids, 2009; Carling, 2004). Proto jsou pro tuto práci nejvýznamnější přístup transnacionální a teorie sociálních sítí. Oba tyto přístupy vykládají návrat jako součást migračních strategií, přičemž kladou důraz na význam transnacionálních kontaktů a silných přeshraničních vazeb. Stručný výklad teorií návratové migrace je uveden v Tabulce 3, která také poskytuje potřebná

teoretická východiska při identifikaci motivů a podmíněností návratové migrace Čechů z Irské republiky (dále jen Irska).

Tabulka 3 – Teorie návratové migrace

	Oblast zájmu			
	Návratová migrace	Návratový migrant jako jedinec	Motivace návratového migranta	Kapitál / Remittance
Neoklasická ekonomická migrační teorie	návrat je anomálií nebo znakem neúspěchu v přijímací zemi	neúspěšný migrant	selhání migračního procesu, nutný návrat	finanční – žádný; sociální – nepřenositelnost dovedností pro nesoulad se zemí původu, plýtvání kapitálem
Nová ekonomie pracovní migrace	návrat je součástí promyšlené strategie, dochází k němu po splnění migrantových cílů v zemi původu	migrant, který splnil své cíle a investuje svůj finanční kapitál	oddanost a vazby k domovu, splnění cílů	finanční – pojistka pro nečekané události; sociální – různé dovednosti s pravděpodobností přenosu
Strukturální přístup	návrat není jen individuální, ale je otázkou kontextu, dochází k němu na základě neúplných aktuálních informací o zemi původu	ani úspěšný, ani neúspěšný, předpokládá svou adaptaci, ale objevují se behaviorální odchylky	oddanost a vazby k domovu, nostalgie, motivace k upravení domácího trhu a rozložení mocenských sil	finanční – žádný dopad na rozvoj v zemi původu, monopolizace zdrojů; sociální – plýtvání dovednostmi kvůli strukturálnímu omezení v zemi původu
Transnacionální přístup	návrat není nutně trvalý, podmíněn akumulací fin. kapitálu a příznivých podmínkách v zemi původu	úspěšný m., součást diaspor, definuje a udržuje své návratové strategie, propojuje vazby v globálních systémech	oddanost a vazby k domovu, důležitost rodinných vazeb, příznivé podmínky v zemi původu	finanční – penzijní a sociální benefity jsou součástí remitencí, jsou využívány; sociální – zlepšení dovedností a vzdělání vede k vzestupné mobilitě
Teorie sociálních sítí	návrat zabezpečen přeshraničními sítěmi a ekonomickými vztahy	sociální migrant, součást diaspor, definuje a udržuje své návratové strategie, před návratem mobilizuje zdroje	utváření sociálními, ekonomickými a institucionálním i příležitostmi	finanční – remittance jsou jen jeden zdroj financí; sociální – dovednosti a zkušenosti zajišťují úspěšný návrat

Zdroj: Vlastní zpracování dle Cassarino (2004)

1.3.1. Typologie návratové migrace

Typologií a kategorizací návratové migrace je možné najít v odborné literatuře hned několik. Na začátek je nutné poznamenat, že všechny typologie se vztahují jak k motivacím návratové migrace, tak k jejím podmíněnostem. Jako jeden z prvních přišel s typologií Cerase (1967), který na základě předmigrační situace, migrantových zkušeností a typu návratu identifikuje čtyři kategorie. Rychlý návrat po emigraci je návratem kvůli neúspěchu, kdy se migrant nezvládl adaptovat na nové podmínky a díky tomu ani nepřináší do země původu žádné finanční ani sociální remitence. Za návrat díky konzervatismu je označována situace, kdy se jedinec vrací s finančními prostředky s vidinou investice do nemovitostí a zvýšení svého sociálního statusu. Třetím typem je návrat z důvodu vidiny inovace v zemi původu. Tento návrat většinou přichází po pěti až deseti letech v zahraničí, tedy po dostatečné době na poznání a vstřebání nových modernizačních hodnot. Posledním typem je návrat z důvodu důchodu, který je vypovídající sám o sobě. Tyto kategorie jsou ve vědecké literatuře považovány za základní kámen kategorizace návratové migrace. Ač se může zdát, že následující typologizace jsou zcela jiné, ve své podstatě na Ceraseovy typy vždy něčím navazují.

Se zdánlivě zcela jiným pojetím přichází o jedenáct let později King (1978), který na všeobecné rovině přistupuje k návratům z hlediska úrovně rozvoje zemí. Rozlišuje návrat ze země do země se zhruba stejnou životní úrovní a hospodářským rozvojem, přesun migranta z rozvinuté země do rozvojové a návrat migranta z více hospodářsky rozvinuté země do země rozvinuté, což je v dnešní době nejčastější případ a týká se též migrace ze západní Evropy do Evropy střední, stejně jako v některých případech i Evropy východní. King (1978) zároveň uvádí tři klasifikace návratové migrace podle příčiny: nucený návrat, plánovaný návrat a spontánní návrat. Nucený návrat vidí jako politicky, racionálně nebo nábožensky motivovaný odchod a popisuje ho především ve spojení s uprchlíky, kteří jsou nuceni odejít po několika desetiletích pobytu v hostitelské zemi. Plánové návraty jsou zejména u studentů, sezónních pracovníků, migrantů pracujících na časově omezený kontrakt nebo u jedinců, kteří si předem časově ohraničili dobu, po které se vrátí a například naakumulují určitý finanční kapitál. Spontánní neboli samovolné návraty reprezentují rozhodnutí učiněné v hostitelské zemi na základě socioekonomických nebo psychologických důvodů. King (1978) také hovoří o návratových migrantech dle délky pobytu v hostitelské zemi. Jako mezník pro úspěšnou migraci a nabytí a přenos sociálních remitencí vidí minimální délku pobytu v přijímací zemi jeden nebo dva roky.

Kingovu typologii částečně podporuje i IOM (2010), který se dlouhodobě zabývá nucenými návraty, nicméně definuje je jako povinné návraty migrantů do země původu,

kterým není prodlouženo povolení k pobytu na území jiného státu. Oproti tomu za dobrovolný návrat považuje ten, ke kterému dochází na základě migrantovy svobodné vůle a rozhodnutí. Můžeme ovšem diskutovat, nakolik jsou dobrovolné návraty skutečně dobrovolné a nakolik jsou migranti donuceni se vrátit vlivem externích faktorů, jako je například zdraví, nepředvídatelné rodinné události, nepříznivá finanční situace nebo jiné vlivy. I proto je příhodnější typologií dobrovolných návratů pro tuto práci ta vytvořená Cassarinem (2008), která popisuje dobrovolný návrat jako návrat uskutečněný na základě vlastního rozhodnutí bez vlivu externích faktorů a bez jakéhokoli tlaku či nátlaku oproti návratu dobrovolně povinnému, ke kterému sice dochází z vlastní vůle jedince, ale zároveň zde existuje vliv a tlak nepříznivého externího faktoru.

Příčinu návratu z pohledu původních úmyslů migranta popisuje Gmelch (1980), který návrat vztahuje ke dvěma dimenzím – délce pobytu v přijímací zemi a důvodům pro návrat do země původu. Obě dimenze vycházejí ze základního rozlišení, zdali je emigrace zamýšlená jako dočasná, nebo jako trvalá. Cílem zamýšlené migrace je většinou akumulace finančních prostředků nebo dosažení předem stanovených cílů a po jejich dosažení se migrant vrací domů. Oproti tomu trvalá migrace je poháněna vidinou lepšího života v zahraničí, kdy návrat může být uskutečněn z mnoha různých důvodů, nebo je migrant k návratu donucen, a to ať už z důvodů vztahujících se k zemi původu – rodinné důvody, ekonomické podmínky – nebo z důvodů nepříznivé situace v přijímací zemi – neúspěšná integrace, neztotožňování se s kulturou dané země, zhoršení životních podmínek, problémy s jazykovou bariérou nebo psychické potíže související se separací od známého prostředí a sociálních kontaktů. Na základě těchto dimenzí Gmelch (1980) formuluje tři typy návratových migrantů:

- 1) Migranti s prvotním úmyslem pouze dočasné emigrace, kdy je délka trvání pobytu determinována dosažením cílů.
- 2) Migranti s prvotním úmyslem trvalé emigrace, kteří preferují zůstat v zahraničí, ale díky vlivům externích faktorů jsou k návratu donuceni.
- 3) Migranti s prvotním úmyslem trvalé emigrace, u kterých ale v průběhu času dojde k rozhodnutí k návratu.

S novější typologií, která zároveň volně navazuje na Ceraseho typologii, přišel Carling (2004). Ten uvádí čtyři kategorie. První jsou klasičtí navrátilci, představující klasické pracovní migranty nebo *guestworkers*, kteří se v hostitelské zemi neusazují, často své rodiny nechávají v zemi původu, kam, když mohou, se vrací a posílají veškeré své výděly. Práce v zahraničí tak jim a jejich domácnostem a komunitám zajistí finanční stabilitu a dobrý životní styl v zemi původu. Finanční remitence tedy zde hrají největší roli. Druhou skupinou jsou navrátilci s prázdnými rukama, kteří jsou považováni za neúspěšné migranty. Návrat je buď dobrovolný,

nebo nedobrovolný – deportace. Nelze u nich očekávat žádné finanční remittance a zřídka kdy remittance sociální. Mimo tyto dva extrémy Carling identifikuje ještě další dvě skupiny: studenty, kteří se vrací do země původu ze zahraničních studií, ale v zemi původu se setkávají s problémem najít si vhodné a dobře finančně ohodnocené zaměstnání, a dále navrátilce, kteří jsou někde mezi tím. Tyto návraty vidí ne nutně jako trvalé vzhledem k nižšímu finančnímu ohodnocení práce, a tím pádem pravděpodobné nespokojenosti v této oblasti. Také je vnímá jako převážně motivované využitím nově nabytých finančních prostředků ke koupi nebo stavbě nemovitostí a zlepšení vlastního životního stylu nebo životního stylu domácnosti v zemi původu.

Nejnovější typologie pochází od Battistella (2018), který přichází s podobnou typologií jako Carling, tedy založenou na Ceraseho typologii. První typ nicméně nevidí jako návrat z neúspěchu, ale naopak jako návrat z úspěchu, kdy se jedinec dobrovolně vrací, jelikož migrace splnila očekávaný účel, kvůli kterému emigroval. Tímto účelem je myšlen jak konec vzdělání, tak například získání určitého finančního nebo sociálního kapitálu. Druhý typ je podobný předchozímu a jedná se o návrat díky ukončení – především smlouvy nebo dočasného pracovního přidělení v rámci firmy. Tento návrat ale není zcela dobrovolný, jelikož migrant by chtěl v zahraničí zůstat déle, ale díky konci pracovní činnosti nemůže. Kategorii návratů z neúspěchu vidí podobně jako Cerase (1967) nebo Carling (2004). Battistella (2018) tento návrat vidí buď jako hybridně dobrovolný, nebo jako nucený, kdy migrant čelí externím faktorům, jako je smrt nebo nemoc blízkého jedince v zemi původu, povinnosti v domovské zemi, nezaměstnanost, ale také psychickým obtížím, především stesku po domově nebo neexistenci pocitu štěstí. Posledním návratem je návrat díky krizi nebo nucený návrat, kdy externí faktor přichází skrze menší sociální jednotky (např. rodinu nebo blízké osoby) nebo neovlivnitelné události. Do této kategorie řadí Battistella ekologické katastrofy, politickou nestabilitu nebo repatriaci kvůli trestným činům.

Všechny výše zmíněné typologie návratové migrace stručně shrnuje Tabulka 4. Nutno dodat, že návratová migrace je tak komplexní a složité téma, že žádná z výše uvedených typologií plně nepostihuje celou šíři tématu a jednotlivých zkušeností migranta, které se na návrat pojí. I přesto se však tato práce věnuje především dvěma nejnovějším typologiím, a to typologii Gmelcha (1980) – návrat dle délky pobytu v přijímací zemi a důvodů pro návrat a Cassarina (2008) – návrat dle motivů návratu a dobrovolnosti, které nejvíce odpovídá potřebám výzkumu.

Tabulka 4 – Přehled typologií návratové migrace dle vybraných autorů

	Typy návratů			
Návrat dle před-migrační situace, migrantových zkušeností a typu návratu (Cerase, 1967)	návrat díky neúspěchu	návrat díky konzervatismu	návrat z důvodu vidiny inovace	návrat z důvodu důchodu
Návrat dle úrovně rozvoje země (King, 1978)	návrat ze země do země se zhruba stejnou životní úrovní a hospodářským rozvojem	návrat migranta z rozvinuté země do rozvojové	návrat migranta z více rozvinuté země do země rozvinuté	
Návrat dle příčiny (King, 1978)	nucený	plánovaný	spontánní	
Návrat dle dvou dimenzí – délky pobytu v přijímací zemi a důvodů pro návrat do země původu (Gmelch, 1980)	prvotní úmysl je pouze dočasná emigrace, kdy je doba migrace determinována dosažením cílů	prvotní úmysl je emigrace s preferencí zůstat v zahraničí, ale díky externím faktorům je nutný návrat	prvotní úmysl je emigrace s preferencí zůstat v zahraničí, ale nakonec se sami rozhodnou vrátit	
Návrat dle motivů návratu (Carling, 2004)	klasičtí návratilci aneb <i>guestworkers</i>	navrátilci s prázdnými rukama	navrátilci, kteří jsou někde mezi tím	studenti
Návrat dle motivů návratu a dobrovolnosti (Cassarino, 2008)	nedobrovolný	dobrovolně povinný	dobrovolný	
Návrat dle motivů návratu (Battistella, 2018)	návrat díky úspěchu	návrat z důvodu ukončení smlouvy nebo pracovního přidělení v rámci firmy	návrat díky nezdaru	návrat díky krizi nebo návrat nucený

Zdroj: Vlastní zpracování dle Cassarino (2008), Cerase (1967), King (1978), Gmelch (1980), Carling (2004) a Battistella (2018)

1.3.2. Podmíněnosti a motivy návratu

S návratem do země původu nebo případným setrváním v hostitelské zemi se pojí nepřehledné množství různorodých motivů. Motivy návratu dle typologií jsou představeny v předchozí kapitole 1.3.1. Nyní si ale tyto motivy pojďme blíže specifikovat.

Motivace k návratu se mění na základě životní situace jedince, jeho blízkých v zemi původu, aktuální situace v jednotlivých zemích a na základě potřeb a rozhodnutí. Nedá se na ně pohlížet jako na stálé a neměnné faktory, nicméně právě proto hrají hlavní roli v konceptu návratové migrace. Rozhodnutí o návratu je některými autory přičítáno původní motivaci pro emigraci a délce pobytu v přijímací zemi, které zároveň propojují podmínky v zemi původu, za kterých migrant emigroval, a podmínky v hostitelské zemi, za kterých migrant imigroval (Ghosh, 2000). Na nejobecnější bázi je ovšem podstata odchodu motivována tradičními důvody, jakými jsou rodina, kariéra, a méně tradičními pohnutkami, jako je význam kvality života a životního stylu u každého jednotlivce (King, 2002; Cohen, Duncan a Thulemark, 2015). Tyto méně konvenční pohnutky se dle Bobka (2020) v posledních několika letech zařadily na nejvyšší příčku důležitosti motivů k návratu i k samotné migraci vůbec. Zároveň se tyto dva atributy, kvalita života a kvalita životního stylu, velmi úzce pojí s ekonomickou situací v domovské i přijímací zemi a ekonomickou situací migranta a jeho domácnosti, takže je lze zařadit mezi ekonomické důvody migrace. Ty zaujímají téměř vždy výsadní postavení. Schiele (2020) životní styl a kvalitu života ještě spojuje s pocitem životní spokojenosti, která může být dosažena v obou zemích. Tento pocit se ale týká pouze dobře informovaných transnacionálních migrantů, protože jinak dochází ke zkreslení a nereálné představě o životě v zemi původu, což může vést k reemigraci (viz kapitola 1.3.3).

V souvislosti se šířením remitencí je jedním z možných motivů návratu i touha po změně a inovaci v zemi původu (Cerase, 1967). Tomu ovšem oponuje King (1978) a King a Kuschminder (2022), kteří tvrdí, že ekonomický rozvoj země většinou není důvodem migrantova návratu. Hlavní pohnutka je podle Kinga (1978) ve vidině lepšího společenského postavení a statusu, případně vytvoření malého podnikání, jež ovšem není pro společnost nijak zásadní.

Stejně jako jsou návratové motivy ovlivněné *pull* faktory v domovské zemi, ty jsme jmenovaly výše, mohou být ovlivněny i *push* faktory v zemi hostitelské. *Push* a *pull* faktory (Bogue, 1977) jsou blíže popsány v kapitole 1.1. v souvislosti s migrací, nicméně tento koncept je odborníky velmi často používán i v kontextu návratové migrace. Gmelch (1980) uvádí, že motivy k návratu poháněné *pull* faktory země původu převažují ze všech nejvíce, ale jsou případy, ve kterých *push* faktory v hostitelské zemi mohou hrát významnější roli. Takovými

push faktory mohou být například nepříznivé ekonomické podmínky, jako je recese nebo propouštění v jednom z odvětví. Ekonomické faktory jsou nejčastěji považovány za hlavní motivy k migraci, nicméně u návratové migrace většina studií uvádí jako primární příčinu neekonomické faktory. Silné rodinné vazby a dlouhotrvající přátelské vazby jsou zásadní nejen z hlediska návratu, ale i z hlediska transnacionalizace. Dalším nejvíce zmiňovaným důvodem je pocit loajálnosti a věrnosti vůči společnosti domovské země nebo pocit nacionalismu – znovuuvědomění si toho, co domovská země pro migranta vlastně znamená a jak hluboký k ní má jedinec vztah (Gmelch, 1980). To potvrzuje i tezi Schillera, Bascha a Blanc-Szanton (1992), že jednou z nejzásadnějších podmíněností návratu je vnímání domova. Ty tvrdí, že pocit domova u transmigrantů může být spojen se zemí původu, ale i se zemí cílovou, popř. s více cílovými zeměmi. Koncept domova v souvislosti s dalšími migračními strategiemi, a tedy i potenciálním návratem, zkoumají Wu a Wilkes (2017), které zároveň identifikovaly tři post-migrační plány založené na jeho vnímání a síle vazeb (viz Obrázek 1). Nutno zmínit, že vnímání domova úzce souvisí s migrantovou vlastní identitou. Macková (2022) tvrdí, že čím je doba pobytu v přijímací zemi delší, tím síla a frekvence transnacionálních vazeb klesá, čímž se mění i vnímání domova, a tím menší je i motivace k návratu. Tento výrok nás opět vrací k pojetí domova dle Wu a Wilkes (2017), které vnímají návrat jako jednu z možných migračních strategií, ale zároveň ne jako jedinou volbu. Dalšími možnostmi je buď otevřený plán, nebo setrvání a hlubší integrace do majoritní společnosti hostitelské země.

Obrázek 1 – Souvislost konceptu domova a dalších migračních strategií

Zdroj: Vlastní zpracování dle Wu a Wilkes (2017)

1.3.3. Kontext návratu, integrace a reintegrace

Návratová migrace velmi úzce souvisí s procesem integrace. Úspěšné začlenění migrantů v přijímací zemi je jedním z předpokladů prospěšnosti migrace pro migrant samotného, ale i pro zdrojovou a cílovou zemi. Podmínkou ovšem je existující transnacionalizace a předpoklad budoucího návratu. Oproti tomu neúspěšné začlenění může být jedním z úplně prvních motivů návratu. Stejně tak jako u jiných konceptů souvisejících s migrací, ani definice integrace a přístupy k ní nejsou jednoznačné. Jedním z nejčastějších přístupů k integraci může být vnímání tohoto procesu jako jedné z možností adaptačního procesu. V rámci adaptace přichází migrant do kontaktu s majoritní společností a podle průběhu tohoto kontaktu u něj dochází buď k asimilaci, integraci, nebo separaci či segregaci (Jánská, 2002; Berry, 2001). Z tohoto pojetí vychází i IOM (2012), který proces integrace definuje jako vzájemné přizpůsobování se mezi samotným migrantem, migračními skupinami a hostitelskou zemí. Na konkrétnější úrovni integraci vidí jako začlenění na trh práce, do zdravotních a sociálních služeb, vzdělávání a respektování souboru hodnot hostitelské země a její společnosti. Takto integraci chápeme v této práci i my, jako začleňování migrantů do různorodých struktur společnosti přijímací zemi. Dle Berryho (2001) je integrace imigrantů možná pouze do multikulturní společnosti. To ovšem neplatí o reintegraci, která probíhá po návratu do země původu.

Spousta migrantů po návratu prožívá tzv. kulturní šok, který je způsoben odlišnostmi v zemi původu a zemi hostitelské, jež nejsou tak hmatatelné při krátkodobém pobytu, ale jsou způsobené převážně nereálnými očekáváními migrantů (Axmannová, 2015). Na důležitost přípravy na návrat upozorňuje i Cassarino (2004), který zdůrazňuje nejen roli finančního kapitálu, ale i nehmotného kapitálu, jako jsou kontakty, vztahy a známosti a v neposlední řadě také dostatečná informovanost. Podstatnou otázkou po návratu migrantů je i jeho uplatnění, které jednak závisí na jeho sociálním a ekonomickém postavení, jednak na migrantových představách o možných změnách životního stylu a prostředí, ve kterém hodlá žít, stejně tak jako přizpůsobení se aktuálním životním podmínkám dané země (Gmelch, 1980). Možnost uplatnění těchto nově nabytých sociálních remitencí do značné míry závisí na společenské a ekonomické situaci nejen země původu, ale i samotného regionu (Ruben, Van Houte a Davids, 2009). Autorky zároveň upozorňují na nedostatečnou institucionální podporu návratových migrantů, kterým často chybí praktické informace a díky kterým by se zlepšil celý proces návratu. Stejně tak ale uplatnění závisí na schopnostech migrantů aplikovat tento nově nabytý kapitál. Gmelch (1980) a King (1986) se shodují v tom, že téměř všichni návratoví migranti nemají problém s uplatněním se na trhu práce a též s opětovným přizpůsobením se životu v domovské zemi. Doplnují ovšem, že řada migrantů naráží na nesoulad svého života

s životem okolí, a to zejména z hlediska ekonomického postavení. Cítí zklamání a nespokojenost s poměry země původu ve srovnání s životem v přijímací zemi. King (1986) dodává, že přílišná nespokojenost s některou z dominujících oblastí života vede často k reemigraci. Problematický návrat do domovské země popisuje i Axmannová (2015), která vidí hlavní rozkol ve změně behaviorálních vzorců, hodnot, vzorců myšlení a životního stylu. Gmelch (1980) vidí jádro problému ve zkreslených představách a nereálných očekáváních migrantů, které vznikly především díky prázdninovým pobytům v zemi původu, anebo v kontrastu s komunitou, ve které migrant žil v hostitelské zemi. Návrat a reintegraci ale jednoznačně ovlivňuje délka pobytu v hostitelské zemi (Cassarino, 2004; Gmelch, 1980), jež je blíže popsána v předchozí kapitole 1.3 a 1.3.1.

Návrat migranta nemusí působit problémy pouze jemu, ale i jeho okolí (King, 1986). V první řadě se jedná o podněcování emigrace ve společnosti vlivem umocněného vnímání rozdílů, jak v životním stylu, tak po ekonomické stránce. Spousta migrantů se také vrací domů s vidinou založení podnikání, které ale není vždy úspěšné, což je dostává do pozice nezaměstnaných, závislých na státní podpoře a neschopných uplatnit získané dovednosti (Gmelch, 1980). Problém dále může nastat při přenosu nově nabytých znalostí, a to především v nepochopení, neakceptování migrantových nových vzorců chování v rámci společnosti domovské země (Axmannová, 2015). Axmannová (2015) tvrdí, že důsledkem může být špatná reintegrace, která může vést až k migrantově marginalizaci ve společnosti. Vedle existence širšího spektra pracovních příležitostí může být vidina bezproblémovější integrace v urbánní oblasti a otevřenějšího přístupu vůči jiným behaviorálním vzorcům a životním přístupům jednou z příčin toho, že většina návratových migrantů se usazuje v městských a příměstských oblastech (Gmelch, 1980; Axmannová, 2015). Není tedy pravidlem, že se lidé vrací do regionu, který před migrací opustili. Právě díky výše zmíněnému jsou urbánní oblasti v EU často největšími příjemci sociálních remitencí a oblastmi otevřenými k uplatnění nově nabytého sociálního kapitálu.

1.4. Koncept sociálních remitencí

Souvislost návratové migrace a sociálních remitencí je mnohem užší, než by se na první pohled mohlo zdát. Vzájemná provázanost tkví především v motivech návratu, kde sociální remittance hrají významnou roli (Boccagni a Decimo, 2013). Nově nabyté zkušenosti, názory, postoje, hodnoty nebo třeba behaviorální principy ovlivňují formování dalších migračních strategií, ať vědomě, nebo nevědomě. Nové zkušenosti nás učí novým pohledům a přehodnocování názorů, které se utvářely v zemi původu. Druhou nejvýznamnější provázanost je možné vnímat

při samotném návratu migranta do země původu a při šíření sociálních remitencí, jež nabyli v přijímací zemi, čímž může obohatit společnost v zemi původu, a pomoci tak k jejímu rozvoji. Boccagni a Decimo (2013) upozorňují na význam studia sociálních remitencí u návratových migrantů jako u skupiny, u níž jsou získané remittance nejlépe porovnatelné se sociálním kapitálem získaným v zemi původu ještě před samotnou emigrací. Nutno podotknout, že návratová migrace je často vnímána jako příležitost k využití sociálních remitencí (Levitt a Lamba-Nieves, 2011). Při diskusi o sociálních remitencích je ale důležité si nejprve definovat, co to vlastně je a jak na ně nahlížíme v této diplomové práci.

Samotná definice a konceptualizace sociálních remitencí je velmi obtížná, nejednoznačná, někdy až abstraktní a celkově se jedná o nový koncept pojetí remitencí. O převodu informací a informačních toků se hovořilo již dříve (Lee, 1966; Mabogunje, 1970), nicméně samotný termín sociální remittance představila poprvé Peggy Levitt (1998) v kontextu přenosu nemateriálních zdrojů. Konkrétně je vysvětluje jako myšlenky a nápady, způsoby chování, identity a sociální kapitál, které jedinec nabývá v rámci života v jiném kulturním prostředí v přijímací zemi a přenáší je zpět do země vysílací. Reálně je tento nově nabytý sociální kapitál založen na zkušenostech a idejích, kterými migrant již disponuje a přináší si je s sebou ze země původu. Tento kapitál tedy podmiňuje, co bude migrant v hostitelské zemi přijímat, čemu se bude vystavovat, ale také co bude dále šířit a jak to bude přenášet (Levitt a Lamba-Nieves, 2011; Isaakyan a Triandafyllidou, 2017). Na tuto podmíněnost ostatně odkazují i další odborníci, kteří poukazují na vliv prostředí, ve kterém jedinec vyrůstal, a vliv dalších atributů, které získal během dospívání v zemi původu, např. sociální status, jazyková vybavenost, úroveň vzdělání nebo i vnímání své domoviny a vztah k ní (Drbohlav a Dzúrová, 2021). Sociální kapitál získaný před emigrací je významný pro všechny migranty bez rozdílu země původu, avšak samotné nabývání a šíření sociálních remitencí se už u těchto migrantů liší. Ačkoliv Levitt (1998) tvrdí, že kultura mezi víceméně stejně rozvinutými zeměmi, jakými jsou například Česká republika a Irská republika (dále jen Česko a Irsko) (The World Bank, 2019), není znatelně rozdílná, a tedy šíření nově nabytých hodnot, myšlení, postojů a chování mezi těmito zeměmi není nijak nápadné a možná i minimální až dokonce neexistující, novodobé výzkumy dokazují, že tomu tak není. Vliv finančních remitencí do těchto zemí možná může být zanedbatelný, ale vliv sociálních remitencí může mít na tyto země a jednotlivé prvky sociálních struktur dopad, a tím pádem má význam je zkoumat i napříč zeměmi se statusem rozvinutých zemí (Grabowska, 2017; White et al., 2018).

Jak již bylo zmíněno v kapitole 1.1., předpokladem remitencí je transnacionální migrant, který remituje a u kterého je možné identifikovat kanály, jimiž jsou remittance šířeny, a determinovat jejich dopad, čímž se zároveň odlišují od obecné globální kulturní výměny.

Nicméně tuto globálnost diskutují i Levitt a Lamba-Nieves (2011), kteří vybízejí k vnímání remitencí nejen jako jednostranného nebo jednosměrného aktu, ale jako neustále oběma směry cirkulující společenské výměny, která působí nejen v hostitelské zemi a zemi původu, ale může se rozšiřovat i do jiných zemí skrze různé typy sociálních vazeb. Zároveň apelují na zkoumání a analyzování remitencí v kontextu a ve spojení země přijímací a země původu. De Haas (2010) uvádí, že remittance se šíří bez zásadního vlivu směru migrace a jsou jejími druhotnými efekty při kulturní změně vyvolané migrací. Nutno podotknout, že tato cirkulace má jak pozitivní, tak i negativní účinky (Levitt a Lamba-Nieves, 2011; Isaakyan a Triandafyllidou, 2016; Grabowska, 2017). Nejvíce se mezi odborníky diskutují výhody sociálních remitencí, ať už přínos nových hodnot, znalostí, sociálních dovedností, nebo specifického know-how. Na úrovni větších sociálních jednotek může jednou z nich být i dlouhodobý sociálně kulturní dopad, jenž má největší potenciál k vytvoření sociální změny (Grabowska, 2017). De Haas (2010) navíc vyzdvihuje ženy jako ty, které mají největší potenciál a případný vliv na sociální změnu společnosti v domovské zemi. Oproti tomu nevýhody sociálních remitencí mohou v některých případech převažovat. Může jít např. o podněcování emigrace zejména vysoce kvalifikovaných migrantů v zemi původu, zvyšování už tak rostoucího materialismu, individualismu a v některých případech i kriminality (Levitt, 2001) nebo až o vyhraněnost společnosti vůči migrantovi a jeho marginalizaci. Někdy původně pozitivní sociální remittance mohou mít na komunitu v domovské zemi negativní dopad, a je tedy velmi těžké odhadnout, jak dané remittance budou působit a zdali je vůbec možné je přenést a šířit. Sama autorka konceptu Levitt (1998) uvádí, že „nic nezaručuje, že to, co se v hostitelské společnosti migrant naučí, je konstruktivní nebo že to bude mít pozitivní vliv na komunity původu“. Samotné nabývání nového sociálního kapitálu ale dle Levitt (1998) záleží i na osobnosti migranta a jeho sociálním statusu. Jedinec, který je tzv. cílevědomý inovátor (*purposeful innovator*), se více vystavuje nejrůznějším okolním vlivům a má největší potenciál k nabývání a přenosu sociálních remitencí oproti jedincům „pozorovatelům“ nebo „pragmatikům“. Ve spojení s vyšším sociálním statutem, jenž mu dává větší svobodu a více zdrojů, je pak tento migrant považován za ideální typ přenašeče sociálních remitencí. Toto potvrzuje i Grabowska (2017), která ale vidí nejdůležitější atributy úspěšného nositele sociálních remitencí v osobnostních vlastnostech, jako je otevřenost, vstřícnost nebo připravenost jedince se učit a poznávat. Sama rozděluje nositele remitencí neboli „aktéry změny“ dle specifických osobnostních vlastností, dle příležitostí kontaktu se sociálním kapitálem majoritní společnosti přijímací země, dle organizační a institucionální struktury v domovské zemi, dle společenské role v každodenním sociálním životě a v neposlední řadě i podle finančního kapitálu nabytého v přijímací zemi podpořeného o nabytý kapitál sociální.

Podstatný vliv na sociální remitence a jejich potenciální dopad má kontext, ve kterém se remitování uskutečňuje (White et al., 2018). Kontextem se zde rozumí podmínky v hostitelské zemi i zemi původu, naladění společnosti, ekonomická situace nebo například čas. Jak je zmíněno výše, Levitt (1998) věří, že neefektivnější přenos sociálních remitencí probíhá z rozvinutých zemí, neboli zemí mocensky silných, do zemí méně rozvinutých, mocensky slabých. Závisí tedy na míře různorodosti jednotlivých zemí. Zároveň ale tvrdí, že k rychlejšímu přijetí sociálních remitencí dochází u společností, jež jsou v hodnotových a kognitivních modelech podobné, a rozdíl tedy není tak nepřijatelně velký. Ačkoliv Grabowska (2017) nevyjadřuje souhlas s nejvíce efektivním přenosem sociálních remitencí prezentovaným Levitt, podporuje při setkávání se s novými nebo zcela odlišnými sociálními remitencemi tezi o společenských obtížích, rezistenci a případném odmítnutí jako reakci na nové nebo zcela odlišné sociální remitence. Samotné šíření sociálních remitencí v zemi původu je složitým tématem, které nelze jednoznačně změřit. Vliv na rozvoj je velmi diskutabilní a nezměřitelný indikátor, nicméně je možné sledovat sociální změnu u různých subjektů a výše zmíněné pozitivní přijetí či rezistenci (Levitt a Lamba-Nieves, 2011). Toto diskutuje i White (2016), která ale upozorňuje, že je nutné se z hlediska vlivu zaměřit na studium obou zemí, nejen tedy z hlediska přijímací země, ale i země vysílací. Současně přichází se vztahem mezi migrací, sociálními remitencemi a sociálními změnami ve společnosti a dodává, že samotné sociální remitence jedné generace nepřináší velkou sociální změnu. Ta je znatelná až se změnami v rámci dvou a více generací (White, 2018). Tímto tvrzením podporuje i roli času, která není zanedbatelná a na kterou v souvislosti se vzdáleností upozorňují také Boccagni a Decimo (2013) nebo Levitt a Lamba-Nieves (2011). Vzdálenost a role času ovlivňují jak vztah migranta k nově nabytým sociálním remitencím, tak jejich přenos a šíření. Jak autoři poukazují, s prodlužující se dobou odloučení se mohou zájmy a hodnoty migranta odlišovat od zájmů a hodnot migrantova okolí v zemi původu. Zároveň se může měnit vnímání a oceňování času samotného, včetně jeho řízení.

Vliv sociálních remitencí také ovlivňují úrovně remitování, pod kterými si můžeme představit buď jednotlivce, nebo větší sociální jednotky, jako jsou komunity, spolky, organizace apod. Boccagni a Decimo (2013) přistupují k sociálním remitencím jako k individuálním jednotkám na úrovni jedince nebo rodiny či domácnosti a jako ke kolektivním jednotkám působícím na komunitu nebo celou společnost. Levitt a Lamba-Nieves (2011) a Levitt (1998) vidí individuálnost v přenosu behaviorálních vzorců, myšlení a interakcí, kdežto kolektivnost vnímají ve smyslu remitencí přenesených s cílem vytváření aktivit v místní komunitě či společnosti, jež budou pro samotné migranty prospěšné. Toto potvrzují Isaakyan a Triandafyllidou (2017), které remitence rozlišují dle osobního nebo komunitního zájmu.

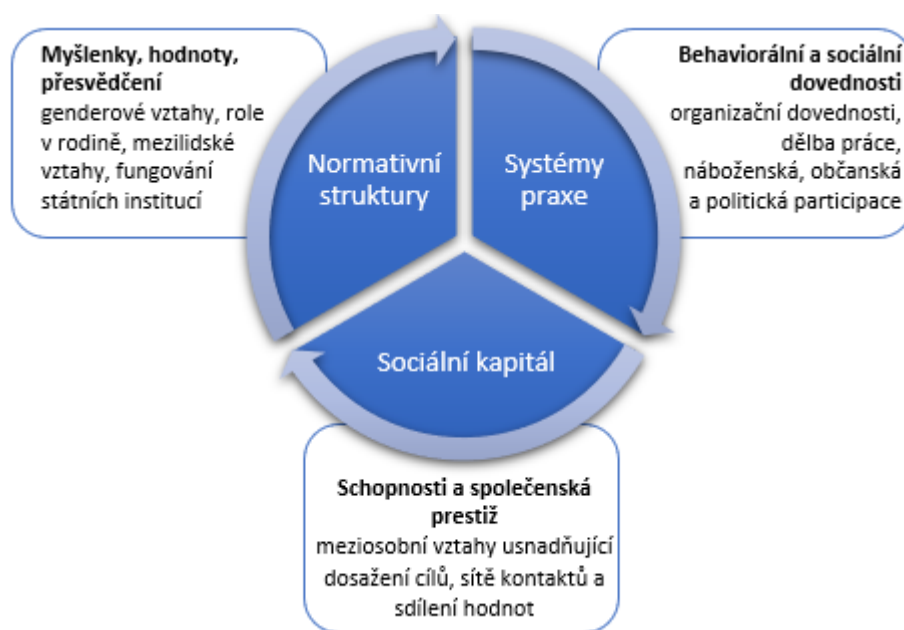
Naopak Drbohlav a Dzúrová (2021) individualizaci sociálních remitencí vysvětlují v rodině, která je specifickým individualizovaným prostředím, jež remittance utváří. Tato tvrzení napovídají, že vliv remitencí lze nejvíce odhalit na úrovni individuální a na úrovni domácností, nicméně to neznamená, že širší přenos již není možný. I neemigrující okolí návratového migranta má potenciál k dalšímu přenosu a rozšíření remitencí na vyšší úrovně – regionální nebo národní, a to prostřednictvím expanze sociálních remitencí – procesu *scale up*. Proces *scale out* je pak naopak popisován jako šíření sociální remittance do jiných sfér života, jako je např. náboženství, ekonomie nebo politika (Levitt a Lamba-Nieves, 2011). Dle De Haase (2005) jsou ale vlivy sociálních remitencí spíše lokálního charakteru a benefitují z nich zejména samotní migranti, jejich domácnosti a nejbližší okolí. S touto tezí souhlasí White (2016), která navíc říká, že souvislosti mezi lokálním a regionálním vlivem se nedají systematicky mapovat, a tudíž zde neexistuje žádný důkaz těchto souvislostí. Mikroúrovni, tedy individuální úrovní, se zabývá i tato diplomová práce.

Z výše uvedeného je zřejmé, že téma sociálních remitencí je velmi komplexní, složité a propojené v rámci celého tématu migrace. A ačkoliv je téma velmi relevantní ve výzkumu migrace, je stále značně opomíjeno a nedostatečně diskutováno. Na tento nedostatek ostatně upozorňuje samotná autorka konceptu Peggy Levitt (2001, 2004, 2014), která poukazuje na stejnou výzkumnou relevanci sociálních remitencí, jako na relevanci remitencí finančních.

1.4.1. Kategorizace sociálních remitencí

Abychom mohli sociální remittance správně zkoumat, je nutné se nejprve seznámit s hlavními typologiemi. Tato práce se opírá o definici sociálních remitencí dle Levitt (1998), která je vykládá jako myšlenky a nápady, způsoby chování, identity a sociální kapitál, které migrant přenáší zpět do země původu ze země přijímací, a které jsou založeny na zkušenostech a idejích, které si migrant přináší s sebou ze země původu. Práce také využívá rozlišení sociálních remitencí na potenciální a skutečné dle Drbohlava a Dzúrové (2021), které jsou popsány blíže v této kapitole, a zároveň se zakládá i na typologii sociálních remitencí Peggy Levitt (1998), která rozlišuje tři typy: normativní struktury, systémy praxe a sociální kapitál (viz zestručněný přehled – Obrázek 2).

Obrázek 2 – Typologie sociálních remitencí dle jejich obsahu

Zdroj: Vlastní zpracování dle Levitt (1998)

Normativní struktury odpovídají charakteristikám jak jedince, tak i společnosti. Na úrovni jedince jsou to myšlenky, nápady, hodnoty, přesvědčení a interpersonální chování. Na úrovni rodiny nebo domácnosti pak představují odpovědnost v rámci rodiny nebo standardy a genderové rozdělení rolí. Na vyšší úrovni sociálních jednotek pak hovoříme o participaci v rámci sousedství, komunity nebo o představách o fungování politických nebo sociálních institucí. Důležitá je i aspirace na další sociální mobilitu. Grabowska et al. (2017) vnímá hodnoty a normy především ve vztahu ke školskému nebo pracovnímu prostředí, které je utváří, a kde se zároveň i uplatňují, a tudíž je propojují se systémy praxe. Levitt (1998) dodává, že s novými nebo měnícími se hodnotami migranta se posouvají představy o jeho identitě, přičemž bylo prokázáno, že u žen se mění pojetí genderové identity a genderových rolí od stereotypního pojetí k emancipaci či feminizaci. Zároveň zmiňuje, že změna hodnot podporuje individualitu a růst sebevědomí u samotných migrantů i u jejich kontaktů v zemi původu.

Druhou kategorií, kterou Levitt (1998) rozeznává jsou systémy praxe, které jsou formované normativními strukturami. V podstatě všeobecně lze uvést, že systémy praxe jsou normativní struktury uvedené do praxe. Z představ o odpovědnosti v rámci rodiny se dostáváme k delegování úkolů v rodině i domácnosti, z představ o fungování politických nebo sociálních institucí se posouváme k účasti na občanských a politických aktivitách a k otázce, nakolik se jich jednotlivci účastní. Systémy praxe také zahrnují organizační dovednosti

ve smyslu spolupráce, integrace a efektivnějšího fungování jednotlivých sociálních struktur. Grabowska et al. (2017) dodává, že migranti, kteří nesou a zprostředkovávají sociální remitence, se stávají těmito nositeli až v průběhu migrace, kdy tyto remitence nabývají. Tím se stávají otevřenějšími, tolerantnějšími a improvizaci schopnými, takže jsou schopni okamžitě naplňovat podstatu sociálních remitencí.

Posledním typem sociálních remitencí je sociální kapitál, který je založen na normativních strukturách, konkrétně na hodnotách a normách. Levitt (1998) ho chápe jako společenské postavení nebo sociální pozici, která se utváří skrze sociální kapitál. Zároveň dodává, že společenskou prestiž může migrant v průběhu procesu migrace nabýt, ale i ztratit. Oproti tomu francouzský sociolog Bourdieu (1986) vidí sociální kapitál jako souhrn několika kapitálů, potenciálních nebo reálných, které generují pozici v sociální struktuře a díky jejichž nerovnoměrnému rozložení napříč společnostmi vznikají společenské rozdíly.

Kategorizovat sociální remitence se pokusily i Isaakyan a Triandafyllidou (2017), které představují dvě typologie. První je založená na obsahu sociálních remitencí a člení je na sociální remitence kulturně měnitelné, občanské a konfliktní. První skupinu, kulturně měnitelné sociální remitence, prezentují jako remitence o literárním, kulturním nebo uměleckém obsahu s jasným sociálním záměrem, které se ale objevují jako vedlejší výsledek. Tyto remitence také pojí s konzumním chováním nebo módou. Občanské sociální remitence vysvětlují podobně jako Levitt (1998) systémy praxe, a to jako zapojení se do občanských a politických aktivit a institucí a dobrovolných aktivit nebo zapojení se do společenských aktivit formou morální podpory. Do poslední skupiny, konfliktní remitence, zahrnují remitence spojené s uprchlictvím nebo remitence politické. Podobnou typologii popisuje i Kunz (2008), který remitence dělí na sociální, technické, politické a finanční. Druhá typologie představená Isaakyan a Triandafyllidou (2017) je založená na principech transnacionální mobility.

Tato typologie obsahuje čtyři kategorie:

- 1) Mobilní sociální remitence – pojí se s fyzickou mobilitou migranta, konkrétněji návratem.
- 2) Para-mobilní nebo zprostředkované sociální remitence – váží se na imobilního nebo pouze virtuálně mobilního migranta.
- 3) Semi-mobilní sociální remitence – doprovází je různá doplňková mobilita, která zesiluje účinek přenosu sociálních remitencí.
- 4) Prakticky mobilní sociální remitence – pojí se s virtuální mobilitou na sociálních sítích.

Zároveň je tato typologie doprovázená třemi kategoriemi směru sociálních remitencí:

- 1) Jednosměrné sociální remittance, které směřují buď do země přijímací, nebo do země původu;
- 2) diasporou orientované sociální remittance;
- 3) obousměrné sociální remittance směřující souběžně do země přijímací i do země původu.

S typologií dle původce a příjemce přišel Carling (2014) a nazývá ji „*remittance scripts*“ nebo také „*scripting remittances*“. Skripty popisuje jako struktury očekávání jednotlivců v konkrétních situacích. Remittance samy o sobě nesou konkrétní očekávání, významy a funkce, které jsou jim přisuzovány migrantem. Tato očekávání, jako je například očekávání vděčnosti ze strany příjemce nebo koncipování remitencí jako pomoci ze strany původce, formují a definují vztah mezi nimi. Tímto složitým konceptem zároveň Carling zdůrazňuje moc a spletnost společenských norem, které ovlivňují remitování i příjem remitencí společností v zemi původu.

Typologie sociálních remitencí dle místa, kde jsou nabývány, uvádí Grabowska et al. (2017), která vidí největší potenciál v pracovním prostředí, volnočasových komunitách anebo v místech setkávání se s přáteli. Nejnovější typologie sociálních remitencí pochází z výzkumu Drbohlava a Dzúrové (2021), kteří popisují tři typy dle přenosu a aplikace: sociální remittance založené na komunikaci, sociální remittance projektově orientované a sociální remittance svázané s návratem migranta (blíže shrnuto v Tabulce 5). Úskalí této typologie tkví v obtížné identifikaci přenosu a aplikaci založené na komunikaci, a proto Drbohlava a Dzúrové (2021) velmi často hovoří o potenciálních a skutečných sociálních remitencích, kterými se zabývá také Karolak (2016).

Karolak (2016) představuje sociální remittance ve dvou rovinách a to jsou potenciální a skutečné sociální remittance. Potenciální remittance popisuje jako nově nabytý sociální kapitál, který ještě nebyl přenesen do země původu. Ve chvíli, kdy je tento kapitál přenesen, a tudíž je zde prostor pro další vývoj, stávají se z potenciálních remitencí remittance reálné. Nicméně autor doplňuje, že ve chvíli, kdy migrant nabyde nové nápady a postupy v přijímací zemi a je nějakým způsobem ve spojení se společností v domovské zemi, už tehdy tento sociální kapitál můžeme považovat za změnu pro společnost v zemi původu, a tedy za reálné sociální remittance. Drbohlav a Dzúrová (2021) však vnímají rozlišení mezi potenciálními a skutečnými sociálními remittencemi striktně v momentě přenosu při návratu nebo návratech migranta do země původu. Zároveň upozorňují, že je velmi těžké, prakticky nemožné potvrdit, kdy jsou sociální remittance skrze komunikaci šířeny. Potenciální sociální remittance jsou tedy založené na interpersonální komunikaci a během ní se přenáší od emigrace a po celou dobu migrace. Skutečné sociální remittance jsou ale projektově orientované nebo podmíněné

návratem, a tím pádem se jedná o remitence, které jsou realizované, přičemž jejich realizace se váže převážně na silné a cílevědomé migranty. Rozlišení obou typů remitencí dle Drbohlava a Dzúrové (2021) je pro tuto práci klíčové a sociální remitence budou nadále rozlišovány dle tohoto konceptu.

Tabulka 5 – Typologie sociálních remitencí dle způsobu přenosu a aplikace

	Vliv sociálních remitencí (SR)	Nositel remitencí	Role finančních remitencí	Doba přenosu a šíření SR
Sociální remitence založené na komunikaci	mikroúroveň – rodina a blízké osoby; přenos SR přes každodenní komunikaci o chodu domácnosti až po potřeby, drobné praktiky přeneseny do různých sfér života	zapojují se téměř všichni, snadný přenos přes sociální sítě	žádná nebo velmi malá	od počátku až po dosažení příjímací země, časem klesá
Sociální remitence projektově orientované	mikro a meziúroveň – sousedství, komunita; přenos SR skrze veřejné prostory (vzdělávání, sport, kultura, charita)	obvykle migrant, který naakumuloval alespoň nějaký finanční kapitál, transmigrant	často důležitá součást	během jednoho pobytu v zahraničí nebo během nárazové práce v zahraničí
Sociální remitence svázané s návratovou migrací	mikro a meziúroveň – místo pobytu a jeho okolí; přenos SR skrze malé až středně velké podnikání (obchod, restaurace)	osobnost se silným charakterem, která naakumulovala zkušenosti a vytvořila si nebo již má nějaké transnacionální vazby	nepostradatelná složka sociálních remitencí	po návratu, po středně dlouhém a dlouhém pobytu v zahraničí

Zdroj: Vlastní zpracování dle Drbohlav a Dzúrová (2021)

1.4.2. Fáze sociálního remitování

Stejně, jako se rozlišují migrační procesy, i u sociálních remitencí můžeme pozorovat několik fází. Tyto fáze je dle Levitt (2004) možné identifikovat z toho důvodu, že u sociálních remitencí jsme schopni zjistit jejich cesty a známe zdroj i cíl. Je třeba zdůraznit transnacionální optiku a transnacionální vazby (Levitt, 1998), blíže popsáno v kapitole 1.2. White a Grabowska (2019) akcentují i složitost a náročnost zmapování procesu sociálního remitování. Pro tuto diplomovou práci jsou podstatné fáze sociálního remitování dle Grabowské et al. (2017),

o které se analýza sociálních remitencí opírá a na základě kterých je vytvořena struktura otázek použitých v kvalitativním výzkumu.

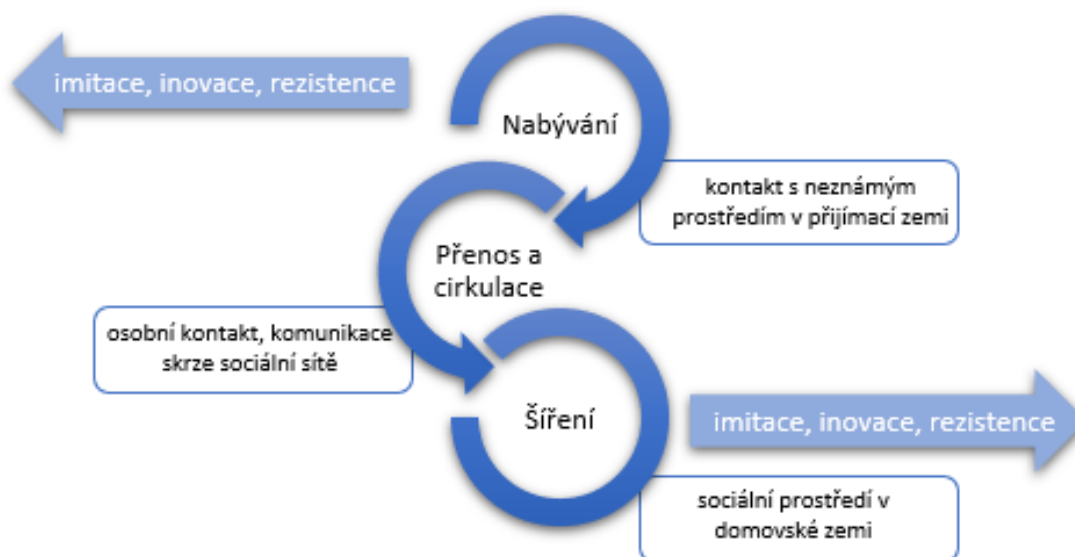
Grabowska et al. (2017) rozlišuje tři fáze remitování: nabývání, přenos a šíření; a v souvislosti s tím i tři reakce na sociální remittance, ke kterým dochází během fáze nabývání a fáze šíření sociálních remitencí: rezistenci neboli odpor – úmyslnou nebo neúmyslnou, imitaci neboli napodobování – dochází k ní duplikováním nebo reprodukcí – a inovaci, která se uskutečňuje skrze transformaci nebo přizpůsobením se (viz Obrázek 3 – znázornění procesu remitování).

Nabývání sociálních remitencí do velké míry závisí na osobnosti migranta, vnímání jeho identity a na jeho předchozích zkušenostech (Levitt, 1998). Do určité míry závisí i na jeho integraci a tomu, nakolik se chce vystavovat majoritní společnosti přijímací země. Obecně lze říci, že čím větší je interakce migranta s majoritní společností hostitelské země, tím se zvyšuje sebereflexe a tím více roste prostor pro nabývání a přenos nových hodnot, chování, norem, zkušeností a názorů (Levitt, 1998). Tomu oponuje White a Grabowska (2019), které poukazují na možnou idealizaci země původu v důsledku porovnání života v obou zemích, což může vést k rezistenci nabývání sociálních remitencí. Je též důležité vyzdvihnout, že to, že migrant nabývá sociální remittance, ještě neznamená jejich automatický přenos a šíření. Dodávají však, že již možnost srovnání je činěna na základě určitých sociálních remitencí a samy transnacionální vazby jsou prostředky přenosu a potenciálního šíření. Na druhou stranu toto porovnání může vést k touze se asimilovat, kdy dochází k imitaci, tedy napodobování majoritní společnosti, konkrétně v chování, jednání a behaviorálních vzorcích jednotlivců. Nejčastěji ale dochází k inovaci, transformaci sociálního kapitálu, kterým jedinec již disponuje a přináší si ho z domovské země (Grabowska et al., 2017). V souvislosti s nabýváním sociálních remitencí Levitt (1998) zmiňuje tři typy osob: příjemci pozorovatelé (*recipient observers*), pragmatici (*instrumental adopters*) a inovátoři (*purposeful innovators*), přičemž pro šíření sociálních remitencí je nejdůležitější třetí typ osob – inovátoři (viz kapitola 1.4).

Fáze přenosu nebo cirkulace se může odehrávat buď mezi majoritní společností přijímací země a migrantem, nebo mezi migrantem a zemí původu skrze transnacionální síť (Levitt, 1998), prostřednictvím sociálních sítí, nebo mezi migrantem a zemí původu díky návratům, případně potenciálně trvalému návratu (Grabowska et al., 2017). V dnešním globálním světě sociálních sítí se osobní kontakt vynahrazuje kontaktem skrze videohovory, které suplují konverzaci tváří v tvář, ale mohou být stejně efektivní (Grabowska et al., 2017). Videohovory jsou často podporovány tzv. *offline* komunikací přes sdílení psaných zpráv nebo například sdílením fotografií. Potenciál nabývání a přenosu myšlenek, hodnot nebo behaviorálních vzorců je tak snazší, rychlejší a možný více než kdykoliv předtím. Zároveň se

ale tak stává zkoumání a zachycení přenosu složitějším a komplexnějším. To zdůrazňuje i Grabowska et al. (2017), která poukazuje na to, že samotný kontakt migranta a jeho blízkých v zemi původu není dostatečný k přenosu a šíření sociálních remitencí.

Obrázek 3 – Fáze sociálního remitování

Zdroj: Vlastní zpracování dle Grabowska et al. (2017)

Poslední fází dle Grabowské et al. (2017) je fáze šíření, kterou vidí jako nejkomplicovanější ze všech výše zmíněných. Přenesené sociální remittance mohou být šířeny ve své základní podobě, kdy dochází k jejich adaptaci, nebo mohou být přetransformovány do podoby lépe vyhovující dané společnosti, případně mohou být pouze inspirací ke změně nebo vytvoření něčeho nového. S touto tezí souhlasí White et al. (2018), kteří vidí sociální remittance jako doplněk změny ve společnosti nebo jako doplněk její stabilizace. Podstatnou roli hrají i reakce na sociální remittance, které jsou zmíněny výše spolu s nabýváním remitencí. Přijetí je zde tou nejméně komplikovanou cestou, nicméně imitace či rezistence jsou postoje nejvíce reflektované (Grabowska et al., 2017). Jak jsme zmínili již výše, velkou roli hraje i charakteristika společnosti v zemi původu, její otevřenost k přijímání nového a sociální postavení jednotlivých aktérů. Stejně tak je ale důležité se podívat na typ samotné remittance, povahu transnacionálních sítí nebo rozdíly mezi zemí původu a zemí přijímací (Levitt, 1998).

Ať už se bavíme o nabývání, přenosu, nebo šíření remitencí, je důležité poukázat i na hledisko času, jednak z pohledu délky pobytu migranta v hostitelské zemi (Cassarino, 2004; Gmelch, 1980), jednak z pohledu intenzity samotného nabývání, přenosu a šíření v čase. Otázkou je, zdali se migrant vůči nabývání nového sociálního kapitálu v průběhu času stává

imunním, a tedy i jeho tendence přenosu klesá. Další otázkou, kterou je třeba si klást, je, zdali s délkou pobytu migranta v přijímací zemi klesá o zájem ze strany společnosti domovské země o jeho nově nabyté názory, hodnoty a myšlenky, které samotný migrant do společnosti přináší. Dle Mackové (2022), která se věnuje studiu finančních remitencí, s délkou pobytu klesá síla a frekvence transnacionálních vazeb, vnímání domova a předchází vnímání země původu a její společnosti. To potvrzuje i Straubhaar a Vâdean (2006), kteří tvrdí, že remittance se časem snižují spolu s tím, jak se snižuje spojení a kontakt s rodinou. Ve spojitosti s návratem ale můžeme polemizovat, zdali se síla přenosu sociálních remitencí po návratu obnovuje a je opět vysoká, nebo zdali spíše upadá a větší koncentrace migranta je směřování na re-integraci. V neposlední řadě je třeba zmínit sociální rezistenci populace v zemi původu vůči sociálním remitencím. Na tu upozorňují již Peth a Sakdapolrak (2020), kteří tento problém vnímají značně kriticky a přisuzují mu největší podíl na problematice šíření sociálních remitencí. Tvrdí, že sociální odolnost, tzn. upadávání zájmu, rezistence a otevřenost vůči novým přístupům, názorům a postojům, se stává patrnou zejména v průběhu času na základě dostupnosti zdrojů. Zdůrazňují tak, že veškerý převod a šíření sociálních remitencí na úrovni větších sociálních jednotek, než je rodina, vyžaduje čas.

1.4.3. Vztah sociálních a finančních remitencí

Samotný pojem remittance je chápán jako vše, co je migrantem odesíláno z hostitelské země do země původu (Člověk v tísní, 2015), nicméně primárně je spojován s peněžním kapitálem (Stark, Taylor a Yitzhaki, 1986; Stark a Lucas, 1988). Finanční remittance jsou peněžní prostředky, případně zboží, nabyté migrantem v hostitelské zemi a posílané do země původu v rámci pobytu v hostitelské zemi nebo přivezené po návratu do země původu (Stark, Taylor a Yitzhaki, 1986). Toto potvrzuje i Carling (2008), který finanční remittance chápe jako tři různé složky – klasické finanční remittance, jimiž jsou dlouhodobé příjmy migrantů v hostitelské zemi, tzv. náhrady zaměstnancům, které tvoří příjmy migranta ze země, ve které nežijí, a tzv. transfery migrantů, jimiž jsou pasiva nebo aktiva, jež si přináší migrant při svém stěhování mezi zeměmi. Nutno podotknout, že i definice finančních remitencí existuje hned několik. Důležité je také rozlišovat konečné destinace těchto finančních prostředků, které mohou být míněny pouze jako finanční kapitál jednotlivce, případně rodiny, nebo jako investice, příspěvek pro komunitu nebo charitu. Carling (2005) upozorňuje, že mezi finanční remittance je třeba zařazovat i finance nepocházející z přímé práce migranta, ale pocházející ze státních zdrojů, jako je například důchod nebo jiný státní příspěvek. Jak je zmíněno v kapitole 1.1, na finanční remittance vždy bylo pohlíženo jako na jednu z nejvýznamnějších složek rozvoje země migrantova původu, a to zejména v rozvojových zemích. V zemích

rozvinutých, jako je například Irsko a Česko, jsou tyto zdroje mnohem méně znatelné, nemluvě o problémovosti statistických dat, kdy je možné dohledat pouze administrativně doložené transfery peněžních prostředků, ale nikoliv neoficiální převody remitencí. Ty se dají pouze odhadovat (Stojanov, Strielkowski a Drbohlav, 2011). Ačkoliv jejich dopad nemusí být výrazně znatelný, Stojanov, Strielkowski a Drbohlav (2011) říkají, že i tak „přirozeně přispívají ke zvýšení prosperity jejich příjemců s určitým rozvojovým dopadem na místní úrovni prostřednictvím klasických multiplikačních efektů“.

Z výše zmíněného již vyplývá blízká souvislost finančních a sociálních remitencí. Ačkoliv se tato práce finančním remitencím přímo nevěnuje, je to nedílná část všech sociálních změn, které mohou být utvářeny i skrze sociální remittance. Dle některých odborníků by koncept sociálních remitencí měl být rozšířen o složku finančních remitencí, pro jejich vzájemný vztah (Boccagni a Decimo, 2013). Tento návrh podporují i dřívější zmínky o provázanosti obou konceptů (Carling, 2005; Portes et al., 2002; Boccagni a Decimo, 2013), které zmiňují, že přenos finančních remitencí se odehrává na pozadí komplikovaných společenských souvislostí a ovlivňuje sociální postavení migranta ve společnosti. Tehdy už nehovoříme pouze o finančních remitencích, ale o spojení remitencí finančních a sociálních a jejich vzájemném prolínání se. O tomto paradigmatu hovoří i Grabowska et al. (2017), která zmiňuje, že finanční kapitál mění životní styl migrantů a ovlivňuje potenciální sociální remittance migrantů už v hostitelské zemi. Také vyzdvihuje finanční motivy k emigraci a dodává, že často provází veškeré migrační strategie. Někteří autoři přicházejí i s popisem scénářů, kdy jsou oba dva druhy remitencí šířeny současně. Takovými socioekonomickými scénáři jsou investice, charita a dárčovství, scénáře spojené s politickými profesními aktivitami a turismem (Isaakyan a Triandafyllidou, 2017). Jiní autoři poukazují na souvislost finančního a sociálního remitování ve spojitosti s genderem (King a Vullnetari, 2010), společenským statusem nebo vývojem emigrantských komunit (Carling, 2005). Carling (2005) zároveň uvádí, že existují i sociální jednotky, především rodiny, které finanční remittance od migranta očekávají a u kterých se remitování stává normou nebo i závazkem. Přenos remitencí a jejich potenciální dopad či šíření je tedy podmíněn nejen prostředím země původu, ale i sociální hodnotou, která je těmto remitencím přisuzována (Boccagni a Decimo, 2013). Ostatně komplexnost a popletenost obou dvou konceptů potvrzuje i White et al. (2018), kteří ale dodávají, že analýza sociálních remitencí je oproti finančním remitencím těžce uchopitelná a měřitelná, a to zejména díky jejich abstraktnosti a nejednotnému chápání.

Kapitola 2

2. Kontext české migrace do Irska

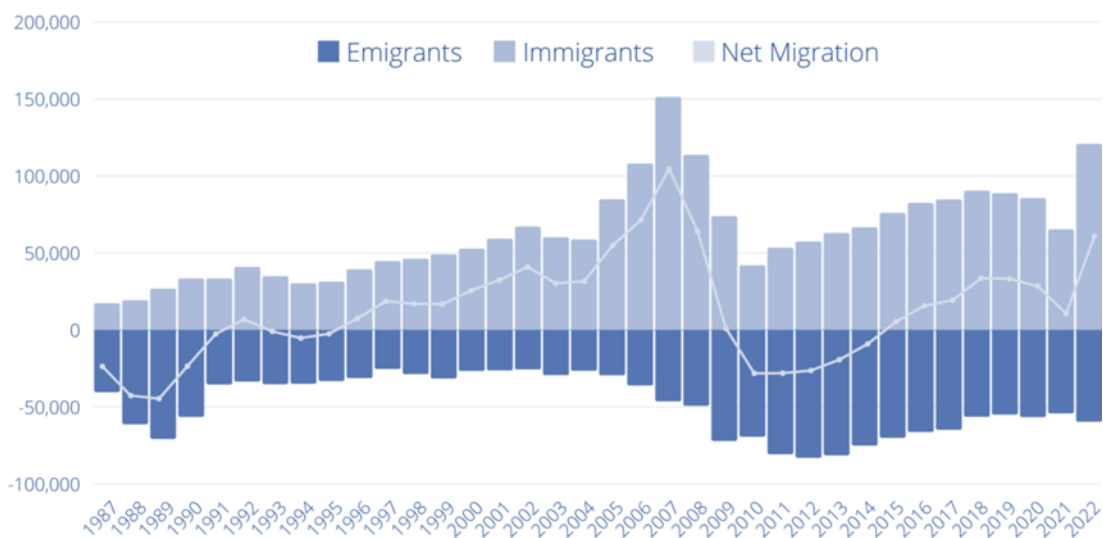
Tato kapitola se věnuje zarámování tématu do kontextu české migrace do Irska, specifík Irska jako migrační destinace a kontextu současné situace, jež má značný vliv na migrační a remitenční chování jednotlivých migrantů. Podíváme se konkrétněji na irskou migrační historii a zlom, kdy a za jakých okolností se Irsko proměnilo z emigrační země na zemi imigrační a přiblížíme si pracovní migraci do Irska. Zároveň se podíváme i na specifika české migrace od Irska, která začala až ve 21. století. V neposlední řadě je důležité si přiblížit dvě významné světové události, které ovlivňují životy každého z nás. Jedná se zejména o pandemii COVID-19, která výrazně zasáhla do celosvětového dění, a nyní i o válku na Ukrajině, jež velmi významným způsobem působí na celý evropský region.

2.1. Irsko jako migrační destinace

Iráská republika, zkráceně Irsko, má dlouhou emigrační historii díky historickému sledu různých událostí, jako jsou války, invaze, hladomor a ekonomicko-sociální změny. Díky zmíněným událostem Irsko dříve patřilo k čistě emigračním regionům Evropy, nicméně dnes je tomu naopak. Odhaduje se, že od roku 1800 emigrovalo více jak deset milionů obyvatel, přičemž aktuální počet obyvatel dosahuje pouze necelých 4,8 milionu. Report EC (2018) uvádí, že emigrace tak vysoká, jaká postihla Irsko, nepostihla žádnou jinou evropskou zemi. Hlavními mezníky pro irskou emigraci začínají velkým irským hladomorem v letech 1846–1852. Ten zapříčinil masovou emigraci do Spojených států amerických (USA), načež se USA pro Iry staly hlavní imigrační destinací a dnes se jedná o stát s největší irskou diasporou (Delaney, 2011). Po nabytí nezávislosti na Spojeném království a vzniku nezávislé Irské republiky v roce 1922 se emigrace rapidně snížila. Naděje na změnu ale netrvaly dlouho a v 50. letech se emigrace opět razantně zvýšila. Důvodem byl především úpadek zemědělství jako tradiční opory irské ekonomiky a nedostatečné úsilí státu o rozvoj průmyslu. Tyto faktory společně vedly k vysoké

nezaměstnanosti a následné emigraci. Toto období je též často nazýváno desetiletím „zmaru a sklíčenosti“ nebo „nejhorším desetiletím od hladomoru“ a „ztraceným desetiletím“ (Ó Gráda, 1983). Zlom v emigračních vlnách nastal až v roce 1973, kdy Irská republika vstoupila do Evropského společenství, jež se postupně vyvinulo v Evropskou unii (EU, 2022a). Irsko tak poprvé zaznamenalo větší vlnu imigrace než emigrace. Tato vlna ovšem netrvala dlouho. Obrovské státní zadlužování a utrácení v 70. letech spolu s druhou ropnou krizí v roce 1979 vedly k tomu, že se v Irsku v 80. letech rozvinuly obrovské hospodářské problémy. Ty vedly opět k vysoké nezaměstnanosti a zvýšené emigraci (Delaney, 2011). Předěl mezi emigrací a imigrací představuje tzv. éra Keltského tygra, což je oblíbený publicistický termín popisující hospodářský rozmach od poloviny 90. let 20. století do roku 2008, který se vyznačoval rychlým ekonomickým růstem (Šlosarčík, 2015). Díky strukturálním změnám Evropského společenství, respektive EU, a restrukturalizaci irského státu, zejména v podobě snížení závislosti na Spojeném království Velké Británie a Severního Irska (dále jen Spojené království) a naopak zvýšení spolupráce s dalšími evropskými státy, se Irsko otevřelo investicím zahraničních firem a irská ekonomika začala růst raketovým tempem. Tento růst způsobil i vysokou mírou imigrace, která v kombinaci se stále poměrně stabilní emigrací vedla ke zvýšení čisté migrace neboli migračního salda (EC, 2018). Tento vývoj je z hlediska migračních vln zobrazen v grafu na Obrázku 4, který zachycuje migrační vývoj i po konci éry Keltského tygra.

Obrázek 4 – Migrační toky v Irsku v letech 1987–2022

Pozn.: Emigrants = emigranti, Immigrants = imigranti, Net Migration = Migrační saldo neboli čistá míra migrace

Zdroj: European Migration Network (2022)

Imigrační atraktivitu Irska podpořilo i přijetí evropské měny euro v roce 2002 (EC, 2018). A ačkoliv je Irsko členem EU již od 70. let, nejvýraznější migrační změny nastaly v roce 2004. Přizpůsobení migračních politik a otevření irského pracovního trhu deseti novým členským státům EU výrazně napomohlo k ekonomické prosperitě celé země (European Migration Network, 2022). Právě v tomto období je zaznamenán největší růst nominální průměrné roční mzdy, a to o více než 30 %, což dopomohlo Irsku dostat se na podobnou ekonomickou úroveň a migrační atraktivitu, jako mají jiné západoevropské země (OECD, 2009). S otevřením trhu práce pro přistupující země v roce 2004 Irsko zároveň snížilo korporátní daně na jednu z nejnižších úrovní v EU, díky čemuž přilákalo velké množství mezinárodních firem. Ty si zde vybudovaly své centrály pro evropský region, Afriku a Blízký Východ, díky čemuž začalo docházet k postupnému nárůstu poptávky po pracovní síle. Vysoká vlna imigrace ale netrvala dlouho a zastavila se s příchodem hospodářské krize v roce 2008, také nazývané Velkou recesí (EC, 2018). Krize, která postupně přerostla ve světovou finanční krizi, měla na rozvíjející se Irsko obrovské dopady. Způsobila prudký pokles ekonomiky, nezaměstnanost a velkou emigrační vlnu, čímž se Irsko opět vrátilo do skupiny emigračních zemí. Report EC (2018) zároveň zmiňuje, že značné množství migrantů se krizi rozhodlo přechkat v Irsku v očekávání, jak se země dokáže se situací vypořádat. K návratové migraci tedy u některých z nich došlo až po nějakém čase, který dal emigrantům prostor na zhodnocení situace jak v Irsku, tak ve své domovské zemi. Irsko se z hospodářské krize vzpamatovalo velmi dlouhou dobu a k ekonomické stabilitě a k čisté imigraci dospělo znovu až téměř o osm let později.

Od roku 2016 je Irsko opět imigračním regionem Evropy, mimo jiné díky větší poptávce po pracovní síle způsobené vystoupením Spojeného království z EU, tzv. brexitem (Eurostat v MPI, 2021 – *Migration Policy Institute*, česky Institut migrační politiky, dále jen MPI). Díky němu odešlo mnoho zahraničních firem ze Spojeného království právě do Irska, které nabízí korporátní daňové zvýhodnění, a je tak atraktivní destinací. Nutno zmínit, že mezi Irskem a Spojeným královstvím byla uzavřena dohoda o volném pohybu, rezidenci a také volném pracovním trhu. Tyto podmínky se však vztahují pouze na občany zmíněných zemí a nikoliv na rezidenty. V neposlední řadě je třeba dodat, že migrační toky do Irska ovlivnila nedávné onemocnění koronavirem SARS-CoV-2 (dále jen COVID-19), která je blíže diskutována v kapitole 2.3.

2.1.1. Pracovní migrace do Irska

Jak je zmíněno v předchozí kapitole, největší imigrační atraktivitu si Irsko získalo až v novém tisíciletí. Přelomovým bodem v evropských migračních tocích se stalo ustanovení o volném pohybu osob v rámci EU, zakotvené ve směrnici Evropského parlamentu a Rady evropského

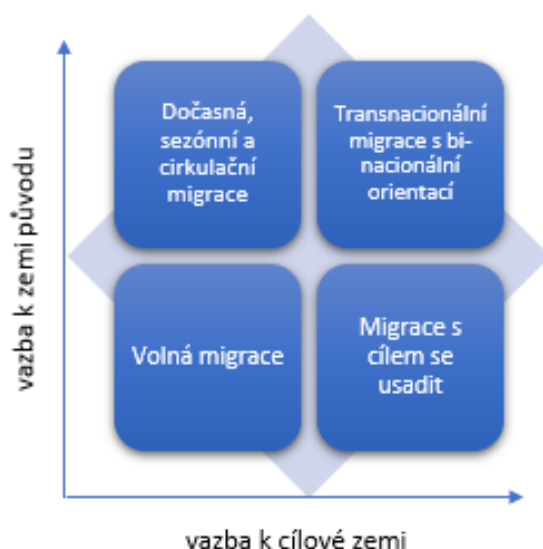
společenství v dubnu roku 2004. Toto legislativní ustanovení umožňuje snadnější pracovní migraci a mobilitu mezi členskými státy EU. Konkrétně zanikla nutnost pracovního povolení a povolení k pobytu a umožnil se přístup k sociálnímu zabezpečení, zdravotní péči a dalším daňovým zvýhodněním pro občany EU (EC, 2022a). Migration Policy Institute a Eurostat (Eurostat v MPI, 2021) uvádí, že migrace v rámci států EU se mezi lety 2004 a 2019 pětkrát zvýšila, a to přibližně na 8,7 milionu osob. Nová legislativa však zkomplikovala práci Eurostatu a dalších organizací pracujících s migračními daty. Získat přesné číslo migrantů žijících mimo zemi původu v rámci EU se stalo téměř nemožným.

Díky otevření pracovního trhu v rámci EU se v odborné literatuře čím dál častěji setkáváme s poměrně novým termínem tzv. tekuté migrace (*liquid migration*). Tento termín se vyznačuje svou specifičností, jelikož popisuje migrační toky typické především pro mladé lidi a pro státy Evropské unie, které se uskutečňují bez ohledu na destinaci, hranice a dobu pobytu. Tyto migrační toky jsou výsledkem většinou individualizovaných rozhodnutí, která se mohou často opakovat, ale spojuje je ekonomická podmíněnost a nezávaznost. Přístup migranta k migraci je založen na přístupu všude otevřených dveří (Engbersen, 2012).

Pokud se bavíme o migraci v rámci Evropské unie, nejčastějším důvodem pro ni je vliv ekonomických podmínek dané země ve srovnání se zeměmi ostatními, a jde tedy o kombinaci obou *push-pull* faktorů. Zlepšení ekonomické situace, respektive poměr finančního příjmu k nutným výdajům, a tedy i zvyšování životní úrovně, je nejčastější motivací k odchodu. Právě tyto dva faktory jsou všeobecně v západní Evropě na velmi vysoké úrovni a jsou největšími *pull* faktory těchto zemí (Botlíková, Pellešová a Botlík, 2016). Takto motivovanou migraci označujeme jako ekonomickou pracovní migraci a je významná i pro tuto diplomovou práci. Favell (2008) tvrdí, že „rozšíření EU vedlo k nové hierarchii na trhu práce, kdy migranti ze střední a východní Evropy mají tendenci přijímat „okrajová a nejistá zaměstnání.“ Postavení na trhu práce v nové zemi pobytu pak tyto migranty marginalizuje, což dle Favella vysvětluje vzorce návratové migrace. Holtslag, Kremer a Schrijvers (2013) tuto tezi potvrzují výrokem, že se usazují pouze migranti, kteří si vybojují stabilní pozici na trhu práce. Tím vzniká mzdový rozdíl v zemi přijímací a zemi původu, který vede migranta k racionální volbě, aby finanční prostředky nabýval v přijímací zemi, ale užíval je i v zemi původu, čímž se podporuje přenos finančních, ale i sociálních remitencí.

Pracovní migrací ze střední a východní Evropy se zabývá i Engbersen (2012) nebo Holtslag, Kremer a Schrijvers (2013), a to z hlediska vazeb k zemi přijímací a zemi původu (viz schéma – Obrázek 5).

Obrázek 5 – Schéma pracovní migrace ze střední a východní Evropy do západní Evropy

Zdroj: Vlastní zpracování dle Engbersen (2012) a Holtslag, Kremer a Schrijvers (2013)

Z výzkumu vyplývá, že pracovní migranti, kteří migrují jen dočasně, se příliš nemísí s místním obyvatelstvem, a tak je u nich získávání sociálních remitencí velmi potlačené oproti remitencím finančním. Migranti se místo sociální sféry soustředují na shromažďování finančních prostředků k investici k užití v zemi původu, což podporuje původní migrační tezi, která dominovala do 70. let 20. století (viz kapitola 1.1). Tento typ migrantů většinou tvoří studenti nebo nízkokvalifikovaní pracovníci (blíže specifikovaní v kapitole 1.1.1). Právě nízkokvalifikovaní pracovníci jsou považováni za nejvíce remitující skupinu, co se finančních remitencí týče. Transnacionální migraci přisuzují Engbersen (2012) a Holtslag, Kremer a Schrijvers (2013) zejména vysoce kvalifikovaným migrantům, kteří buď emigrovali do přijímací země a udržují vazby se zemí původu, nebo žijí ve vztahu na dálku a z pohledu migranta do nové země pouze „dojíždějí za prací“. Tyto osoby remitují nejvíce, jelikož nabývají a šíří jak finanční, tak sociální remittance a všeobecně se u nich očekává návrat do země původu. Na druhé straně migrace s cílem usadit se je též přisuzována hlavně vysoce kvalifikovaným pracovníkům, kteří často pracují v relativně vysoce kvalifikovaných povoláních, ale transnacionalita u nich postupem času slábne; to je znatelné i na finančních remitencích, přičemž ty sociální jsou velmi upozaděné. Volná migrace je dle Engbersen (2012) a Holtslag, Kremer a Schrijvers (2013) migrace čerstvých absolventů nebo mladých, kteří se necítí připoutáni k zemi původu a v přijímací zemi většinou tráví jen relativně krátkou dobu, než se rozhodnou znovu migrovat. Toto potvrzuje teorii Wua a Wilkes (2017) o migračních plánech založených na síle vazeb a vnímání domova (viz kapitola 1.3.2).

Kvalifikaci migrantů v Irsku zkoumá i report EC (2018), který uvádí, že před ekonomickou krizí v roce 2008 převažovaly na irském trhu práce nízkokvalifikovaní migranti. Kvalifikovaní migranti do Irska začali přicházet až těsně před začátkem ekonomické krize, přičemž ta tyto zvyšující se počty zastavila. Nicméně v druhém desetiletí 21. století počty kvalifikovaných migrantů začaly opět pomalu růst. Největší nárůst vysoce kvalifikovaných pracovníků zaznamenávají statistiky až v několika posledních letech, a to především v souvislosti s příchodem velkých společností zaměřujících se na sociální sítě, které značně přispěly ke zvyšování životní úrovně. Ostatně dle Botlíkové, Pellešové a Botlíka (2016) je životní úroveň jedním z nejčastějších *pull* migračních faktorů západoevropských zemí. Zdá se, že emigrace je tedy mnohem více motivována ekonomickými důvody, oproti návratové migraci, u které dominují důvody osobní, týkající se nejčastěji rodiny a blízkých osob (EC, 2018).

V souvislosti s pracovní migrací je nutné dodat, že specifikem pro Irsko je i ujednání o Schengenské zóně (EU, 2022a). Navzdory tomu, že dohodu ratifikovala většina států EU a umožňuje jednodušší pohyb osob a přepravu zboží mezi jednotlivými členskými státy, na rozdíl od Česka Irsko není její součástí. V neposlední řadě je třeba zmínit, že ačkoliv je Irská republika součástí EU od jejího vzniku, Česká republika vstoupila do EU 1. května roku 2004, tedy až po ustanovení o volném pohybu osob (EU, 2022a). Tato skutečnost má velký vliv na emigrační historii Čechů do Irska, která je tedy poměrně mladá.

2.2. Specifika České migrace do Irska

Aktuální statistiky uvádějí, že v roce 2020 tvořili imigranti téměř 13 % celkového obyvatelstva Irska. Díky brexitu stoupl počet imigrantů z jiných než členských zemí EU na 6 % a tvoří téměř polovinu veškerého přistěhovaného obyvatelstva (Eurostat, 2022a). Největší imigrační diasporou v Irsku je, zejména díky společné dlouholeté historii, diaspora Spojeného království, ihned za ní ale následuje brazilská diaspora a polská diaspora, přičemž právě polská diaspora se globálně řadí k jedné z největších na světě (EC, 2022b). Počet Čechů a Slováků díky historickému kontextu neznáme zcela přesně, nicméně aktuálně se odhaduje, že počet slovenských imigrantů v zemi je přibližně 12 000 a počet českých imigrantů dosahuje cca 6 000 (Central Statistics Office, 2016).

Dle Samka (2012) se první čeští migranti v Irsku objevili na počátku 20. století. Irsko bylo pro Česko jednou z možností, kam emigrovat v reakci na nepříznivou situaci ve vlasti - ať už hovoříme o první světové válce, druhé světové válce, nebo o období socialismu v Československu. Největší vlnu emigrace do Irska můžeme ale pozorovat od poloviny

roku 2004, kdy Česká republika vstoupila do EU, a otevřely se tak občanům možnosti snadné pracovní migrace do Irska, Velké Británie a Švédska a později i do všech ostatních členských států EU. Důvody k emigraci do Irska se od počátku 20. století změnily. Dnes migrační potenciál Irska pro české občany spočívá především v ekonomických faktorech souvisejících s úrovní života, v angličtině jako oficiálním jazyku, ale také v kulturní blízkosti Irska a Česka (Durand, 2015; Vavrečková a Janata, 2006). Jednou z důležitých atraktivit Irska je i známá irská dobrosrdečnost, přátelskost a důraz na sociální vazby (Durand, 2015). Můžeme se domnívat, že i tyto atributy hrají u českých migrantů roli při výběru cílové migrační země. Janurová (2018) zmiňuje, že důvody emigrace často nejsou jen ekonomické. Jako další důvody jmenuje nabytí nových zkušeností, kariérní posun nebo například studium. Vavrečková, Musil a Baštyř (2007) na základě svého výzkumu identifikují právě studium a kariérní posun jako jeden z nejdůležitějších motivů české emigrace. V rámci studia je ale nutné podotknout, že Irsko má poměrně jiný systém vzdělávání a také jiný kvalifikační rámec. Jeho porovnání s českým kvalifikačním rámcem zobrazuje Tabulka 6.

Tabulka 6 – Porovnání českého a irského kvalifikačního rámce

Irský kvalifikační rámec NFQ (<i>The National Framework of Qualification</i>)	Úroveň kvalifikace	Český kvalifikační rámec NRQ (<i>The National Register of Qualification</i>), odpovídá EQF (<i>The European Qualifications Framework</i>)
Certifikát první úrovně	úroveň 1	Základní vzdělání
Certifikát druhé úrovně	úroveň 2	Základní vzdělání, kratší středoškolské vzdělání bez maturity
Junior certifikát	úroveň 3	Středoškolské vzdělání bez maturity
Opouštěcí certifikát	úroveň 4	Středoškolské vzdělání s maturitou
Opouštěcí certifikát (udělován ve službách)	úroveň 5	-
Pokročilý/ Vyšší Certifikát (udělován v zemědělství a obchodu)	úroveň 6	Vyšší odborné vzdělání – diplomovaný specialista, vysokoškolské vzdělání – bakalářský titul
Vysokoškolské vzdělání – běžný bakalářský titul (udělován v ekonomické oblasti)	úroveň 7	Vysokoškolské vzdělání – magisterský/inženýrský titul / doktor práv
Vysokoškolské vzdělání – bakalářský titul s vyznamenáním (udělován ve stavebním managementu, právu)	úroveň 8	Vysokoškolské postgraduální vzdělání – doktorský titul
Vysokoškolské vzdělání – magisterský titul	úroveň 9	-
Vysokoškolské postgraduální vzdělání – doktorský titul	úroveň 10	-

Zdroj: EU (2022b)

Vavrečková, Musil a Baštýř (2007) také vnímají největší migrační potenciál u mladé vzdělané generace, která se vyznačuje dočasnou migrací a lze tedy u ní tudíž předpokládat návrat. Zatímco tedy Baldwin a Wyplosz (2019) tvrdí že v západoevropských státech převládá představa, že občané z mladších členských států EU přicházejí do západní Evropy zejména za prací, samotní migranti, a to zejména mladí migranti a studenti, tento narativ značně mění.

2.3. Migrace v kontextu dvou významných událostí, které změnily svět

V uplynulých letech společnost po celém světě ovlivnilo několik zásadních událostí, které ovlivnily i celosvětové migrační chování a individuální strategie. Jednou z těchto událostí jsou například katastrofy spojené se změnou klimatu, dále pak probíhající válka na Ukrajině, ale tu nejmarkantnější změnu, co se „globálního života“ týče, způsobila bezesporu pandemie COVID-19, která zasáhla nejen individuální životy, ale i společnost jako takovou a světovou ekonomiku.

Jak je vysvětleno v kapitole 1.1., migrace je formována převážně vlivem migračních politik států, EU a ekonomickým vývojem v různých zemích. Situace se dramaticky změnila na počátku roku 2020 v souvislosti s šířením pandemie COVID-19, která způsobila globální krizi. Poprvé se globálně propojený svět začal markantně diverzifikovat a v celkové propojenosti začaly vznikat bariéry. Prudce se zvýšila nemocnost a úmrtnost, nezaměstnanost, chudoba, radikálně se snížil sociální kontakt a veškerý sociální život a díky uzavření hranic a restrikcím vůči mobilitě byl téměř znemožněn pohyb mezi jinými státy, tedy i v rámci Schengenského prostoru. Dle studie ILO (2018) migranti tvořili v roce 2018 17,8 % všech pracovníků v jižní, severní a západní Evropě. Fasani a Mazza (2020) dodávají, že dle výzkumu právě migranti jsou nadměrně zastoupeni v klíkových nízkokvalifikovaných povoláních, jako jsou např. řidiči, skladníci, pečovatelé ve zdravotnictví nebo pracovníci v pohostinství. Zároveň ale doplňují, že proto, že jsou tato klíčová povolání nízké kvalifikovaná, se jedná o skupiny nejvíce zranitelných osob. Nízkokvalifikovaní migranti byli skupinou nejvíce postiženou ztrátou zaměstnání, snížením výše výdělků nebo nedostatečnou zdravotní ochranou (Podra et al., 2021). V souvislosti s tím Podra et al. (2021) také upozorňují na potřebu většího zastoupení vysoce kvalifikovaných pracovníků v pracovní migraci z důvodu diverzifikace původu finančních remitencí a související stability (Podra et al., 2021). Neuspokojivá ekonomická situace velmi úzce souvisí s trhem práce a odráží se na nárůstu nezaměstnanosti, který ovlivňuje i objem migračních toků. Díky těmto změnám se v roce 2020 snížil objem remitencí o 14 %, přičemž

za největšího příjemce remitencí v rámci Evropy byla považována Ukrajina cobystát s největším podílem pracovní migrace v Evropě a po ní Rusko (The World Bank, 2020).

Ekonomické důsledky pandemie COVID-19 jsou ale jen jednou stránkou složité situace. Balakrishnan (2021) uvádí sociální dopady na migranty jako ty nejzávažnější, přičemž zamezení setkávání se s rodinou a blízkými zabránilo mnoha migrantům v udržování blízkého kontaktu, který často už ani nelze vrátit zpět do původní podoby. Je tedy více než jasné, že tyto vazby pandemie z dlouhodobého hlediska znatelně ovlivnila. Vliv pandemie na sociální stránku života a tím mimo jiné i na sociální remittance je nyní důležitou součástí studia migrace a remitencí (Podra et al., 2021). Obecně se ve společnosti hovoří o pandemii jako o nové „normalitě“, což zdůrazňuje její dlouhodobý průběh a široký dopad. Galstyan a Galstyan (2021) říkají, že tato situace poskytuje příležitosti ke zpochybnění role a charakteristik sociálních remitencí v dobách globální krize, stejně tak, jako zpochybňuje rozsah, v jakém se výměna pravidel, postupů a myšlenek přes národní hranice přetváří. Zároveň však situace dává prostor k nové diskusi o „nové normalitě“ zvládání pandemie jak ze strany migrantů, tak ze strany jejich rodin a blízkých osob. Jelikož přímý osobní kontakt pandemie velmi omezila a někdy úplně znemožnila, na ještě větší důležitosti nabyly sociální sítě, které se leckdy staly jediným možným spojením mezi migrantem a jeho kontakty v zemi původu. Sociální sítě umožňují zachování kontaktu, přičemž největší roli hrají video hovory, které substituují osobní kontakt, a napomáhají tak vytvořit přirozené prostředí (pro komunikaci, kontakt i transnacionalizaci) podobné tomu při osobním setkání (Lucassen, 2006; Gomes, 2018). Samozřejmě, sociální sítě mají své limity a neumožňují fyzický kontakt či provádění nejrůznějších kolektivních aktivit. Nicméně spolu se psanou komunikací a posíláním fotografií a videí mají největší podíl na udržování kontaktu nejen v době pandemie COVID-19. V souvislosti s COVIDem-19 Galstyan a Galstyan (2021) hovoří o tzv. „pandemickém transnacionalismu“, kdy skrze kontakt přes sociální sítě dochází k přenosu sociálních remitencí, zejména myšlenek a péče, spojených se zvládáním pandemie, přičemž tyto remittance jsou považovány za demonstraci odpovědnosti vůči rodině a blízkým.

Reakce na pandemii COVID-19 se mezi jednotlivými státy lišila a stále liší. Ačkoliv byly díky členství České republiky i Irské republiky v EU hlavní přístupy k pandemii podobné, v některých krocích se země lišily. Zatímco česká vláda zavedla přísnější bezpečnostní opatření hned na počátku pandemie v únoru 2020, v létě došlo téměř k úplnému uvolnění, což způsobilo znatelně nepříznivější situaci na podzim a poměrně dlouhý lockdown (v překladu doslova izolace, uzavření), včetně dlouhodobého vyhlášení nouzového stavu s krátkodobým omezením pohybu přes okresní hranice. K postupnému uvolňování ale začalo docházet již na jaře roku 2021 a v létě už můžeme mluvit o úplném rozvolnění. Oproti tomu Irsko zavedlo

přísnější opatření až ke konci března roku 2020, v létě též částečně uvolnilo opatření a následně zavedlo jeden z nejtvrdších a nejdelších lockdownů v Evropě s omezením pohybu na 5 km od místa bydliště, který trval až do léta roku 2021. Reakce na pandemii má ale i další stránky, a to zejména zdravotní, sociální a ekonomickou podporu. Tyto oblasti je stále ještě poměrně složité diskutovat, jelikož pandemie ani dnes není úplně u konce. Můžeme ale konstatovat, že patrně nejhorší část pandemie je již za námi, a jak je zmíněno výše, výskyt onemocnění COVID-19 se stává novou normalitou. Za fakt ale už nyní považujeme to, že i přes obrovské ztráty na životech, očkovací programy proti nemoci COVID-19 velkou měrou přispěly k jistému zvládnutí pandemie, znovuotevření hranic, mobility, migraci a i k samotnému remitování (Balakrishnan, 2021).

V prvním čtvrtletí roku 2022 vstoupil do hry další faktor, a sice aktuálně probíhající válka na Ukrajině. Současné migrační strategie nejsou ovlivněny pouze pandemií COVID-19, jelikož válka na Ukrajině zasahuje do všech oblastí na globální úrovni, ale též s výrazným zásahem v Evropě a celé EU. Nejvíce se projevuje v ekonomické oblasti, z hlediska energií a růstu jejich cen, a v uprchlické vlně z Ukrajiny do celé Evropy, která způsobuje velký nápor na sociální systémy jednotlivých zemí. Irsko, ačkoliv se potýká s rozsáhlou bytovou krizí a nemá kapacity pro občany a migranty, které již na svém území má (Gataveckaite a Downing, 2022), do konce října 2022 přijalo 42 000 ukrajinských uprchlíků (Irish Refugee Council, 2022), zatímco Česká republika přijala již více než půl milionu ukrajinských uprchlíků (MPSV, 2022). Válka na Ukrajině ale Česko ovlivňuje mnohem více než Irsko, a to zejména, co se týče výše cen za energie a růstu inflace a úrokových sazeb, které způsobují růst cen zboží a služeb. Můžeme pouze spekulovat, jak velký dopad tato situace bude mít. Jisté je, že má jak globální, tak individuální dopad nejen na uprchlíky a občany přijímacích zemí. Lze usuzovat, že ovlivňuje i migranty samotné a jejich další migrační strategie.

Jak jsem zmínila výše, globální společnost aktuálně prochází několika krizemi. Ačkoliv ta největší vlna pandemie COVIDu-19 je dnes už za námi a společnost si postupně zvyká na myšlenku, že toto onemocnění už nikdy nezmizí, stále není zcela vědecky vyzkoumáno, jak pandemie ovlivnila individuální migrační strategie nebo remittance, a do budoucna se dá očekávat hlubší vědecké zpracování pandemie ve vztahu k migraci. Podra et al. (2021) zároveň dodává, že díky pandemii je možné lépe vnímat roli internacionalizace a globalizace v dnešním světě, přičemž reflexe současných problémů pomáhá formovat globální výzkum do budoucna a představit ho s novými konturami.

Kapitola 3

3. Metodologie výzkumu a zdroje dat

Následující kapitola shrnuje metodologii použitou při výzkumu návratové migrace a sociálních remitencí, která byla užita v závislosti na vybraných relevantních konceptech a teoriích. Na začátku je představen design výzkumu, přístup, v tomto případě kvalitativní, ale také etika výzkumu a pozice výzkumnice v samotném výzkumu. Dále se kapitola zabývá metodou sběru dat a metodou výběru zkoumaného souboru dat, včetně jeho charakteristik. V neposlední řadě je popsána použitá metoda analýzy dat. Kapitulu uzavírají limity výzkumných metod a datového souboru, přičemž reálná zjištění pak odhaluje následující kapitola č. 4 – Analýza vlastních dat.

3.1. Výzkumný design

Tato práce je zaměřená na odhalení a porozumění rozmanitosti chování a migračních strategií jednotlivých migrantů. Hlavním smyslem kvalitativního výzkumu je porozumění tématu (Disman, 2011), které vnímám jako jeden z cílů této diplomové práce. Bryman (2004) kvalitativní přístup chápe nejen jako techniku sběru dat, ale i jako rámec pro datovou analýzu a způsob, jakým jsou data analyzována. Z tohoto důvodu byla zvolena kvalitativní metoda šetření, konkrétně forma rozhovorů, která umožňuje flexibilnější přístup výzkumníka, hlubší prozkoumání daných témat a zachycení složitosti a jednotlivých souvislostí. Domnívám se, že zvolený vědecký postup je adekvátní metodou pro tuto analýzu.

V souvislosti s výzkumem je třeba nejprve uvést dvě východiska, na která by se nemělo zapomínat. Prvním je etická stránka samotného výzkumu a druhou je pozice výzkumníka v rámci výzkumu. Dodržení etiky ve výzkumu je velmi důležitou součástí a její porušení by mohlo znehodnotit veškeré výsledky a zdiskreditovat informanty. Aby se předešlo narušení etických principů, nedorozuměním a případným dalším závažným problémům týkajících se interpretace dat a jejich analýzy, byly předem stanoveny etické zásady vůči respondentovi,

podle kterých výzkum probíhal a které byly v rámci celého výzkumu striktně dodržovány. Výzkum se řídil základními principy etického výzkumu dle Smolíka (2015), který uvádí 12 základních zásad:

- 1) Nutnost získání informovaného souhlasu,
- 2) nezatajení informací účastníkům,
- 3) svoboda odmítnutí participovat na výzkumu,
- 4) zaručení anonymity,
- 5) zaručení nepoškození,
- 6) vlastnictví dat a výsledků výzkumu,
- 7) reciprocita vůči informantům,
- 8) zaručení intervence v průběhu výzkumu,
- 9) nestrannost, objektivita a citlivost ze strany výzkumníka,
- 10) pravdivost,
- 11) pořizování záznamů se svolením,
- 12) vytvoření emočního bezpečí.

Pro udržení anonymity informantů jsou veškerá jména uvedená v diplomové práci fiktivní a nepředstavují žádnou spojitost s reálným jménem informanta. Z důvodu citlivosti některých informací a zaručení anonymity nejsou k diplomové práci v přílohové části přikládány přepisy rozhovorů. Vzhledem k povaze a rozsáhlosti rozhovorů byly rozhovory nahrávány, a to z důvodu lepšího využití pro analýzu. Nahrávka rozhovoru je přístupná pouze výzkumníkovi. Informovaný souhlas s nahrávkou i použitím dat byl udělen ústně na začátku každého nahrávaného rozhovoru, a nachází se tedy na záznamovém zařízení. U rozhovorů, kde nebyl udělen souhlas s nahráváním rozhovorů, ale byl udělen souhlas s použitím dat, existuje pouze přepis rozhovoru, který ale též nebude zveřejňován a je zpřístupněn pouze výzkumníkovi.

Druhou důležitou součástí zkoumání je reflexe pozice výzkumníka ve výzkumu, která ovlivňuje zkoumání od počátku až po analýzu a interpretaci dat. U kvalitativního výzkumu nelze oddělit výzkumníka od výzkumu. Výzkumník do samotného zkoumání vstupuje již se svou předem známou sociální i osobní pozicí, genderem a etnickou příslušností (Creswell a Poth, 2016). Zároveň je zdůrazněno, že každý výzkumník rozhovor, analýzu i interpretaci dat vytváří a přetváří na základě svého vlastního vnímání hodnot, předchozích zkušeností, jež do výzkumu vnáší, a vlastního vnímání prostřednictvím tzv. *interview bias*, který se vysvětluje jako očekávání nebo názory výzkumníka, jež způsobují nuance v interpretaci odpovědí jednotlivých informantů (Creswell a Poth, 2016). Je tedy nutné zdůraznit, že veškerá data mají své limity a nedostatky, které jsou blíže vysvětleny v kapitole 3.5.

Zaměření práce na analýzu sociálních remitencí a návratové migrace pramení z vlastní zkušenosti migrantky v různých geografických oblastech i na různých pracovních pozicích, ale i jako současné emigrantky žijící v Irsku. Miller a Glassner (1997) tvrdí, že podobné zkušenosti výzkumníka a jeho práce s informantem vytvářejí předpoklad pro validnější a autentičtější interpretaci výpovědí, což je klíčové pro kvalitativní typ výzkumu. Díky tomu, že máme stejné občanství i mateřský jazyk a zároveň jsme součástí stejné komunity, byla podpořena má důvěryhodnost jako výzkumníka. Také tato skutečnost dopomohla k vytvoření bezpečného a otevřeného prostoru ke komunikaci. Z provedených rozhovorů usuzuji, že někteří informanti se v rámci rozhovoru otevřeli více, než by se otevřeli výzkumníkovi bez stejné prožité zkušenosti. Zároveň tento fakt podpořil informanty k poskytování reálných informací bez často používaného „pozlátka“, které by mohlo celý výzkum uvést do jiné roviny. V rozhovorech se často vyskytovaly místní anglické termíny, které ale díky prožité zkušenosti nebylo výzkumníci těžké identifikovat, a nebylo tedy nutné tyto termíny blíže vysvětlovat.

3.2. Metoda sběru dat

Pro tuto diplomovou práci byl zvolen kvalitativní přístup. Mezi kvalitativní metody se řadí například focus group, pozorování, diskuse nebo rozhovory (Disman, 2011). Pro tuto práci byly jako optimální metoda sběru dat zvoleny hloubkové polostrukturované rozhovory. Tento typ rozhovoru má strukturované jádro a strukturované okruhy otázek, ale zároveň umožňuje výzkumníkovi jistou flexibilitu ve formě doplňujících otázek (Miller a Glassner, 1997; Disman, 2011). Výhodou této metody je možnost informanta volně a otevřeně mluvit o daném tématu bez nutnosti přerušování rozhovoru s přesným zněním otázek. Rozhovor je tak plynulý a autentický a výpovědi poskytují více prostoru pro osobní příběhy a citlivé informace. Další výhodou je možnost výzkumníka reagovat na nově objevená témata během rozhovoru nebo možnost kdykoliv do rozhovoru vstoupit a zamezit odchýlení se od tématu.

Struktura rozhovoru odráží teoretický a konceptuální rámec práce. U tématu sociálních remitencí se struktura opírá o fáze remitování dle Grabowské (2017), blíže specifikováno v kapitole 1.4.2. Zároveň byl soubor otázek rozšířen o otázky týkající se pandemie COVID-19, která zasáhla do života každého jedince, a zasahuje tak i do témat této diplomové práce. Jelikož polostrukturovaný rozhovor umožňuje měnit libovolně pořadí otázek, bylo takto k rozhovorům i přistupováno, přičemž se výzkumník ujistil, že v rámci rozhovoru budou zodpovězeny všechny výzkumné otázky. Z důvodu ověření správné struktury otázek byl proveden se dvěma informanty pilotní výzkum. Na jeho základě nebyla zjištěna nutnost zásadních změn, byly poupraveny formulace některých otázek, a to za účelem lepší

srozumitelnosti. Samotné jádro a struktura výzkumných otázek však po pilotáži zůstala nezměněná, a proto jsou i data z pilotního výzkumu zahrnuta v analytické části.

S ohledem na téma výzkumu byla použita metoda online video rozhovorů přes platformu Microsoft Teams – má výhodu možnosti získávání informací v přímé interakci s informantem tváří v tvář. Online metoda rozhovorů byla zvolena zejména díky různé geografické poloze jak informantů, tak výzkumníka. Online video rozhovor má ale i další výhody, jako je například časová flexibilita, kterou bylo nutné brát v úvahu z důvodu jiných časových pásem, nebo komfort domácího prostředí, které může informantovi poskytnout větší pocit bezpečí a díky němuž pak informant může snadněji sdělit některé osobní informace. Online rozhovory však mají i své nevýhody a na ty je třeba upozornit (viz kapitola 3.5). Tento aspekt je z pohledu výzkumníka důležité zmínit, jelikož v rámci rozhovorů byla snaha o vytvoření co nejkomfortnějších podmínek, ale zároveň maximálnímu přiblížení se rozhovoru „tváří v tvář“.

Vzhledem ke specifičnosti tématu práce byl výzkum zaměřen na dvě skupiny informantů. Na Čechy aktuálně žijící v Irsku a na Čechy, kteří se již z Irska vrátili do České republiky. Toto rozdělení umožnilo postihnout celé šíře tématu sociálních remitencí (viz kapitola 1.4) a zároveň zmapování motivů návratové migrace (viz kapitola 1.3.2), včetně onoho bodu zlomu, kdy dojde k finálnímu rozhodnutí o návratu migranta domů. Důvody výběru těchto dvou skupin jsou přiblíženy v nadcházející kapitole 3.3. Samotný výzkum probíhal v období říjen–listopad roku 2022. Očekávaná a optimální délka rozhovoru s informanty byla odhadnuta a stanovena na 1 hodinu. Většina informantů se ale během rozhovoru rozpovídala a většina rozhovorů dosahovala délky trvání okolo 1 hodiny 30 minut. Ačkoliv se jednalo o časově delší rozhovory, než byla primární optimální délka, do výzkumné analýzy se tento fakt nikterak nepromítl. Jelikož všichni informanti jsou zároveň i českými občany, celý výzkum byl veden v českém jazyce s použitím některých anglicismů či místních termínů, aby bylo docíleno maximálního zisku informací. Jak jsem již zmínila výše, ve výzkumu se zaměřuji na dvě skupiny migrantů, a proto bylo nutné vytvoření dvou různých sad otázek a návodů na rozhovor. Strukturu rozhovoru včetně znění otázek je možné nalézt v Příloze 1 (Otázky pro informanty žijící v Irsku) a v Příloze 2 (Otázky pro informanty, kteří se vrátili z Irska do ČR).

3.3. Metoda výběru výzkumného souboru

Pro selekci výběrového souboru informantů byla zvolena metoda účelového výběru na sociální síti, konkrétně ve facebookové skupině „Češi v Irsku“ a ve skupině „Češi a Slováci v Irsku (CZ&SK v IRL)“. Všichni informanti byli k rozhovoru získáni za základě neformálního oslovení v online prostředí zmíněných facebookových skupin nebo přes zprávy, které tato platforma umožňuje. Tento způsob nabývání informantů byl zvolen především z důvodu různé aktuální geografické polohy respondentů, a to na úrovni obou států nebo v rámci jednotlivých států. Zároveň facebookové skupiny usnadnily oslovení jednotlivých potenciálních informantů a navázání celkové komunikace. Tato platforma disponuje možností reakce v aktuálním čase na zprávy a reakce potenciálních informantů, díky čemuž je možné prakticky okamžitě navázat kontakt. Další výhodou je i možnost ověření totožnosti tazatele přes vybudovaný profil s osobními informacemi, které tazateli dodají na důvěryhodnosti. Díky tomu bylo možné ihned od začátku konverzace vytvořit bezpečné prostředí komunikace a důvěry, která je klíčovou při rozhovorech týkajících se soukromých a citlivých záležitostí. V neposlední řadě je třeba zmínit, že prostředí sociálních sítí, a konkrétně i Facebooku, je pro informanty známé prostředí a dochází skrze něj k přenosu sociálních remitencí; proto byly sociální sítě vyhodnoceny jako adekvátní forma oslovení potenciální informantů.

Technika účelového výběru spočívá v úsudku výzkumníka o tom, co má být pozorováno, a o tom, co je možné pozorovat. Na základě tohoto úsudku vybírá jednotlivé informanty, které zařadí do výzkumu (Disman, 2011). Vzhledem ke snaze hlubšího porozumění tématu sociálních remitencí a návratové migrace byla předem stanovena kritéria výběru informantů. Z tohoto důvodu byla použita metoda účelového výběru jako metoda nejvhodnější pro účel našeho výzkumu. V rámci zvolené metody je třeba upozornit na skutečnosti, že „účelový výběr nám téměř nikdy neumožní nějakou opravdu širokou generalizaci našich závěrů, ale to neznamená, že tyto závěry nejsou užitečné“ (Disman, 2011).

U výběrového souboru byl kladen důraz na rozdílnost věku, genderu i rodinného stavu. Zároveň byl kladen důraz na to, aby ve výzkumu byli zahrnuti nízkokvalifikovaní i vysoce kvalifikovaní migranti (blíže specifikováni v kapitole 1.1.1), aby bylo možné postihnout různorodost jednotlivých zkušeností. Účelový výběr byl použit hned v několika rovinách. První rovinou byl výběr na základě atributu aktuálního místa pobytu, díky kterému byli informanti rozděleni do dvou skupin:

1. Češi aktuálně žijící v Irsku;
2. Češi, kteří se z Irska vrátili zpět do České republiky.

Rozdělení do výše jmenovaných skupin je základem tohoto výzkumu. Důvodem je možnost hlubšího prozkoumání a postihnutí celé šíře obou témat – sociálních remitencí dle přístupu Grabowské (2017) (viz kapitola 1.4) i návratové migrace (viz kapitola 1.3). U výzkumného souboru Čechů žijících v Irsku byl výzkum zaměřen na získávání a přenos sociálních remitencí a současně na potenciální motivy návratu a další migrační strategie. Oproti tomu výzkumný soubor Čechů, kteří se vrátili do Česka, obohatil výzkum ještě o rozměr šíření sociálních remitencí, postihnutí celého procesu rozhodování ohledně návratu, včetně samotného bodu zlomu, tzn. finálního rozhodnutí, kdy a za jakých okolností se migrant rozhodl vrátit do Česka. Díky výzkumu obou skupin bylo možné analyzovat témata v celé jejich šíři.

Zároveň však bylo nutné, aby informanti v jednotlivých skupinách splňovali následující kritéria:

- 1) Česká státní příslušnost a pobyt v České republice minimálně 15 let,
- 2) věk nad 18 let,
- 3) aktuální status výdělečně činné osoby,
- 4) délka pobytu v Irsku minimálně 12 měsíců,
- 5) u Čechů, kteří se vrátili do Česka, délka pobytu zpět v ČR minimálně 12 měsíců,
- 6) existence rodinných příslušníků v Česku,
- 7) ochota poskytnout rozhovor.

V tomto účelovém výběru bylo vybráno celkem 21 informantů, přičemž na dvou z nich byla provedena pilotáž pro ověření struktury a formulace výzkumných otázek. Jádro a struktura výzkumných otázek po pilotáži ale zůstala stejná, a proto jsou i tyto dva informanti součástí analýzy.

V rámci účelového výběru byl stanoven ještě jeden atribut, a sice to, že migrant musí vykazovat známky sociálního remitování. Toto kritérium bohužel nebylo možné dopředu odhalit, a bylo tedy zohledňováno až při samotném výzkumu. V tomto případě byli neremitující migranti po provedení rozhovorů z výzkumu vyřazeni. Z celkového počtu 21 informantů bylo vyselektováno celkem 12 sociálně remitujících migrantů, kde polovinu tvoří migranti aktuálně žijící v Irsku a druhou polovinu tvoří migranti, kteří se již z Irska vrátili do České republiky.

3.3.1. Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor je tvořen celkem 12 osobami. Z celkového počtu informantů jich v době výzkumu šest žilo v Irsku a šest informantů se již vrátilo do Česka. Zároveň vždy polovinu každé skupiny tvoří muži a polovinu ženy z důvodu genderové neutrálnosti a rovnoměrnosti rozložení. Věkové složení informantů se pohybuje od 28 do 57 let, přičemž nejvíce zastoupené věkové skupiny byly v kategoriích 30–34 let a 35–39 let. Průměrný věk informantů žijících

v Irsku činí 37,5 let a je nižší než průměrný věk informantů, kteří se vrátili do Česka, činící 41,8 let. Všichni účastníci rozhovorů jsou migranti první generace, tzn. žádný z migrantů nebyl narozen na jiném území než na území České republiky.

Vzhledem k předem zvolené metodě rozhovorů v rámci online prostředí nebyly účastníci rozhovorů vybíráni na základě geografické polohy a díky tomu výzkum mohl postihnout migranty z různorodého prostředí města i venkova. Z důvodu dodržení anonymity zde nebudou jmenovány konkrétní obce, ale pouze oblasti nebo větší města, která díky vysokému počtu obyvatel poskytují potřebnou anonymitu. Je nutné podotknout, že větší část informátorů žila nebo aktuálně žije v hlavním městě Irsko Dublinu, nicméně ve výzkumu se objevily i jiné lokality Irsko, jako je například okolí Galway, okolí Westport, Waterford, Wicklow nebo Cork. Účastníci, kteří se vrátili do České republiky, aktuálně žijí v těchto oblastech: okolí Příbrami, okolí Znojma, okolí Sedlčan, Praha, Ostrava, Tábor.

Délka pobytu informantů v Irsku se u každého jedince značně liší. Nejkratší zaznamenaná délka pobytu v Irsku činí 2,5 roku, zatímco nejdelší délka pobytu v Irsku je aktuálně 18 let. Všichni účastníci rozhovoru, kteří nyní žijí v Česku, se tu ale nenachází dlouho. Jejich doba pobytu v domovské zemi je mezi sebou poměrně srovnatelná, v průměru 1 rok a 9 měsíců. V neposlední řadě je třeba dodat, že téměř polovina dotazovaných žije v mezinárodní domácnosti, tzn. partner či partnerka mají jiné občanství než české. A ačkoliv je průměrný věk skupiny informantů žijících v Česku nepatrně vyšší než u druhé skupiny, největší počet domácností s dítětem nebo dětmi je právě ve skupině Čechů žijících v Irsku. Základní charakteristiky jednotlivých informantů jsou shrnuty v následujících dvou tabulkách – Tabulce 7 a Tabulce 8.

Tabulka 7 – Základní charakteristika informantů žijících v Irsku

	Fiktivní jméno	Pohlaví	Věk (roky)	Aktuální dosažené vzdělání	Délka pobytu v Irsku (roky)	Počet členů domácnosti a občanství dospělých členů domácnosti
1	Dan	muž	48	Středoškolské s maturitou	16	1 dospělý + 1 dítě irské
2	Pavel	muž	36	Vysokoškolské – magisterský titul	3	1 dospělý + 1 dítě české
3	Anna	žena	38	Vysokoškolské – doktorský titul	18	1 dospělý + 1 dítě irské
4	Jana	žena	36	Vysokoškolské – inženýrský titul	3	1 dospělý + 1 dítě slovenské
5	Petr	muž	34	Vysokoškolské – inženýrský titul	3,5	1 dospělý české
6	Hana	žena	33	Vysokoškolské – bakalářský titul	14	0 -

Zdroj: Vlastní zpracování na základě polostrukturovaných hloubkových rozhovorů.

Tabulka 8 – Základní charakteristika informantů, kteří se vrátili do Česka

	Fiktivní jméno	Pohlaví	Věk (roky)	Aktuální dosažené vzdělání	Délka pobytu v Irsku (roky)	Délka pobytu v Česku	Počet členů domácnosti a občanství dospělých členů domácnosti
1	Jakub	muž	48	Středoškolské s maturitou	17	1 rok 2 měsíce	0 -
2	Adam	muž	34	Středoškolské bez maturity	7	2 roky 5 měsíců	1 dospělý české
3	Tereza	žena	28	Středoškolské s maturitou	3	1 rok 8 měsíců	1 dospělý + 1 dítě irské
4	Lucie	žena	57	Středoškolské s maturitou	9	1 rok 3 měsíce	1 dospělý české
5	Lenka	žena	43	Středoškolské bez maturity	5	2 roky 2 měsíce	1 dospělý irské
6	Jiří	muž	41	Vysokoškolské – bakalářský titul	13	2 rok 6 měsíců	1 dospělý + 2 děti české

Zdroj: Vlastní zpracování na základě polostrukturovaných hloubkových rozhovorů.

3.4. Metoda analýzy dat

Kvalitativní výzkum je obecně založen na metodě indukce, tudíž vychází z pozorování/výzkumu, na jehož základě jsou nalezeny pravidelnosti a usouzeny předběžné závěry, a posléze se obrací k teorii. Oproti tomu u kvantitativního výzkumu se používá metoda dedukce, která postupuje opačně. Od teorie přes formulaci hypotéz po pozorování/výzkum, díky němuž jsou posléze stanovené hypotézy přijaty nebo zamítnuty (Disman, 2011). V této práci jsem přistupovala k výzkumu kombinovaně, jak metodou indukce, tak dedukce. Formulace výzkumného problému a struktura rozhovorů byla vytvořena prostřednictvím teorie a konceptů, přičemž analýza dat je postavena zejména na induktivním přístupu.

Jak jsem popsala v kapitole 3.2., rozhovory byly prováděny online přes videohovory, ze kterých bylo možné na základě souhlasu vytvořit video záznam. Výpovědi byly zaznamenávány – přepisovány přímo při rozhovoru na záznamový arch. Po provedení samotného rozhovoru byl video záznam rozhovoru opakovaně přehráván a záznamový arch byl doplněn o chybějící informace. V rámci přepisu došlo k vynechání nepodstatného, tzv. slovní vaty a informací odchýlených od tématu. Posléze byl každý rozhovor okódován pomocí tzv. otevřeného kódování, tedy vytvoření pojmů zachycujících podstatu analyzovaného jevu, které umožnilo seskupení do jednotlivých tzv. trsů neboli tematických shluků, tzn. kategorií a subkategorií (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013). Kódování a seskupování bylo ulehčeno již předem připravenou strukturou rozhovoru, která obsahovala několik částí rozhovoru, např. získávání, přenos a šíření sociálních remitencí dle Grabowské (2017), návratovou migraci apod. V neposlední řadě byly hledány vzorce napříč rozhovory, zjišťovány pravidelnosti a kauzality vztahů a následně byla data interpretována v kapitole 4 – Analýze dat. Vzhledem k tomu, že výzkumná data jsou pouze redukovánými představiteli sociální reality (Disman, 2011), je třeba zde uvést i omezení zvoleného přístupu a dat samotných.

3.5. Limity zvoleného přístupu a limity dat

Použitá data z výzkumných rozhovorů jsou bezesporu cenná, nicméně je třeba uvést, že tato data, stejně jako zvolený přístup, mají svá omezení. Dané limity mohou způsobovat problémy při analýze dat, a proto je nutné zde tato možná omezení uvést.

Disman (2011) uvádí, že ve výzkumech neexaktních věd budeme vždy vystaveni zkreslení, jelikož popis reality bude vždy redukováný a ne zcela přirozený. V našem případě jsme zredukovali počet pozorovaných proměnných, přičemž se náš výzkum zaměřuje na nabývání, přenos a šíření sociálních remitencí, na motivy návratové migrace a návratovou migraci samotnou. Dále jsme zredukovali populaci – na vzorek, který v našem případě činí

12 osob – a také časové kontinuum délky pobytu v Irsku, jež má minimální hranici 1 roku a maximální hranici 20 let. V souvislosti s časovým hlediskem je třeba zmínit, že se nejedná o longitudinální studii a motivy návratové migrace i nabývání, přenos a šíření sociálních remitencí se individuálně mění v čase. Obzvláště je však nutné zdůraznit skutečnost, že provedená analýza se nedá zobecnit na širší vzorek populace migrantů nebo na migrantskou skupinu Čechů žijících v Irsku.

Jedním důvodem pro tuto skutečnost je samotný kvalitativní přístup a zvolená metoda účelového výběru výzkumného souboru, který sám o sobě neumožňuje širokou generalizaci (Disman, 2011). Dalším důvodem je malý vzorek informantů, který není dostatečně reprezentativní, a výsledky tedy zobecňovat nelze. Generalizace výsledků u kvalitativního přístupu není cílem dosaženého poznání, neboť ten se snaží o přiblížení a pochopení tématu, souvislostí a osobních zkušeností jednotlivých informantů.

Mezi další limity patří možné zkreslení odpovědí způsobené tím, že informant může volit takové odpovědi, aby udělal na výzkumníka co nejlepší dojem. Určité zkreslení ale u rozhovorů nastává vždy a nazývá se *interview bias* (Disman, 2011). Zkreslení je způsobeno nuancemi chování a vnímání výzkumníka informátorem a naopak informátora výzkumníkem (Disman, 2011). Prožitá zkušenost výzkumníka pak může způsobovat subjektivní tendence vnímání výpovědí, čímž může docházet ke zkreslení dat. Ačkoliv byla snaha o zachování transparentnosti během celého výzkumu, a tedy minimalizaci jiných vlivů, je nutné brát do úvahy možný vliv subjektivního přístupu k datům.

Svou roli ve výzkumu hraje i metoda online video rozhovoru, která i přes své výhody může v některých případech působit značné překážky. Tyto komplikace mohou být způsobeny špatným internetovým připojením nebo technickými problémy s aplikací Microsoft Teams. Paradoxně i výhodu většího pocit bezpečí, který informant potenciálně získává díky vlastní volbě prostředí, z nějž rozhovor poskytuje, může poněkud potlačit nedůvěra či zdrženlivost vůči výzkumníkovi způsobená právě zvolením online rozhovoru místo rozhovoru „tváří v tvář“.

Důležitou roli mohou hrát i tzv. rušivé elementy, jež se právě v prostředí domova nacházejí více než například při prezenčním rozhovoru a které nedopřávají informantům dostatečné soukromí a možnost koncentrace. Z důvodu některých rušivých elementů bylo nutné některé online video rozhovory dokončit bez videa – obrazu ze strany informanta. Dle průběhu všech rozhovorů ale můžeme soudit, že dokončení rozhovorů bez obrazu na průběh rozhovoru a na výpovědi nemělo vliv, a to především díky tomu, že větší část rozhovoru probíhala vždy s videem.

Limitem v provedeném výzkumu je i zkoumání problematiky návratové migrace a sociálních remitencí v kontextu pandemie COVID-19, která byla jednou z částí výzkumných

rozhovorů (viz Příloha 1, Příloha 2 a kapitola 4.6). Navzdory nezanedbatelným výše zmíněným limitům dat i zvoleného přístupu věřím, že hodnota, autenticita a ojedinělost těchto dat ona omezení převyšuje, a obohatí tak dosavadní poznání v tématu návratové migrace a sociálních remitencí.

Kapitola 4

4. Analýza vlastních dat

Poslední část této práce tvoří část empirická, jež prezentuje výsledky výzkumného šetření. Výsledky výzkumu jsou diskutovány s relevantní literaturou a v souvislosti s teoriemi a koncepty uvedenými v kapitole 1. V úvodu kapitoly jsou blíže představeni samotní informanti, což umožňuje nahlédnout do jejich životních cest a příběhů. Dále jsou v úvodu shrnuty motivy emigrace z Česka a vztah migrantů k Irsku ještě před emigrací. Další kapitola se zaměřuje na návratovou migraci, potenciál návratu, motivy k návratu, ale také na bod zlomu v rozhodování o návratu a vnímání domova jednotlivými informanty. V rámci této části bude popsán vliv pandemie COVID-19 na migrační strategie těchto jedinců. Následující kapitoly o sociálních remitencích jsou děleny dle konceptu Grabowské (2017) na tři fáze remitování (viz kapitola 1.4.2). Design kapitoly 4.2 a 4.3 byl volně inspirován Le (2021). Podkapitola o nabývání sociálních remitencí reflektuje typologie sociálních remitencí podle Levitt (1998) (viz kapitola 1.4.1). Na proces nabývání navazuje přenos sociálních remitencí, a to buď v rámci online prostředí, nebo osobně. Následně jsou rozebrány skutečné sociální remittance, dle konceptu Drbohlava a Dzúrové (2021), a jejich šíření. Podkapitola šíření sociálních remitencí se blíže věnuje reakcím na sociální remittance, povaze remitencí, intenzitě přenosu a šíření sociálních remitencí v čase, ale také souvislostem remitencí sociálních a finančních.

4.1. Pozadí života informantů

Na úvod je nutné přiblížit život jednotlivých informantů, a to z důvodu porozumění souvislostem a zasazení analyzovaných informací do kontextu života každého jedince. Všechny nově nabyté zkušenosti se zakládají na zkušenostech a idejích, které si migrant přináší s sebou z domovské země (Levitt a Lamba-Nieves, 2011; Isaakyan a Triandafyllidou, 2017). Důležitý je i vliv dalších atributů, které migrant nabyl během dospívání v zemi původu, a to zejména úroveň vzdělání nebo vztah k domovské zemi (Drbohlav a Dzúrová, 2021).

4.1.1. Kontext života informantů a jejich předchozích zkušeností

Následující dvě tabulky (viz Tabulka 9 a Tabulka 10) stručně shrnují životní cesty jednotlivých informantů, které umožňují zasadit jednotlivé výpovědi do kontextu migrantova života a jeho předchozích zahraničních zkušeností a vnímat výpovědi v celkových souvislostech.

Tabulka 9 – Kontext života a předchozích zkušeností informantů žijících v Irsku

	Informant	Věk	Pozadí informanta
1	Dan	48	Dan žije v Irsku již 16 let, s jednou 4letou pauzou, ve které žil ve Španělsku. Tam zároveň poznal svou současnou partnerku španělské národnosti, se kterou mají potomka. Před stěhováním do Irska po střední škole pracoval v sezónních zaměstnáních v zahraničí (Německo, Rakousko, Itálie, Malta). V Irsku neměl žádné kontakty, pouze partnerka zde měla jednoho kamaráda, který ovšem nebyl při hledání práce nijak nápomocen. Po přestěhování do Irska Dan pracoval v továrně u pásu a nyní pracuje jako číšník v restauraci.
2	Pavel	36	Pavel se po 2letém studiu vysoké školy ve Francii a 6měsíční misi v Nepálu pod neziskovou organizací společně se svou českou manželkou rozhodl přestěhovat do Irska, i když tam nikdy předtím nebyl. Žijí tu již 3 roky a nedávno se jim narodilo dítě. Přestože v Česku pracoval jako konzultant-vývojář na živnostenský list, v Irsku od této možnosti upustil a je zaměstnaný jako vývojář v jedné z nadnárodních korporátních firem zaměřujících se na online nakupování.
3	Anna	38	Ačkoliv v Česku měla Anna rozjetou kariéru jako realitní makléřka, s nabídkou zaměstnání v produkci v jedné z irských továren neváhala a rozhodla se přestěhovat do Irska. Nabídka přišla od kamaráda tehdejšího Annina přítele, se kterým ale nezůstala dlouho. Nyní je provdaná za Ira, se kterým mají 1 dítě. Anna zakrátko postoupila z pozice řadového zaměstnance výroby – vypracovala se na plánovače produkce. To ji motivovalo ke zvýšení své kvalifikace v rámci studia na vysoké škole, kde následně zahájila výzkumnou činnost a získala doktorský titul. Aktuálně pracuje jako lektorka na státní technologické univerzitě a žije v Irsku již 18 let.
4	Jana	36	Touha po životě u moře přitáhla Janu s manželem slovenské národnosti až do Irska. Tady v současnosti žijí už 3 roky a během té doby se jim narodilo 1 dítě. Již na vysoké škole Jana žila v rámci studia 1,5 roku ve Španělsku, následně se přestěhovala na 6 měsíců do Austrálie a potom na 3 měsíce na Nový Zéland. Po návratu z cest v Česku pracovala jako manažerka různých akcí, posléze jako asistentka zákaznického servisu a manažerka v cestovní agentuře. Po příchodu do Irska pracovala jako prodavačka v supermarketu a po mateřské dovolené získala pozici koordinátorky programu práce v zahraničí u irské pobočky české agentury.
5	Petr	34	Petr aktuálně žije v Irsku 3,5 roku, s roční pauzou s příchodem pandemie, kterou strávil v Česku. Do Irska se přestěhoval až několik let po vysoké škole na základě pracovní nabídky od mezinárodní korporátní společnosti věnující se informačním technologiím. Petr před příchodem do Irska pracoval jako finanční analytik a nyní pracuje na stejné,

			ale seniorní pozici. Do Irska odešel sám, bez jakýchkoliv kontaktů nebo předchozích zkušeností se životem v zahraničí. Během pobytu v Irsku si v Česku našel přítelkyni české národnosti, za kterou se vrátil na počátku pandemie do Česka, přičemž nadále pracoval pro irskou společnost. Zpět do Irska se vrátil téměř před 2 lety. Posléze se za ním přistěhovala i jeho přítelkyně, se kterou nyní společně bydlí.
6	Hana	33	Do Irska se Hana přestěhovala ihned po střední škole za svým irským přítelem, za nímž už v Irsku několikrát byla. Nyní je Hana v Irsku již 14 let, je nezadaná a žije ve sdílené domácnosti s osobami jiných národností. Po přestěhování do Irska Hana 2 roky cestovala a po následném návratu do Irska se rozhodla pokračovat ve studiu, ve kterém dosáhla bakalářského titulu. Aktuálně pracuje jako úvěrová supervizorka v nadnárodní korporátní společnosti poskytující služby v oblasti digitalizace.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě polostrukturovaných hloubkových rozhovorů.

Tabulka 10 – Kontext života a předchozích zkušeností informantů, kteří se vrátili z Irska zpět do Česka

	Informant	Věk	Pozadí informanta
1	Jakub	48	Jakub se vrátil do Česka po 17 letech strávených v Irsku. Aktuálně je doma více než rok a žije sám. V Česku vystudoval pedagogickou střední školu a následně pracoval jako dělník na šachtě a poté jako sociální pracovník pro problematiku drog na městském úřadě. Díky reorganizaci tamního městského úřadu přišel o práci, a tak se přestěhoval na 3 roky do Anglie a poté i na 1 rok na Nový Zéland. Díky životu v Anglii mohl procestovat Irsko, kam se pak také rozhodl přestěhovat. Zde pracoval v gastronomii a následně si zvýšil kvalifikaci na NQF 5 (viz kapitola 2.2), aby mohl vykonávat povolání zdravotního asistenta v psychiatrické léčebně. Díky psychické náročnosti práce byl Jakub okolnostmi donucen si vzít v Irsku částečně placenou neschopnost (tzv. <i>Mental Health Leave</i> , česky neschopnost v souvislosti s duševním zdravím). Na této neschopnosti, která končí koncem kalendářního roku, je už téměř 1 rok, ale současně si hledá nové zaměstnání.
2	Adam	34	Do Irska se Adam přestěhoval sám bez předchozích zkušeností se životem v zahraničí. I přesto, že měl v té době partnerku a po dokončení střední školy stálou práci jako podpora prodeje v obchodě s elektronikou, se rozhodl přestěhovat sám do Irska a naučit se anglicky. Zde pracoval jako skladník v několika skladech a následně jako kontrola na nákladním letišti. Po 7 letech v Irsku se ale rozhodl k návratu do Česka, kde je aktuálně více než 2 roky s českou partnerkou. Dojíždí do Rakouska za prací skladníka.
3	Tereza	28	Tereza nejprve odjela do Irska na léto jako sezónní pracovnice v zemědělství při studiu vysoké školy. Ta jí umožnila i 4měsíční studijní pobyt v USA a následný návrat do Irska za prací na dobu deseti měsíců. Už v této době se rozhodla studium ukončit, po návratu se v Česku vyučila kuchařkou a odstěhovala se zpět do Irska,

			tentokrát ale trvale. Konkrétně tu strávila 2 roky. Pracovala jako pomocná kuchařka v několika restauracích, kde se potkala i se svým současným irským partnerem, se kterým mají jedno dítě. Do Česka se oba přestěhovali téměř před 2 lety, v průběhu těhotenství, a nyní je Tereza na mateřské dovolené.
4	Lucie	57	Lucie v Česku vystudovala střední školu s maturitou a vesměs celý život pracovala v sociálních službách, ve zdravotnictví nebo s dětmi. Ačkoliv jedinou zkušeností s životem v zahraničí byl měsíční pobyt ve Francii jako dětské chůvy, v Irsku byla již několikrát díky návštěvám svého syna, který v tu dobu v Irsku žil. Přestěhovat se tam však rozhodla až poté, co se syn vrátil do Česka. V Irsku pracovala nejprve 2 roky na farmě a v průběhu práce si udělala certifikaci NFQ 5 (viz kapitola 2.2) na ošetřovatelku v pečovatelských domovech nebo u seniorů v domácnosti. Po 9 letech života v Irsku se vrátila do Čech, kde žije nyní už více než 1 rok, bydlí se svou dcerou a pracuje jako pečovatelka.
5	Lenka	43	Lenka, vystudovaná prodavačka, se rozhodla do Irska odejít poměrně rychle, a to díky eskalujícím problémům s bývalým manželem, se kterým měli 2 děti a který Lenku přivedl do velmi tíživé životní situace. Díky tomu trávila první 3 roky střídavě v Irsku i v Česku. V Irsku si našla irského přítele, se kterým má další 2 děti. Díky zdravotním komplikacím svých dětí v Česku byla ale nucena se do Česka na 2 roky vrátit. Následně se opět přestěhovala do Irska z důvodu kontaktu svých dětí s irským otcem a zde zůstala pět let. Do Česka se vrátila se svým novým partnerem irské národnosti, se kterým má 1 dítě. Aktuálně žijí v Česku již 2 roky. Lenka v Česku navzdory svému vyučení většinu času pracovala v továrně a tuto práci vykonávala i v Irsku. Aktuálně Lenka pracuje v řetězci supermarketů jako prodavačka.
6	Jiří	41	Jiřího Irsko vždy přitahovalo, a tak se nedlouho po vstupu Česka do EU spolu s tehdejší přítelkyní rozhodli přestěhovat. V Česku Jiří vystudoval vysokou školu se zaměřením na dopravu a stejně jako po přestěhování do Irska pracoval v logistice. V průběhu času se ale rozhodl vystudovat bakalářské studium v oblasti informačních technologií. V rámci studia se dostal na stáž do mezinárodní korporátní společnosti, kde posléze i pracoval jako vývojář. Během 13 let v Irsku se Jiří seznámil se svou nynější manželkou českého původu, se kterou se před více než 2 lety vrátili do Česka a mají spolu dvě děti.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě polostrukturovaných hloubkových rozhovorů.

4.1.2. Motivy emigrace z Česka

Motivy emigrace se u jednotlivých informantů liší a v některých případech se mísí několik motivů najednou. U výběrového souboru informantů byly nejčastěji zmiňovány dva motivy, které můžeme identifikovat jako klíčové: touha poznávat nové a potřeba vyššího výdělků. Dalšími zmiňovanými motivy pak byla touha po změně a zlepšení jazykové vybavenosti, přičemž ty v rozhovorech zazněly ojediněle. Výzkum podporuje tezi Botlíkové, Pellešové a Botlíka (2016), že v případě migrace v rámci EU jde nejčastěji o kombinaci *push* a *pull* faktorů,

tedy *push* faktorů v zemi původu a *pull* faktorů ze strany země přijímací. Zde je nutné upozornit na fakt, že všichni informanti emigrovali do Irska až s novou legislativou EU o volném pracovním trhu v roce 2004 (Eurostat v MPI, 2021). Výzkumná data tedy spíše odpovídají tezi Eurostatu o několikanásobném zvýšení počtu migrantů v rámci členských států EU.

Touha po poznání

Nejčastěji opakujícím se *pull* faktorem je touha po poznání, zažít a vidět něco nového. Tento pull faktor je velmi specifický, jelikož není přímo spojen s konkrétní zemí, do které by jedinec chtěl emigrovat, a je tak velmi široký a všeobecný.

„Já jsem vždycky chtěl žít jinde.“ (Adam, 34 let, Česko)

„Měl jsem prostě potřebu jít do světa.“ (Dan, 48 let, Irsko)

Většina informantů jmenuje jeden hlavní motiv a několik druhořadých, které se vzájemně propojují a překrývají.

„Zahraniční zkušenost, to mě lákalo. Já jsem vždycky chtěl vyrazit na Erasmus, ale k tomu jsem se nikdy neodhodlal. A když přišla ta pracovní nabídka, tak jsem si řekl: teď, nebo nikdy! Jasně, že jsem si říkal, že by bylo fajn si vydělat, ještě víc cestovat, ale nebyly to ty primární důvody.“ (Petr, 34 let, Irsko)

Potřeba výdělků

Druhým nejvíce zmiňovaným motivem migrace je ekonomická stránka života a s tím související životní úroveň. Výzkumná data naznačují tendenci, že životní úroveň je jedním z *pull* migračních faktorů západoevropských zemí (Botlíková, Pellešová a Botlík, 2016). Dle nové ekonomie pracovní migrace je ekonomicky motivovaná migrace chápána jako individuální strategie (Stark a Bloom, 1985), která se ukazuje i ve výzkumných datech, kde je motiv výdělků svázán zejména s rozhodnutím jedince nebo páru. Migranta přitahuje vidina větších výdělků, finanční stability a možnosti dále rozvíjet své dovednosti.

„Nebyly finance v knihovně, kde jsem pracovala. To víte, byla vysoká nezaměstnanost. A taky jsem se chtěla naučit anglicky.“ (Lucie, 57 let, Česko)

V datech se zároveň ukazuje i makroúroveň neoklasického ekonomického přístupu, která k migraci přistupuje jako k procesu, ke kterému dochází mezi zeměmi s přebytkem pracovních sil a nízkými mzdami a zeměmi s vysokými mzdami a s nedostatkem pracovních sil (Drbohlav a Uherek, 2007). Druhým zmíněným typem země je právě Irsko, v němž díky tzv. éře Keltského tygra (Šlosarčík, 2015) a změnám politik EU v oblasti pracovního trhu členských zemí (viz kapitola 2.1) enormně vzrostly nominální průměrné mzdy a také poptávka po pracovní síle (OECD, 2009).

„Haleď, mě už tehdy bylo jasné, že si v zahraničí vydělám víc a budu se tam mít líp, a taky že jo.“ (Jiří, 41 let, Česko)

Touha po změně

Někteří informanti viděli v emigraci možnost změnit svůj život. Ve výzkumu touha po změně představuje jak *pull*, tak *push* migrační faktor. *Push* faktor je zachycen ve sdělení Lenky a *pull* faktor ve sdělení Jany. Výpovědi některých informantů také naznačují, že pocit spokojenosti velmi úzce souvisí s ekonomickými motivacemi a kvalitou života (Schiele, 2020).

„Chtěla jsem změnu. Manžel nasekal dluhy, bylo tam i nějaký domácí násilí a já potřebovala utéct a vydělat peníze.“ (Lenka, 43 let, Česko)

„No, já jsem vždycky chtěla bydlet u moře a v Irsku to šlo. Víš, já potřebuju být u přírody, u vody. A taky, abych byla upřímná, vztahy s rodinou jsou lepší, když žiju dál. Prostě je to tak.“ (Jana, 36 let, Irsko)

Zlepšení jazykových schopností

V neposlední řadě byla motivace informantů vedena *pull* faktorem – touhou zlepšit své jazykové schopnosti, a tedy především naučit se anglický jazyk anebo se v něm zlepšit. Zdokonalená jazyková vybavenost zlepšuje migrantovu pozici na trhu práce, otevírá pracovní možnosti a zvyšuje jeho kvalifikaci. Například pro Annu to byl jeden z hlavních důvodů. Viděla schopnost komunikace v angličtině jako klíčovou pro celý zbytek života.

„Noo... Naučit se jazyk a vydělat si.“ (Anna, 38 let, Irsko)

Existence blízkých vztahů

Jedním z významných *pull* faktorů jsou i existující sítě kontaktů a transnacionální vazby (Bauböck a Faist, 2010). Tento koncept můžeme vnímat v případě Hany (33 let, Irsko). Ta již před přestěhováním měla v Irsku přítele, jenž byl později jedním z hlavních důvodů migrace do Irska.

„Chtěla jsem zkusit něco jiného – cestovat. A taky jsem jela za přítelem, samozřejmě.“ (Hana, 33 let, Irsko)

4.1.3. Atributy výběru přijímací země

Způsob života migranta v domovské zemi a sociální kapitál nabytý během dospívání ovlivňují i výběr přijímací země. Jak je zmíněno výše, tento sociální kapitál ovlivňuje motivy emigrace. Ty jsou s atributy výběru hostitelské země spojeny a navzájem se prolínají. Ačkoliv se důvody volby Irska u jednotlivých informantů liší, můžeme je shrnout do tří zastřešujících skupin: existence sociálních vazeb, předmigrační vztah s hostitelskou zemí a výběr na základě úředního jazyka přijímací země. Všechny výše uvedené skupiny naznačují podmíněnosti migrace do hostitelské země publikované odbornou veřejností (Levitt a Lamba-Nieves, 2011; Isaakyan a Triandafyllidou, 2017; Drbohlav a Dzúrová, 2021).

Kontakty v Irsku před emigrací

Existence sítě kontaktů může být významným důvodem emigrace (Cassarino, 2004). Vyskytující se sociální vazby mohou být motivem k emigraci, tzv. *pull* faktorem přijímací země (viz kapitola 1.3), ale také pouze jakousi nápomocí při procesu emigrace poté, co migrant rozhodnutí ze své domovské země odejít už učiní. Data ukazují, že největší přínos těchto kontaktů byla pomoc s hledáním zaměstnání.

„Přítelovo kamarád byl v Irsku a domluvil nám tam práci.“ (Anna, 38 let, Irsko)

„Syn pracoval rok v Irsku, ale v tu dobu už byl zpátky. [...] Já jsem kontaktovala farmáře u kterého byl syn a jela dělat na farmu tam.“ (Lucie, 57 let, Česko)

Poros (2011) konstatuje, že migranti těmito kontakty minimalizují rizika, která mohou vznikat při stěhování do hostitelské země. A i když migrant tyto vztahy nemusí využít, představují

potenciální psychickou berličku a místo, kam se migrant v případě nouze může obrátit. Této skutečnosti spíše odpovídá i výpověď Adama, který v Irsku má část rodiny, se kterou ale nemají dobré vztahy a od které se distancuje.

„Žije tam otec, ale ty vztahy mezi náma nejsou dobrý.“ (Adam, 34 let, Česko)

Předmigrační zkušenosti s Irskem

Je nutné upozornit, že síť kontaktů nemusí být jen jediným významným pojítkem předmigrační fáze jedince s přijímací zemí. Svou roli hraje předchozí zkušenost s danou zemí. U více než poloviny výpovědí informantů se setkáváme s tím, že před migrací do Irska v této zemi nikdy nebyli (Anna, Dan, Jana, Jiří, Lenka, Lucie, Pavel, Tereza). Pouze tři informanti Irsko před emigrací navštívili: Adam, který na střední škole na dva týdny navštívil otce, Hana, která v Irsku měla v té době přítele, za kterým několikrát jela, a Jakub, který do Irska pravidelně jezdil na dovolenou.

„V Anglii když jsem měl volno, tak jsem jel do Irska. Já to miloval! Hlavně tu přírodu tam!“ (Jakub, 48 let, Česko)

Poněkud specifický je případ Terezy, jenž je klasickým příkladem tzv. tekuté migrace (*liquid migration*). Tento pojem zastřešuje migraci a mobilitu v rámci EU, která se děje bez ohledu na destinaci, hranice nebo dobu pobytu, přičemž se jedná především o individualizované, pragmatické rozhodnutí, bez jakéhokoliv migračního plánu (Engbersen, 2012). Tereza strávila v Irsku 3 měsíce, poté žila nějaký čas v Čechách a v USA, následně se do Irska vrátila na 10 měsíců. Po této době se přestěhovala zpět do Čech, kde si zvýšila kvalifikaci, a do Irska se vrátila s vidinou delší doby pobytu.

„Bylo mi jedno kam a na jak dlouho pojeď, ale Irsko se mi líbilo. Přes Facebook jsem si tam našla jednu holku, se kterou jsem si psala, která mi pomohla s prací. [...] Pak, když už jsem tam jela znova jsem tam měla docela dost kontaktů.“ (Tereza, 28 let, Česko)

V případě ostatních informantů byl výběr Irska ale poměrně náhodný a proběhl tzv. vylučovací metodou. Důležitou roli při výběru hrál i úřední jazyk hostitelské země a geografická blízkost.

Angličtina jako úřední jazyky geograficky blízké přijímací země

Jazyková vybavenost migranta na počátku migrační cesty může v některých případech hrát zásadní roli ve zvolených migračních nebo i nemigračních strategiích. O této podmíněnosti hovoří i Levitt a Lamba-Nieves (2011), Isaakyan a Triandafyllidou (2017) a Drbohlav a Dzúrová (2021). Výpovědi informantů výzkumného souboru naznačují, že tento sociální kapitál nabytý v zemi původu hraje významnou roli při rozhodování o emigraci a výběru hostitelské země. Zároveň je tato role výrazná hlavně v souvislosti s geografickou polohou a členstvím v EU.

„Chtěl jsem do anglicky mluvící země v Evropě. A tím, že se zrušilo pracovní povolení v EU, tak Irsko byla jasná volba.“ (Jiří, 41 let, Česko)

„Výběr byl náhodný. Chtěli jsme do anglicky mluvící země, kde bych se jako vývojář uchytil. Díky brexitu to bylo vlastně celkem jasné.“ (Pavel, 36 let, Irsko)

Anglický jazyk byl jedním z důvodů zvolení Irska i u Jany, Lucie a Terezy. Migrační atraktivita anglicky mluvících zemí je nezanedbatelným atributem výběru hostitelské země, ale také specifickou migrační strategií (Capstick, 2011). Dobrá znalost anglického jazyka jedinci umožní vzestup v sociálním žebříčku, ale také lepší pracovní uplatnění a s tím spojené ekonomické postavení. V neposlední řadě je úroveň znalosti anglického jazyka v Irsku důležitým faktorem nabývání potenciálních sociálních remitencí.

4.2. Motivy návratové migrace

Vedle sociálních remitencí je dalším cílem práce identifikace motivů návratové migrace. Ačkoliv se jedná o téma poměrně staré, jeho teoretizace, konceptualizace a hlavně analýza stále nejsou ve vědeckých publikacích dostatečně zastoupeny. Návratová migrace velmi úzce souvisí se sociálními remitencemi a transnacionalizací. Dle Carlinga (2004) je návrat hlavním bodem transnacionální praxe a vždy hraje roli v migračních strategiích, bez ohledu na to, zdali je návrat migrantem nakonec uskutečněn, nebo nikoliv. V následujících podkapitolách je zkoumán charakter motivů návratové migrace a vnímání domova. Pro postihnoutí celé šíře motivů návratu a pochopení kontextu a uvažování migrantů samotných byly zkoumány nejen skutečné motivy návratových migrantů žijících v Česku, ale i potenciální motivy skupiny informantů žijících v Irsku.

4.2.1. Potenciál návratové migrace

Do doby, než je návrat migranta uskutečněn, můžeme hovořit pouze o potenciálu návratu a potenciálních motivech návratu. Potenciál návratové migrace byl zkoumán u skupiny českých migrantů aktuálně žijících v Irsku. Zatímco v případě motivů emigrace v rámci EU můžeme hovořit o kombinaci *push* a *pull* migračních faktorů (Botlíková, Pellešová a Botlík, 2016), z výzkumu je znatelné, že u návratové migrace informantů jde především o *pull* faktory země původu.

Potenciální motivy návratu

V rámci rozhovorů byly identifikovány tři kategorie potenciálních motivů k návratu, které se týkají tří témat (viz Tabulka 11). Nejčastěji bylo v této souvislosti zmiňováno téma rodiny a fungování státu a státních institucí, což částečně naznačuje tendenci, že podstata odchodu většinou spočívá v tradičních důvodech (Ghosh, 2000), jedním z nichž je fyzická blízkost rodině. Tento motiv uvedla více než polovina informantů (Dan, Pavel, Petr, Hana). Zatímco Hana vidí jako nejdůležitější být nablízku rodině a blízkým a vrátila by se do Česka dobrovolně, Dan vnímá návrat jako dobrovolně povinný, protože u něj hraje roli *pull* faktor péče o rodiče v důchodu. Pavel k motivu být rodině nablízku ještě přidává potřebu pomoci s opatrováním dítěte a také mít možnost s ním trávit více času díky delší rodičovské dovolené, kterou český stát nabízí.

„Péče o dítě, potřebujeme pomoc. Chceme s dítětem být doma dýl. A taky s rodinou.“ (Pavel, 36 let, Irsko)

Kombinaci těchto dvou *pull* faktorů – být rodině blíže a přístup k lepším službám poskytovaných státem – uvedl i Petr, který jako hlavní faktory navíc vidí lepší zdravotní péči a vzdělávací systém.

Jediná Anna se domnívá, že by se rozhodla k návratu v případě neakceptovatelného zvýšení životních nákladů v Irsku. Sama ale návrat v současnosti reálně nevidí, stejně tak jako Hana, která na něj také nahlíží jako na poslední možnost. Jana zase říká, že o návratu neuvažuje vůbec a vracet se nechce nikdy. Oproti tomu Petr o návratu uvažuje z dlouhodobého hlediska.

„Uvažuji výhledově, ale ne konkrétně. Kdyby přítelkyně otěhotněla a rozhodla vrátit kvůli zdravotní péči, mateřský a podobně, tak se vrátíme.“
(Petr, 34 let, Irsko)

Ve fázi rozhodování, zdali se vrátit nebo zůstat, se právě nachází Pavel. Jak jsem zmínila výše, hlavními motivy k návratu jsou delší mateřská dovolená a blízkost rodiny pro případnou pomoc.

„Už se rozhodujeme nějakou dobu, asi tři měsíce a pořád nevíme. Jediný co víme je, že se musíme rozhodnout do ledna, kvůli mé práci. Je to strašný, vůbec nevíme.“ (Pavel, 36 let, Irsko)

Výsledky výzkumu spíše odpovídají tvrzení Gmelcha (1980), že *pull* faktory země původu při návratu převažují. Lucas (1990), Cassarino (2004) a Carling (2004) přisuzují potenciál návratu hlavně vysoce kvalifikovaným migrantům. Tento výzkum ale jejich tezi spíše nepodporuje, protože tu potenciál návratu může být přisuzován pouze malému vzorku informantů (Pavlovi a Petrovi). Ti jsou sice vysoce kvalifikovanými migranty, ale stojí proti jiným vysoce kvalifikovaným migrantům, kteří o návratu vůbec neuvažují (Anně, Haně a Janě). Většina výzkumných rozhovorů ale naznačuje tendenci tíhnout k tezi Millardové (2005), že čím déle jsou vysoce kvalifikovaní pracovníci v přijímací zemi, tím větší je šance v přijímací zemi zůstat natrvalo nebo odložit návrat na neurčitý čas. Z pěti vysoce kvalifikovaných informantů pouze jeden reálně uvažuje o návratu v blízkém časovém horizontu (Pavel).

Tabulka 11 – Přehled potenciálních motivů k návratu českých migrantů v Irsku

Povaha motivů	Potenciální návratové motivy	Push/pull faktor dle Bogue (1977)	Dobrovolnost návratu dle Cassarina (2008)
Rodina	Starost o rodiče v důchodu (v Česku).	<i>pull</i> faktor	dobrovolně povinný
	Stesk po rodině a blízkých (v Česku).	<i>pull</i> faktor	dobrovolný
Fungování státu a státních institucí	Delší rodičovská dovolená (v Česku).	<i>pull</i> faktor	dobrovolně povinný
	Přístup ke kvalitnější a levnější zdravotní péči a kvalitnějšímu vzdělávacímu systému (v Česku).	<i>pull</i> faktor	dobrovolně povinný
Životní úroveň	Zvyšující se životní náklady a tíživější finanční situace (v Irsku).	<i>push</i> faktor	nedobrovolný

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků analýzy dat.

Očekávaná délka pobytu v Irsku

Gmelch (1980) vidí návrat ve dvou dimenzích – motivech návratu a délce pobytu migranta v přijímací zemi. V rámci očekávané délky pobytu migranta v přijímací zemi lze definovat

tři typy migrantů: s úmyslem dočasné emigrace, s úmyslem trvalé emigrace, kdy je ale migrant k návratu donucen, a s úmyslem trvalé emigrace, kdy dojde k rozhodnutí k návratu. Vzhledem k tomu, že informanti ještě stále žijí v přijímací zemi, tedy Irsku, můžeme pouze konstatovat, že všichni kromě jednoho jsou typem migrantů, který emigroval pouze s cílem dočasné migrace. Můžeme se tedy domnívat, že těchto pět informantů žije v tzv. mýtu návratu (Carling, 2004), kdy se udržuje u myšlenky návratu, ale nepodniká konkrétní kroky k jeho naplnění. Z tohoto výzkumného souboru se pouze Jana stěhovala s rozhodnutím, že se do své domovské země nikdy nevrátí.

„Plánovala jsem zůstat na celý život. V Čechách se necítím dobře a žít tam nechci.“ (Jana, 36 let, Irsko)

Vztah návratu a naplnění předem vytyčených cílů

Jak jsem zmínila výše, Gmelch (1980) vidí návrat ve dvou dimenzích. Tu první, motivy návratu, vnímá v souvislosti s plněním předem vytyčených cílů. Z rozhovorů bylo možné zjistit, že si předem vytyčila cíle polovina této výzkumné skupiny. Například Petrův cíl byl splněn, jelikož cílem bylo žít v cizí zemi. Druhá dimenze, délka pobytu v Irsku, ale u něj není determinována jako cíl a v současnosti plánuje v Irsku zůstat. Totéž se nepotvrdilo např. také u Hany, jejímž cílem bylo vystudovat v Irsku vysokou školu. Ani zde délka pobytu nehraje roli a Hana v Irsku zůstává i nadále. Poslední, kdo si vytyčil cíl, je Pavel. Ani u něj se ale zatím nepotvrdila souvislost s délkou pobytu, protože jeho motivace k návratu tkví v rodinných vazbách a délce rodičovské dovolené, což délka pobytu nijak neovlivňuje.

„Měli jsme takovej cíl, ale cíle se mění. Jednoho cíle už jsme dosáhli, byli jsme tu dva roky, ale po dvou letech se ty cíle posouvají.“ (Pavel, 36 let, Irsko)

4.2.2. Skutečné motivy k návratu

Tato podkapitola zkoumá a analyzuje motivy návratových migrantů žijících momentálně v Česku. V rámci rozhovorů bylo identifikováno šest kategorií motivů k návratu, které se týkají tří témat (viz Tabulka 1.2).

Motivy návratu

Už bylo zmíněno, že někteří vědci přisuzují potenciál návratové migrace zejména vysoce kvalifikovaným migrantům (Lucas, 1990; Cassarino, 2004). Toto tvrzení se ale v našich

rozhovorech ale spíše neukazuje. Ve výzkumu byl pouze jeden návratový migrant vysoce kvalifikovaný. Domnívám se, že vzhledem k tomu, že se jedná o skupinu pouze šesti informantů, může být důvodem nereprezentativnost výzkumného souboru. Jiný důvod, z mého hlediska pravděpodobnější, vidím v souvislosti migračních procesů, ekonomického rozvoje Irska a nových politik zavedených EU, jak je popsáno výše (viz kapitola 2.1); počátek nového tisíciletí byl pro irskou migraci zlomový. Éra ekonomické prosperity, přijetí jednotné měny euro, rozšíření EU o další členské státy a otevření pracovního trhu způsobilo velkou poptávku po nízkokvalifikované pracovní síle, trvající přibližně do roku 2016, kdy se Irsko vzpamatovalo z ekonomické krize, která udeřila v roce 2008 (EC, 2018).

EC (2018) přichází s informací, že emigrace je procesem mnohem více motivovaným ekonomicky, než je tomu u motivů návratové migrace. U návratové migrace převažují důvody osobní, týkající se nejčastěji rodiny a blízkých osob. Tato informace je znatelná i z dat našeho výzkumného šetření, kde byl jediný ekonomicky motivovaný důvod – nižší náklady na život (viz Tabulka 12). Tento motiv uvedla ve své výpovědi pouze Lenka. Z dat vyplývá, že u všech migrantů se jedná o kombinaci několika motivů dohromady. Je ale nutné upozornit na to, že tyto motivy nejsou konkrétními posledními impulzy migranta, které zapříčiní tzv. bod zlomu v rozhodování, tj. zapříčiní definitivní rozhodnutí o návratu. Výzkumná data také ukazují, že nejčastější motivy k návratové migraci jsou převážně *pull* migračními faktory domovské země doprovázené v některých případech *push* faktory, které nelze od sebe oddělit. Motivů bývají kombinací osobních motivů či motivů týkajících se rodiny a motivů týkajících se fungování státních institucí.

„Toho bylo víc. Kamarádi se rozprchli, rozchod s přítelkyní, výpověď z práce kvůli koruně, babička na tom byla špatně.“ (Adam, 34 let, Česko)

„Ve mně už ta myšlenka hlodala poslední, no, tak dva tři roky. Vždycky když jsem se do Čech vrátil, uvědomil jsem si, jak mi to tam chybí. Jak mi chybí ten život, jet na festák, jít na vodu nebo na táborák s kytarkou.“ (Jakub, 48 let, Česko)

Tabulka 12 – Přehled skutečných motivů k návratu migrantů, kteří se vrátili zpět do Česka

Povaha motivů	Návratové motivy	Push/pull faktor dle Bogue (1977)
Rodina	Onemocnění člena rodiny (v Česku).	<i>pull</i> faktor
	Stesk po rodině a blízkých (v Česku).	<i>pull</i> faktor
Osobní vztahy	Rozchod s partnerem (v Irsku).	<i>push</i> faktor
	Odstěhování přátel (z Irska).	<i>push</i> faktor
Fungování státu a státních institucí	Delší rodičovská dovolená (v Česku).	<i>pull</i> faktor
	Přístup ke kvalitnější, levnější zdravotní péči a kvalitnímu sociálnímu systému (v Česku).	<i>pull</i> faktor
	Kvalitnější vzdělávací systém (v Česku).	<i>pull</i> faktor
Kultura a život v Česku	Stesk po české kultuře, způsob trávení volného času a stylu života vč. stylu výchovy.	<i>pull</i> faktor
Sociální sféra	Problémy s bydlením (v Irsku).	<i>push</i> faktor
Životní úroveň	Zdědění nemovitosti (v Česku).	<i>pull</i> faktor
	Nižší náklady na život (v Česku).	<i>pull</i> faktor

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků analýzy dat.

Očekávaná délka pobytu v Irsku

Očekávaná délka pobytu migranta v přijímací zemi závisí na mnoha faktorech. Obecně se předpokládá, že migranti emigrují už se záměrem návratu domů, tzv. étosem návratu (Carling, 2004). Z dat je možné vyčíst, že tento předpoklad se naplnil u všech informantů. Žádný informant neemigroval s cílem žít v Irsku celý život. I přesto se ale liší očekávání migranta ohledně toho, jak dlouho bude pobývat v zemi původu. Z výzkumu vyplývá, že všichni informanti této výzkumné skupiny jsou podle výše zmíněné Gmelchovy (1980) typologie (viz kapitola 4.2.1, podkapitola Očekávaná délka pobytu v Irsku) emigranty s úmyslem dočasné migrace. Lze tedy uvést, že všichni informanti po dobu života v Irsku žili v tzv. mýtu návratu. Docházelo k udržování myšlenky na návrat, ale nepodnikání žádných aktivit a příprav na tento návrat.

„Původně sem tam jela jenom na tři měsíce naučit se anglicky, abych mohla mít v Čechách lepší práci. Pak se mi tam zalíbilo, našla sem tam přítele a chtěla tam zůstat do důchodu.“ (Tereza, 28 let, Česko)

„Jel jsem si jenom vydělat na koupi bytu v Čechách a zůstal jsem tam.. noo...
dobrých sedmnáct let.“ (Jakub, 48 let, Česko)

Vztah návratu a naplnění předem vytyčených cílů

Gmelch (1980) chápe motivy návratu v rámci předem vytyčených cílů. Výzkumná data ukazují, že vytyčené cíle se u některých informantů shodují s motivy návratu. Například informant Jakub a Adam toužili po poznání a životě v jiné zemi. Lucie a Tereza si naopak vytyčily cíl naučit se anglický jazyk, což je také cíl v souladu s motivy emigrace z Česka do Irska. Cíl Lenky a Jiřího byl vydělat si nějaké finanční prostředky, přičemž jedním z Lenčiných cílů bylo zároveň zlepšit se ve zmíněném cizím jazyce. Všechny uvedené vytyčené cíle si informanti splnili, nicméně tyto cíle netvoří motivy návratu. Z výzkumu též vyplynulo, že splnění vytyčených cílů pro informanty není hlavním přínosem života v Irsku, nýbrž se jedná o jeden přínos z mnoha

„Hlavně naučit se anglicky. Ale splnila jsem si mnohem více cílů, než jsem
si dala na začátku.“ (Lenka, 43 let, Česko)

4.2.3. Bod zlomu v souvislosti s návratem

Jak je řečeno v kapitole 4.2.2, motivy k návratu často nejsou těmi finálními příčinami, impulzy neboli body zlomu k návratu. Z rozhovorů vyplývá, že na rozdíl od návratových motivů jsou tyto impulzy daleko méně komplexní a tvoří je ve všech případech jedna konkrétní událost. Shrnutí všech návratových motivů a impulzů k návratu je prezentováno v Tabulce 13. Oproti motivům k návratu se tyto body zlomu ve většině případů netýkají rodiny či blízkých osob, jak to předpokládá EC (2018). Výzkumná data také ukazují, že nejčastěji zmiňovanými finálními impulzy k odchodu jsou *push* migrační faktory hostitelské země.

„Hlodalo to ve mně asi tak rok. Babička byla špatná, rozešli jsme se
s přítelkyní, kamarádi se rozprchli všude možně... Ale poslední kapkou byla
výpověď z práce. Snižování stavu kvůli COVIDu.“ (Adam, 34 let, Česko)

„Přišli jsme o bydlení. Kvůli chybě v bance nám zablokovali na dlouhou dobu
peníze a my nebyli schopni bydlení zaplatit.“ (Lenka, 43 let, Česko)

V případě Jiřího byl poslední impuls mnohem veselejší, a to těhotenství přítelkyně. Tento impuls můžeme považovat za *pull* faktor, díky návratu za kvalitnější zdravotní péči a vzděláním. Shrnutí všech návratových motivů a impulzů k návratu je představeno v Tabulce 13.

„Přítelkyně otěhotněla a my jsme hned věděli, že se chceme vrátit do Čech. Hlavně kvůli výchově a vzdělání. Irský děti jsou děsně nevychovaný.“ (Jiří, 41 let, Česko)

Z výzkumu plyne, že v rámci zkoumání návratové migrace je velmi důležité zkoumat i tzv. body zlomu neboli impulzy k návratu. Zatímco návratové motivy mají tendenci být osobního charakteru nebo souvisí s fungováním státu a státních institucí, impulzy k návratu bývají prostší a nejčastěji reflektují aktuální významnou změnu či nastalou situaci v životě migranta. Pokud hovoříme o motivech návratové migrace, je také dobré poukázat, že dle výzkumných dat dochází k přemýšlení o návratu v rámci delšího časového úseku, a to v průběhu až několika let. Zato u impulzu, díky kterému se migrant skutečně rozhodne, se jedná o poměrně rychlou reakci, trvající od několika dnů po pár měsíců. Můžeme tedy konstatovat, že když už se migrant k návratu rozhodne, je proces návratu velmi rychlý. Zároveň od onoho impulzu nelze oddělovat motivy návratu. Domnívám se, že jednání po těchto impulzech je velmi rychlé z toho důvodu, že migrant už má myšlenku odchodu dlouho v hlavě a tento finální impulz jej pouze přiměje ke skutečnému naplnění návratu.

Tabulka 13 – Přehled návratových motivů a tzv. bodů zlomu neboli impulzů k návratu

Informant	Návratové motivy	Délka rozhodovacího procesu	Bod zlomu / impulz k návratu	Doba od impulzu k samotnému návratu	Push/pull faktor bodu zlomu dle Bogue (1977)	Dobrovolnost návratu dle Cassarina (2008)
Jakub	Stesk po české kultuře a způsob trávení volného času (plavání v řece, táboráky, ježdění na lyže, ježdění na kole)	2–3 roky	dlouhodobá nemocenská v zaměstnání	4 měsíce	push faktor	dobrovolně povinný
Adam	Odstěhování přátel, rozchod s přítelkyní, špatný zdravotní stav babičky.	1 rok	ztráta zaměstnání	2 měsíc	push faktor	nedobrovolný
Tereza	Lepší zdravotní a sociální systém, delší mateřská dovolená, zdědění nemovitosti.	1 měsíc	přesvědčení o nejlepší volbě pro dítě	2 týdny	pull faktor	dobrovolně povinný

Lucie	Nutnost postarat se o nemocného člena rodiny. Rozchod s přítelem. Nespokojenost s bydlením.	1 rok	autonehoda	1 měsíc	push faktor	dobrovolně povinný
Lenka	Lepší zdravotní péče. Stesk po rodině a dětech. Menší náklady na život.	5 měsíců	ztráta bydlení	1 týden	push faktor	nedobrovolný
Jiří	Lepší zdravotní péče a vzdělávací systém. Český styl výchovy dětí.	1 rok	těhotenství přítelkyně	2 měsíce	pull faktor	dobrovolně povinný

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků analýzy dat.

4.2.4. Vnímání domova

Povaha migrantova vztahu k Česku jako k zemi původu ovlivňuje i vnímání jeho vlastní identity a vnímání domova. Schiller, Basch a Blanc-Szanton (1992) soudí, že transmigrantův pocit domova může být spojen se zemí původu, zemí cílovou, ale i s více cílovými zeměmi. Celková výpověď, která z dat vzniká, tuto tezi spíše podporuje (viz Obrázek 6). Informanti identifikovali 4 typy domovů: Česko, Irsko, Česko i Irsko, nebo domov bez hlediska místa, tedy to, že domov může být kdekoliv. Překvapující je, že velká část informantů nevnímá domov v Česku, nýbrž v obou zemích. Jsou to právě ti informanti, kteří aktuálně žijí opět v Česku.

„Já jsem doma tady i v Česku.“ (Adam, 34 let, Česko)

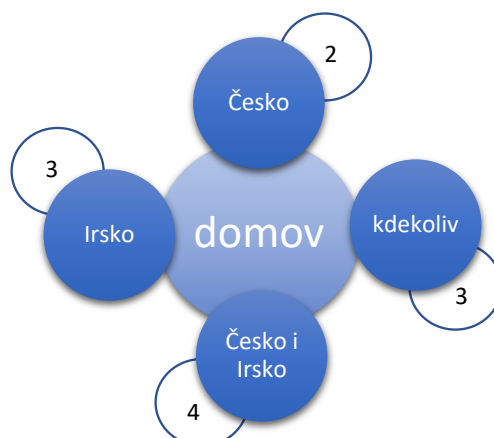
„Doma je pro mě určitě v Irsku. Vlastně teď už i v Česku. Takže vlastně oboje.“ (Tereza, 28 let, Česko)

Oproti tomu polovina informantů žijících v Irsku vnímá domov poměrně překvapivě bez ohledu na místo – kdekoliv. Dva informanti z této skupiny považují za svůj domov Irsko a pouze jeden informant žijící v Irsku a jeden žijící v Česku považují za domov Česko.

„Doma je tam, kde mám složený své věci.“ (Pavel, 36 let, Irsko)

„Doma je místo, kde je můj muž a můj syn.“ (Jana, 36 let, Irsko)

Obrázek 6 – Vnímání domova dle počtu informantů

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků analýzy dat.

Získaná data částečně spíše neodpovídají postmigračním plánech založených na konceptu vnímání domova (Wu a Wilkes, 2017). Autoři tvrdí, že pokud jedinec vnímá domov jako rodový – v našem případě Česko – je u něj největší pravděpodobnost návratu. Soulad s tímto tvrzením se v datech neukazuje: ve výzkumném souboru pouze dva informanti vnímají domov v Česku, přičemž pouze jeden z nich žije v Irsku a jeden žije zpět v Česku. V případě, že je domov vnímán jako hostitelský – zde tedy Irsko – migrant pravděpodobně setrvá v přijímací zemi. Ani toto tvrzení se však není v souladu. Irsko považuje za svůj domov jeden migrant žijící v Česku a jeden migrant žijící v Irsku. Výše uvedená tvrzení výzkumná data neukazují, a to zřejmě z toho důvodu, že většina informantů vnímá svůj domov ve vztahu k oběma zemím zároveň. Svou roli ale mohla sehrát i nereprezentativnost výzkumného vzorku. Posledním typem domova je domov kosmopolitní nebo mlhavý (Wu a Wilkes, 2017) – tzn. pokud je domov kdekoliv, jsou postmigrační plány otevřené. Tento výrok data ukazovat pravděpodobně mohou, neboť jak je zmíněno výše, přesně polovina informantů žijících v Irsku vnímá domov kosmopolitně, bez ohledu a návaznosti na místo.

Z rozhovorů vyplývá, že vnímání domova není nejzásadnější podmíněností návratu, jak tvrdí Schiller, Basch a Blanc-Szanton (1992). Připomeňme opět, že Česko jako domov vnímá pouze jeden informant žijící v Česku a jeden žijící v Irsku.

Výzkumná data také neukazují tvrzení Mackové (2022), že s délkou pobytu migranta v zemi přijímací klesá síla a frekvence transnacionálních vazeb a vnímání domova. Rozhovory ukázaly, že frekvence transnacionálních vazeb je velmi individuální. Závisí na vztahu migranta s rodinou a blízkými v době odjezdu, ale i na životních událostech, jako je narození dítěte nebo svatba. V případě narození dítěte informanti uvádějí, že frekvence kontaktu s rodinou se

znatelně zvýšila a díky existenci dětí je stále silná i po několik let. Stejně tak se z rozhovorů dalo vyčíst, že vnímání domova nesouvisí ani s délkou pobytu migranta v zemi cílové.

4.3. Nabývání potenciálních sociálních remitencí

Sociální remitence v této práci zkoumáme na základě definování potenciálních a skutečných remitencí dle Drbohlava a Dzúrové (2021) a také na základě vymezení sociálních remitencí dle Levitt (1998) na normativní struktury, systémy praxe a sociální kapitál (viz kapitola 1.4.1). Samotný výzkum a analýza sociálních remitencí jsou značně složité. Ačkoliv byly otázky informantovi pokládány přímým způsobem, který vyžaduje vědomé a více či méně promyšlené odpovědi a sebereflexi, některé remitence si ani migrant sám nemusí uvědomit nebo je nemusí umět pojmenovat. Jejich nabývání, přenos a šíření tedy může probíhat nevědomky. Z tohoto důvodu byly některé otázky kladeny i nepřímou, a to např. prostřednictvím dotazů na rozdílnost života v Irsku a v Česku, aby bylo možné postihnout problematiku v co největší míře. Potenciální remitence byly zkoumány na skupině informantů žijících v Irsku i v Česku z důvodu postihnout celé šíře remitencí, protože ne všechny potenciální remitence se stanou skutečnými.

Levitt (1998) uvádí, že nabývání sociálních remitencí značně závisí na osobnosti migranta, jeho přechozích zkušenostech a na tom, nakolik se chce do majoritní společnosti přijímací země integrovat. Za ideální typ migranta považuje tzv. „inovátory“. Oproti tomu migranty „pozorovatele“ nebo „pragmatiky“ Levitt (1998) nevidí jako hojně remitující s potenciálem přenosu změny (viz kapitola 1.4). Z výzkumných dat vyplývá, že u žádného informanta nepanuje záměr emigrovat s cílem změny ve společnosti v zemi původu. Data nicméně ukazují, že někteří migranti tíhnou ke změně více, např. Adam, Dan, Hana, Lenka a Jana (viz kapitola 4.1.2). Můžeme tedy předpokládat, že i tito informanti budou otevřenější k nabývání nových postojů, hodnot a myšlenek.

Dle Grabowské et al. (2017) při nabývání sociálních remitencí u migranta dochází ke třem reakcím, adopci, imitaci a rezistenci, a stejně tak při jejich šíření. Také uvádí, že nejčastěji dochází k adopci a inovaci, tedy transformaci nově přijatého sociálního kapitálu. Důležité je ještě zdůraznit to, že aby mohlo docházet k dalším procesům – přenosu a šíření sociálních remitencí – musí nejprve dojít k osvojení potenciálních sociálních remitencí (Grabowska, 2017). Konkrétní sociální remitence nabývané informanty při pobytu v Irsku rozebíráme níže.

4.3.1. Normativní struktury

Levitt (1998) normativní struktury popisuje jako myšlenky, přesvědčení a hodnoty, které migrant nabývá, přenáší nebo šíří v rámci transnacionálních vztahů z hostitelské země do země původu. Jedná se o základní atributy, které jedinec absorbuje v rámci pobytu v cizí zemi.

Grabowska et al. (2017) dodávají, že tyto atributy se utvářejí především v pracovním prostředí, ve kterém se zároveň uplatňují jako systémy praxe. V rozhovorech bylo identifikováno několik normativních struktur, které jsou specifikovány níže.

Tolerance a otevřenost vůči jinakosti

Prvním typem normativní struktury objevující se velmi často ve výpovědích informantů je otevřenost a tolerance vůči jinakosti, například vůči LGBTQ+ skupinám, jiným národnostem nebo jednoduše jiným názorům. White (2021) a Grabowska (2016) vidí otevřenost a toleranci jako jeden z největších benefitů života v zahraničí, ale i samotné mobility.

„Určitě mě to změnilo. Ta změna je tam velká. Víc přemýšlím, jsem hodnější, tolerantnější. Spíš sem si uvědomil... Začal jsem vnímat to, že v Česku jsme rasisti. No je to tak.“ (Jakub, 48 let, Česko)

„Proměny...tyjo, těch je moc. Jsem tolerantní, příjemnější, otevřenější. Snažím se vcítit do lidí a pochopit je.“ (Anna, 38 let, Irsko)

White (2021) zároveň uvádí, že migrace hraje významnou roli v potírání násilných činů a nenávistných projevů vůči výše zmíněným skupinám, a to především díky zvyšování respektu, tolerance a otevřenosti tváří v tvář diverzitě a multikulturalismu. Její tvrzení podporují výňatky z rozhovorů uvedené výše.

Zvýšení sebevědomí

Část migrantů zmiňuje změny ve vystupování a jednání. Život v Irsku jim dodal sebevědomí a pocit samostatnosti. Migrace obecně podporuje zvyšování sebevědomí, čímž dochází k většímu individualismu a smyslu pro nezávislost a samostatnost (White, 2021).

„Jsem samostatnější, sebevědomější. Nemám problém si s něčím poradit nebo říct, co si myslím.“ (Adam, 34 let, Česko)

„Asi jo. Asi jsem sebevědomější. No... určitě jsem!“ (Lucie, 57 let, Česko)

Tento atribut je současně výrazným rozdílem mezi západoevropskou a východoevropskou společností. To potvrzuje i Favell (2008) tezí, v níž tvrdí, že migranti ze střední a východní Evropy neprojevují stejné sebevědomí jako obyvatelé západoevropských zemí a mají tendenci přijímat „okrajová a nejistá zaměstnání“.

Hodnota mezilidských vazeb a vztahů a rovnováha pracovního a osobního života

Hodnota přátelství nebo rodinných vazeb je často opomíjena, dokud je možné se s těmito osobami setkávat často nebo pravidelně. White (2021) uvádí, že migrace mění dynamiku rodinných a dalších vztahů. Jednu z hlavních rolí hraje geografická vzdálenost. Dan i Jakub si díky odloučení uvědomili hodnotu přátelství a rodiny a vnímají, že ani jedno není samozřejmostí.

„Rodina je nejvíc. Vážím si jí mnohem víc. Dřív to byla samozřejmost, ale dneska je to pro mě hodnota.“ (Dan, 48 let, Irsko)

„Hrozně sem si uvědomil, jak jsou pro mě důležitý kamarádi. Hlavně potom, co většina z nich se z Irska odstěhovala. Chyběli mi i kamarádi z Česka a celá ta parta, kterou sme tu měli.“ (Jakub, 48 let, Česko)

Hana dodává, že upřednostňuje volný čas a sociální kontakty před prací. Jde o tzv. *work-life balance* neboli rovnováhu mezi pracovním a osobním životem. Ta se začala veřejností více diskutovat až poměrně nedávno. Cílem migranta je vyjednání takových pracovních podmínek, které vycházejí jednotlivci vstříc a umožňují mu skloubení osobního a profesního života (Dyer, McDowell a Batnitzky, 2011). Autoři dále upozorňují na nutnost migranta dokázat zhodnotit co nejobektivněji své pracovní vytížení, v případě potřeby se umět za sebe postavit a vyjednat si lepší pracovní podmínky v souladu s rovnováhou mezi pracovním a osobním životem.

„Víc si vážím vztahů a rodiny a taky charakterových vlastností než majetkových poměrů. Vážím si času stráveného s lidmi než tomu, být v práci.“ (Hana, 33 let, Irsko)

Můžeme tedy očekávat, že právě u těchto respondentů – Dana, Jakuba, Hany – budou transnacionální vazby velmi silné a bude na ně kladen důraz. Transnacionální vazby jsou blíže zkoumány v kapitole 4.4. Rodinné vazby jsou velmi komplikovanou záležitostí a ne u všech migrantů jsou vazby silné a vztahy dobré. To potvrzuje i Jana, která uvádí, že díky vzdálenosti je vztah s rodinou lepší než kdy dříve.

„A taky, abych byla upřímná, vztahy s rodinou jsou lepší, když žiju dál. Prostě je to tak.“ (Jana, 36 let, Irsko)

Hodnota peněz

Jak i motivy emigrace informantů ukazují, finance jsou jednou ze zásadních motivací k migraci. Výsledky analýzy zachycují, že finanční zázemí je pro migranty významným faktorem spokojenosti. V souvislosti s tím se mění také vnímání hodnoty peněz samotné. Největší změny pociťuje Jakub, který si peněz začal více vážit a více přemýšlet nad jejich využíváním.

„Ale teda musím říct, že dřív byl země jako takovej ten levičák. Chtěl sem se o všechno dělit. Chtěl sem, aby se se mnou všichni dělili, ale vlastně sem nic neměl. Ale teďka už ne. Teďka sem spíš takovej ten pravičák, kterej se dělit nechce. ... Nejde o pomoc, to já pomůžu vždycky a rád, ale proč bych se měl dělit s těma, co nemakaj a nechtěj makat.“ (Jakub, 48 let, Česko)

Hodnotu penězům dodává to, co si za ně můžeme dovolit. Takto na ně začal nahlížet i Pavel. Vyšší finance mu daly větší volnost, jak trávit volný čas nebo mu například umožnily být na rodičovské dovolené.

„Peníze byly vždycky důležitý, ale nepřikládal jsem jim takovou váhu. Až tady jsem si uvědomil, jakou svobodu díky nim můžeme mít. Například já jsem byl dva měsíce na rodičovský díky tomu, že to firma umožnila a zaplatila.“ (Pavel, 36 let, Irsko)

Hodnota státního zdravotního systému

Mezi nejvýznamnějšími rozdíly Česka a Irska byl informanty zmiňován zdravotní systém. Přístup ke zdravotní péči je jedním ze základních práv člověka. Český zdravotní systém je založen na veřejných zdravotnických zařízeních a přístupu k bezplatné zdravotní péči pro ty, kteří si hradí zdravotní pojištění. Oproti tomu irské zdravotnictví má dvě oblasti. Princip zdravotního systému je založen na stejných pilířích jako systém český, s tím rozdílem, že poskytované bezplatné služby jsou všeobecně velmi špatné. Přístup k těmto službám trvá dlouho a výsledky jsou mnohdy diskutabilní. Z tohoto důvodu si mnoho lidí platí soukromé pojištění. To je ovšem značně nákladné. Dle OECD je irské zdravotní pojištění jedno z deseti nejdražších pojištění členských států OECD (Národní zdravotnický informační portál, 2022). Většina informantů uvedla, že až v Irsku si uvědomila, jak dobrý zdravotní systém v Česku je a jak moc jej v domovině nedoceňovala.

„I když si platíš soukromý pojištění, nedostaneš takovou zdravotní péči jako u nás. V Čechách je to zdravotnictví špičkový.“ (Hana, 33 let, Irsko)

„To zdravotnictví se vůbec nedá srovnávat. Dokud jsem byla sama, tak jsem nic nepotřebovala, ale jak jsem otěhotněla, tak to byl děs. Vůbec jsem si nedokázala představit tam родit. No a proto jsme se taky do Česka přestěhovali.“ (Tereza, 28, Česko)

„Zlatý Čechy v tomhleto.“ (Jiří, 41 let, Česko)

4.3.2. Systémy praxe

Systémy praxe jsou behaviorální a sociální dovednosti, tedy normativní struktury převedené do praxe (Levitt, 1998). Níže jsou jmenovány a analyzovány hlavní nabyté behaviorální a sociální dovednosti dle výpovědí informantů.

Nový přístup k životu

Otevřenost vůči jinakosti, novým myšlenkám, postojům a hodnotám se odráží i na celkovém přístupu k životu. White (2021) tyto změny vidí jako klíčové pro větší sociální změny. Levitt (1998, 2001) v nich vidí počátek národní sociokulturně-ekonomické změny. Informantka Anna v rozhovoru podtrhuje význam dobré komunikace, jež je základem řešení veškerých problémů.

„Naučila jsem se nehádat se. Je to zbytečný. Vždycky se všechno dá vykomunikovat a vyřešit.“ (Anna, 38 let, Irsko)

Spolu s komunikací z analýzy dat vyplývá, že další podstatnou změnou je pozitivní pohled na život. I přes všechny životní peripetie si Lucie drží optimistický nadhled a snaží se žít život s větší lehkostí. Tyto dva atributy si po návratu z Irska do Česka stále snaží ze všech sil udržet, ačkoliv sama přiznává, že to není jednoduché.

„V Irsku je ten život takový... přátelštější, jednodušší, lehčí. Nedělám si z věcí velkou hlavu. Ono nějak to bude. Nikdy žádný problém není nepřekonatelný.“ (Lucie, 57 let, Česko)

„Naučilo mě to, že není nutné na život nahlížet negativně, nadávat, stěžovat si a všechny odsuzovat.“ (Jana, 36 let, Irsko)

Z výše uvedené Janiny výpovědi vyplývá, že i ona vnímá irskou společnost jako primárně pozitivní. Zároveň v rozhovoru uvedla, že pozitivní naladění, přátelskost a nestěžování si jsou podle ní jedním z hlavních rysů irské společnosti.

Přívětivost a komunikace jako hlavní rysy irské společnosti

Většina informantů uvádí, že za hlavní rysy irské společnosti považují přátelskost, dobrosrdečnost, komunikativnost a zdvořilost. Tímto výpovědi podporují tvrzení, že Irové jsou známí i pro svou dobrosrdečnost, přátelskost a důraz na sociální vazby (Durand, 2015).

„Ta přátelskost je znát hned. Určitě jsem i já teďka ještě přátelštější.“
(Tereza, 28 let, Česko)

Pro informanty nebylo zpočátku jednoduché si zvyknout na klasický irský *small talk* (česky krátký rozhovor), jež vedou i neznámí lidé mezi sebou. Přiznávají, že na takovou přátelskost z Česka nebyli zvyklí a značně je překvapila. V průběhu času si na to všichni zvykli a nyní jim tato skutečnost přijde jako nová norma. Zároveň oceňují, že naprostá většina obyvatel jim byla ochotná pomoci, poskytnout radu, ukázat směr nebo pomoci v obchodě. Informantka Lenka uvádí, že tyto *small talks* měla velice ráda a v Česku jí chybí.

„Vždycky jsem se do práce těšila. Věděla jsem, že si tam můžu povykládat.
Oni ti Irové jsou tací přátelštější a komunikativnější.“ (Lenka, 43 let, Česko)

Přístup a chování k ostatním lidem

Zdvořilost a slušnost jak v komunikaci, tak v jednání jsou uváděny jako další hlavní rysy irské společnosti. I na tyto atributy nahlíží všichni informanti velmi pozitivně a chtěli by je přenést do Česka. Anna největší rozdíl vidí v míře závidění a pomlouvání, se kterými se v Irsku v takovém rozsahu nesetkala.

„Naučila jsem se pochválit lidem něco a nezávidět si. Přeju ostatním, že se mají dobře. V Česku se hrozně pomlouvá a je tam taková nepřejícnost.
V Česku jsem byla závidivá a zlá. Ale teď si na lidech nevyklévám zlost a přeju jim to, že se mají dobře.“ (Anna, 38 let, Irsko)

Jiří a Lenka zase uvádějí, že největší změnu na svém chování vidí v empatictější a slušnějším přístupu k ostatním lidem. Zatímco Jiří dává jako příklad přechod chodců přes ulici, Lenka

zmiňuje situaci, která se jí stala v obchodě při nakupování. Dodává, že sama chová respekt k ostatním lidem a slušné chování by mělo být normální.

„Mě úplně děsně rozčiluje, když lidi někam vejdou a nepozdraví. Nebo když se lidi nenechávají na ulici přejít. Jako chodci myslím. No, to jsem vždycky rozčílenej.“ (Jiří, 41 let, Česko)

„No, já když to dneska vidím, to je hrozné, toto. V obchodě do tebe strčíjou, jo. Taková stará paní. Ani se ti neomluví. A když sem té paní řekla, že může něco říci a já uhnu, ještě si něco mumlá pro sebe a koukala na mě jako na tu špatnou. Jako toto vůbec nechápu. To by se v Irsku nestalo! Já vždycky pozdravím, poděkuju, omluvím se, toto a toto a tady toto.“ (Lenka, 43 let, Česko)

Z analýzy vyplývá, že osvojení si některých rysů irské společnosti pro migranta nepředstavuje žádný problém, zejména když jsou kladné. Grabowska (2017) a Levitt (1998) uvádějí, že největší potenciál adopce sociální remittance mají osoby cílevědomé, otevřené, se sklonem ke změně. Tuto tezi ale bohužel nebylo možné v analýze ukázat. Domnívám se, že pro její projevení by bylo nutné použít longitudinální studii, která by lépe dokázala postihnout charakter jedince.

Změny v nahlížení na chod domácnosti

Rozhovory poodhalily i změnu ve vnímání participace na chodu domácnosti. Ačkoliv v Česku především u starší generace stále přetrvává stereotyp ve vnímání ženských a mužských rolí, u mladší generace se toto vnímání proměňuje, dochází k větší emancipaci a participaci. White (2021) uvádí, že v některých případech mají nepřímé vlivy, jako je přerozdělování práce v domácnosti, mnohem větší efekt na oblast genderové rovnosti než například přímé přesvědčování.

„Víc se podílím na chodu domácnosti. Vůbec mi to nepřijde divný, přijde mi to normální, když to žena nestíhá.“ (Jiří, 41 let, Česko)

„V domácnosti jsou oba dva rovnocenní a oba dva by měli dělat stejně. U nás doma to takhle nikdy nebylo, ale tady mi to tak přijde poměrně všude.“ (Hana, 33 let, Irsko)

Politická participace a solidarita

Participace ve společnosti na vyšší než rodinné úrovni je zásadní pro potenciální společenskou změnu a pro šíření sociálních remitencí do větších sociálních jednotek, jako je komunita nebo komunální politické strany, a dalších větších sociálních jednotek, jako je celonárodní rovina (Levitt a Lamba-Nieves, 2011).

Analýza dat ukazuje, že v Česku jen méně než polovina informantů chodila k volbám. V Irsku to není jinak, ale zde je jako důvod uváděna komplikovanost nebo vzdálenost ambasády, která se nachází pouze v hlavním městě Dublinu. V době pobytu v Irsku začal chodit k volbám jen Jiří, a to z důvodu většího zájmu o společenské dění v zemi původu.

„Nikdy jsem se o českou politiku moc nezajímal. V Irsku jsem ale začal víc sledovat zprávy a dění, ambasáda byla blízko a k volbám jsem začal chodit.“
(Jiří, 41 let, Česko)

Podobně nízká je i občanská participace. Účast na komunitních akcích nebo podpora slabších a charita nebyly pro téměř žádného respondenta standardem. Obrat přišel až v Irsku, které je velmi otevřené charitám, příspěvkovým organizacím a lidé jsou silně orientováni na pomoc druhým. Toto potvrzuje informantka Tereza, která nakupovala oblečení výhradně v charitativních obchodech, jejichž výdělek jde vždy na dobročinné účely.

„Já jsem začala hodně přispívat na charitu. Začala jsem chodit po *charity* *shopech* a vybírat ty nejlepší kousky.“ (Tereza, 28 let, Česko)

Způsoby trávení volného času

U většiny informantů přestěhování nemělo na způsoby trávení volného času vliv. Nejčastějšími způsoby trávení volného času byly výlety do přírody, cestování, sporty, setkávání se s přáteli. Ačkoliv Durand (2015) a Vavrečková a Janata (2006) uvádí, že všechny země v EU jsou si kulturně velmi blízké, přece jen u některých informantů ke změnám došlo. Ty jsou spojené především s irskou kulturou a způsobem života a částečně také vypovídají o integraci jedince. Celosvětově je Irsko známé svými četnými specifickými irskými restauracemi (*Irish pubs*) a tzv. pijáckou kulturou, která je neoddělitelnou součástí irské kultury.

„V Irsku jsem určitě začal chodit víc na pivo. Každé úterý po práci jsme chodili do *Irish pubu* na jedno. Puby jsou taková nutná součást socializace. Mnohem víc než v Čechách.“ (Jiří, 41 let, Česko)

Irsko je ale též zemí s množstvím charit, přispěvatelů na ně a také charitativních obchodů. Tam je možné najít různé vybavení domácnosti, ale i oblečení z druhé ruky, a peníze putují na charitu.

viz citace z rozhovoru výše v kapitole 4.3.2 – Politická participace a solidarita
(Tereza, 28 let, Česko)

Způsoby, a hlavně možnosti trávení volného času však souvisí i s ekonomickou stránkou migranta a jeho finančními možnostmi. Vyšší mzda ve spojitosti s touhou po poznání přímo vybízí k cestování jako hlavní náplni volného času, jako je tomu například u Petra.

„S přítelkyní hodně cestujeme mimo Irsko. Díky vyšším příjmům je to tady mnohem jednodušší.“ (Petr, 34 let, Irsko)

4.3.3. Sociální kapitál

Sociální kapitál Levitt (1998) popisuje jako schopnosti a společenskou prestiž neboli schopnost mobilizovat své sociální kontakty. Právě tyto dva atributy byly u informantů blíže zkoumány a uvedené výpovědi podporují opodstatněnost sociálního kapitálu jako jednoho ze tří typů sociálních remitencí.

Síť kontaktů

V rozhovorech se nachází dva typy migrantů: ti, kteří v Irsku udržují/udržovali vztahy s českou diasporou, a ti, kteří naopak kontakty a aktivity v rámci diaspory v Irsku nevyhledávají/nevyhledávali. Ačkoliv všichni informanti udržují transnacionální vztahy, které jsou analyzovány v následující kapitole 4.4, význam diaspor se prokázal pouze u velmi malé části z nich. U dat se tedy neukazuje část De Haasovy (2010) percepce perspektivy migrace, která dle něj tkví v transnacionalizaci a diasporách. Tato rozlišnost se patrně skrývá v kulturní a geografické blízkosti Irska a Česka, o které hovoří Durand (2015) a Vavrečková a Janata (2006). Domnívám se, že možnost přicestovat do domovské země téměř kdykoliv způsobuje, že česká komunita mnoha migranty není tolik vyhledávána. Dovolím si tvrdit, že jistou roli hraje i síla a frekvence transnacionálních kontaktů s osobami v zemi původu. V případě, že tyto vazby jsou silné a časté, je možné, že migrant jiné vazby na domovskou zemi již nevyhledává. Poslední příčinou může být otevřenost vůči ostatním národnostem, kdy aktivity a kontakty s jinými imigranty plně dotují sociální potřeby jedince.

„S Čechama se setkávám minimálně. Teda spíš vůbec. Českou komunitu tady nevyhledávám.“ (Petr, 34 let, Irsko)

Informanti setkávající se s jinými Čechy v Irsku potvrzují, že ačkoliv samotná diaspora není v Irsku moc aktivní, je poměrně aktivní na sociálních sítích, které využívají k diskuzi, probírání různých témat a především k hledání pomoci všeho druhu, co se života v Irsku týká (např. opravy spotřebičů, kde koupit jaké české výrobky, jak řešit některé úřední záležitosti apod.). Zároveň se do skupiny sdílí i případné aktivity a akce, pořádané zejména českou ambasadou, nebo výlety, kterých se řada migrantů i účastní. Jiří se v rozhovoru zmiňuje, že v Irsku založil Facebookovou skupinu, ve které uveřejňoval plánované výlety a díky tomu poznal značné množství Čechů, s nimiž navázal přátelství.

Důležitou sítí kontaktů jsou ale pro informanty hlavně jiné imigrační skupiny, jako Britové, Poláci, Brazilci nebo například Litevci a Lotyšci. Z výzkumu vyplývá, že tyto migrační skupiny jsou hlavní sítí kontaktů v Irsku, a to pro všechny členy výzkumné skupiny. U všech rozhovorů se také objevuje, že primárním místem navázání, ale i udržování vazeb je pracoviště. Z celkových výpovědí tedy vyplývá, že nejvýznamnější kontakty v procesu migrace jsou právě ty spojené s pracovními zkušenostmi nebo známostmi (Tilly ve Vertovec, 2001). Druhotně se poté objevuje navázání vazeb skrze volnočasové aktivity, jako jsou výlety, sport nebo zvýšení kvalifikace v rámci tzv. studia na dálku, které probíhalo též ve volném čase.

Podstatná je i kvalita, hloubka a povaha těchto sociálních vazeb (Portes, 2011). Všichni informanti žijící v Česku uvedli, že jsou neustále v kontaktu s blízkými přáteli, se kterými se potkali v Irsku. Zároveň je souhrnným rysem sítě kontaktů informantů kvantita těchto vazeb, která dominuje nad kvalitou. Můžeme se domnívat, že rozsáhlost sociálních sítí souvisí s irskou kulturou a specifickým typem navazování vazeb a komunikace. Oproti české kultuře jsou Irové velmi přátelští, vřelí a komunikativní. Součástí jejich kultury je i navazování krátkých rozhovorů s lidmi, bez ohledu na to, jestli je znají, nebo nikoliv. Jedná se o přátelské gesto, kterým rozšiřují sítě kontaktů, jež mají ovšem pouze povrchní podobu.

Společenská prestiž

Postavení ve společnosti vidí Levitt (1998) jako jednu z podstatných částí sociálního kapitálu, jelikož k utváření dochází právě skrze něj. Společenské postavení nebo sociální pozice hrají v životě migranta důležitou roli a mají vliv na přenos i šíření sociálních remitencí. Je třeba upozornit, že sociální pozice nebo společenskou prestiž jedinec v průběhu života nabývá, ale i ztrácí (Levitt, 1998). Mění se v závislosti na okolních faktorech, a především na ekonomickém

postavení migranta. Jedním z činitelů, které mají vliv na sociální postavení, je kvalifikace migranta.

Výzkumný soubor informantů se skládal ze 6 vysoce kvalifikovaných a 6 nízkokvalifikovaných informantů. Je nutné zdůraznit, že právě 5 vysoce kvalifikovaných informantů se nachází ve skupině, která aktuálně žije v Irsku, a přesně 5 nízkokvalifikovaných migrantů je součástí skupiny migrantů, kteří opět žijí v Česku (viz kapitola 3.3.1). Z dat vyplývá, že vysoce kvalifikovaní migranti žijí v Irsku kratší dobu oproti migrantům nízkokvalifikovaným, anebo si zvýšili svou kvalifikaci přímo v Irsku. Dovolím si tvrdit, že toto rozložení kvalifikovaných migrantů vychází z ekonomických změn, kterými si Irsko prošlo. Výzkumná data nenaznačují soulad s reportem EC (2018), který uvádí, že nízkokvalifikovaní migranti převažovali v Irsku hlavně před ekonomickou krizí v roce 2008 a počty vysoce kvalifikovaných migrantů začaly narůstat až kolem roku 2016, kdy se ekonomická situace stabilizovala a do Irska začali přicházet kvalifikovanější pracovníci. Navíc v posledních několika letech přišlo na irský trh několik nadnárodních společností zaměřujících se na informační technologie, které značně přispěly k poptávce po vysoce kvalifikované pracovní síle.

Jak jsem již zmínila výše, část informantů se v Irsku rozhodla zvýšit svou kvalifikaci a tím i svou pozici na pracovním trhu a společenskou prestiž. Konkrétně se jedná o: Jakuba a Lucii, kteří získali certifikát úrovně NFQ 5 dle irského kvalifikačního rámce (viz kapitola 2.2); Jiřího, který má kvalifikační úroveň NFQ 7; Hanu, jež dosáhla úrovně NFQ 8; a Annu, která disponuje úrovní kvalifikace NFQ 10.

„Už mě nebavilo dělat v továrně. Chtěla jsem někam, kde budu moct více pracovat s lidmi. Tak jsem šla na vejšku a mám doktorát, díky kterému mám i skvělou práci.“ (Anna, 38 let, Irsko)

„Já už sice jednoho bakaláře mám, ale chtěl jsem změnit obor na informační technologie. No, a tak jsem po večerech a víkendech studoval univerzitu.“ (Jiří, 41 let, Česko)

Velkou změnu v tom, jak je migrant vnímán svými blízkými a okolím v Česku, pociťuje ze všech informantů nejvíce Hana. Ona sama tvrdí, že je stále stejná, ale okolí v Česku ji díky zvýšení jejího sociálního postavení vnímá jinak. Často má okolí problém se s výrazným zvýšením prestiže vyrovnat. Je možné, že, za touto novou prestiží stojí právě zvýšení kvalifikace, a tím pádem i zlepšení Haniny ekonomické situace, nebo že se jedná o souhru více faktorů, např. života v zahraničí a poměrně vysokého stabilního příjmu.

„Už mi bylo několikrát řečeno, že se chovám arogantně, protože si půjčuju auto a jezdím na výlety, chodím jíst do restaurací a nakupuju si značkové oblečení.“ (Hana, 33 let, Irsko)

Tento případ nicméně vychází z analýzy jako ojedinělý. Ostatní informanti uvedli, že blízcí jejich zlepšení ekonomického postavení a sociální prestiže vnímají, nicméně kromě občasných komentářů tomu nevěnují větší pozornost.

U vybraného souboru informantů se ale objevilo i snížení společenské prestiže, a to zejména v souvislosti s přestěhováním do Irska, tedy vstupem na nový pracovní trh. Naznačila se tedy teze Favella (2018), kdy migranti ze střední a východní Evropy přijímají při vstupu na nový pracovní trh okrajová nebo méně kvalifikovaná zaměstnání, než jaká vykonávali v zemi původu. Snížení sociální pozice, prestiže a společenského postavení je možné pozorovat u Anny a Jany, které v Irsku přijaly první zaměstnání, které se nabídlo. Důvodem byla potřeba stálého příjmu a potvrzeného zaměstnání pro úřední záležitosti spojené s přistěhováním. Obě migrantky nyní pracují na pracovních pozicích odpovídajících jejich zkušenostem a vzdělání. Specifickým případem snížení prestiže a opětovného zvýšení je Tereza, která po 10 měsících života v Irsku ukončila studium vysoké školy. Následně se vrátila se do Česka, aby se vyučila kuchařkou, a odjela zpět do Irska. V případě nízkokvalifikovaných migrantů se nedá mluvit o posunu na nižší pracovní pozici a zde tedy výsledky ani nelze hodnotit. Ve výsledku pouze u dvou vysoce kvalifikovaných migrantů, Petra a Jiřího, zůstaly pracovní pozice a sociální postavení po přestěhování do Irska stejné.

4.4. Transnacionální přenos sociálních remitence

Druhou fází remitování dle Grabowské (2017) je fáze přenosu potenciálních sociálních remitencí. Přenos se uskutečňuje buď mezi přijímací zemí a migrantem nebo mezi migrantem a zemí původu (Levit, 1998). Remitence jsou potenciální do té doby, než jsou přeneseny do země původu, až poté se stávají skutečnými (Karolak, 2016). Přenos potenciálních sociálních remitencí se uskutečňuje skrze sociální sítě nebo osobní kontakt. White a Grabowska (2019) uvádějí, že již samotné transnacionální vazby jsou prostředky přenosu a potenciálního a reálného šíření.

Z výzkumu vyplývá, že všichni migranti udržují více či méně pravidelné kontakty s rodinou, přáteli a blízkými. Výzkum tedy spíše neodpovídá tvrzení Engbersena (2012), ale také Holtslaga, Kremera a Schrijverse (2013), že transnacionální migrace a transnacionální vazby se týkají hlavně vysoce kvalifikovaných migrantů, jelikož výzkumný soubor byl tvořen jak nízkokvalifikovanými, tak vysoce kvalifikovanými migranty. Přisuzuji to hlavně rozšířenosti

a snadné přístupnosti sociálních sítí a obecně dlouhotrvajícím vazbám na rodinu a přátele, jež se migrací do Irska nepřerušily.

Analýza dat spíše neodpovídá ani tezi Mackové (2022) a dalších odborníků, kteří se tématu věnují, o klesající síle a frekvenci transnacionálních vazeb v závislosti na délce pobytu migranta v zemi přijímací. Z rozhovorů vyplývá, že frekvence a síla vazeb je velmi subjektivní a závisí na mnoha faktorech, např. na povaze vztahů před emigrací, vlivu velkých životních událostí (svatba, narození dítěte) apod. Dle Galstyan a Galstyan (2021) právě výměna sociálních remitencí napomáhá k uchování rodinných vazeb a k udržení všech členů pohromadě jako součásti společné jednotky

4.4.1. Online komunikace

Grabowska et al. (2017) zdůrazňují roli sociálních sítí a především videohovorů, které mohou být stejně efektivní jako komunikace „tváří v tvář“. Tento výrok dokazují výzkumná data, kdy informanti uvedli, že videohovory jsou nejoblíbenější a nejčastější formou kontaktu. Suplují osobní kontakt a vnášejí do hovoru osobní linii. Také je nutné, aby si účastníci videohovoru na sebe vyhradili určitou souvislou dobu, která zároveň umožňuje hlubší povahu konverzace.

„Je to vlastně jako kdybychom byli spolu.“ (Petr, 34 let, Irsko)

Nutno uvést, že v rámci online komunikace jsou používány i jiné prostředky – zprávy, posílání videí a fotografií a probíhají přes různé platformy – WhatsApp, Facebook, Messenger, FaceTime, SMS zprávy, klasické volání apod. (Drbohlav a Dzúrová, 2021). Všichni informanti bez rozdílu uvedli, že ke kontaktu s rodinou a blízkými využívají sociální sítě, především videohovory. Někteří také uvedli, že využívají jiné online platformy s komunikací s českými úřady a online prostředí k vyřizování dalších záležitostí, např. bankovních.

Povaha kontaktů v domovské zemi

Výzkumná data ukazují, že všichni informanti jsou v kontaktu přes sociální sítě primárně se svou rodinou. Ve většině případů se jedná pouze o užší rodinný kruh, nikoliv široké příbuzenské kontakty. Drbohlav a Dzúrová (2021) uvádějí, že tyto rodinné kontakty vytváří individualizované prostředí, které ovlivňuje samotný přenos sociální remittance. Dalšími nejčastěji kontaktovanými osobami jsou kamarádi. Ve výběrovém souboru se ale našli i tací, kteří uvedli kontakt i s bývalými spolužáky nebo širokou rodinou. Zde se prolíná role spolužáků a kamarádů.

„Jsem v kontaktu s blízkou rodinou, spolužáky ze střední a z vejšky a hlavně s manželovo rodinou na Slovensku. Jo a taky s bývalými kolegy.“ (Jana, 36 let, Irsko)

„Rodina, přátelé ze střední. Bývalí spolužáci.“ (Dan, 48 let, Irsko)

Z výzkumu vyplývá, že jedinými dvěma informanty, kteří udržují kontakty s většími sociálními jednotkami, jsou Pavel a Petr. Petr, coby bývalý člen politické strany TOP 09, udržuje kontakty i s touto skupinou, a to převážně přes e-mailovou korespondenci nebo Facebook. Pavel zase udržuje kontakt s neziskovou organizací, rovněž coby její bývalý člen.

„Přátelé, rodina a lidi z neziskovky. Byl jsem členem, ale pořád jsem s nima v kontaktu.“ (Pavel, 36 let, Irsko)

Intenzita kontaktu

Ačkoliv by se dalo očekávat, že nejvyšší bude intenzita kontaktů s rodinou, není tomu tak u všech informantů. Průměrná frekvence kontaktu u respondentů činí týden v případě rodiny a měsíc v případě kamarádů a přátel. Jakub uvádí, že byl v kontaktu s rodinou jednou nebo dvakrát za měsíc, což je nejnižší frekvence kontaktu s rodinou ze všech dotazovaných. Naopak nejčastější frekvenci a nejširší síť kontaktů ze všech informantů uvádí Anna.

„Voláme si každý den, se ségrou a bráchou teda méně. Pak si píšeme do skupiny, posíláme fotky, videa apod. Se širší rodinou jsme ale v kontaktu jenom jednou za měsíc. Pak máme ještě rodinné známé a s těmi jsme v kontaktu několikrát za měsíc. Občas si napíšeme i s bývalými spolužáky, ale ne nijak často.“ (Anna, 38 let, Irsko)

Z dat vyplývá, že frekvence kontaktů je velmi individuální záležitostí a nevykazuje napříč informanty žádné vzorce.

4.4.2. Osobní komunikace

V případě osobního kontaktu se frekvence komunikace velmi liší. Osobní setkání hodně závisí na ekonomické situaci migranta anebo migrantova okolí. Hovoříme o návštěvách migranta v Česku nebo návštěvách vykonaných blízkými osobami, rodinou a známými v Irsku. V případě našeho výzkumu byly výzkumné otázky směřovány pouze na návštěvy migrantů v Česku. Je nutné si však uvědomit, že v dnešní době intenzivního využívání sociálních sítí samotný

fyzický kontakt migranta a jeho blízkých v zemi původu není k přenosu a šíření sociálních remitencí dostatečný a musí být podpořen kontaktem skrze sociální síť (Grabowska et al., 2017).

Frekvence a účel návštěv

Boccagni a Decimo (2013) vnímají sociální síť jako nejpronikavější prostředek přenosu sociálních remitencí. Zároveň ale upozorňují, že část kulturního přenosu musí být skutečně nezprostředkovaně.

V případě návštěv informantů v Česku si můžeme povšimnout společného vzoru, a to pravidelnosti. Naprostá většina migrantů se do Čech pravidelně podívá alespoň jednou ročně. Společným termínem bývají vánoční svátky. Takové návraty Dahinden (2010) nazývá příležitostnými. Z výzkumu vyplývá, že za většinou návštěv nestojí impulzivní rozhodnutí, ale plánované dovolené. To přisuzuji ekonomické náročnosti dopravy v případě koupě letenek na poslední chvíli.

„Návštěvujeme Česko jednou ročně. Už ale jezdit nebudeme. Je to drahé a časově náročné.“ (Jana, 36 let, Irsko)

Jak jsem již zmínila, většina návštěv informantů má charakter dovolené. Data také ukazují, že u migrantů, kteří mohou pracovat vzdáleně, tedy na tzv. *homeoffice* (práce z domova), je délka a frekvence návštěv větší.

„Jezdím zpět čtyřikrát ročně, přibližně tak na tři týdny. Je fakt, že teď jezdím domů mnohem častěji než po přestěhování.“ (Hana, 33 let, Irsko)

Specifickým případem je informantka Tereza, která uvádí, že jezdila do Česka především za zdravotnictvím. Díky těhotenství a rozhodnutí se do Česka přestěhovat se frekvence návštěv zvýšila na jedenkrát měsíčně.

„Já jsem jezdila domů hodně, ale bylo to proto, že jsem otěhotněla a irský doktoři stáli za prd. A nakonec před porodem jsme se přestěhovali.“ (Tereza, 28 let, Česko)

Několik informantů také uvedlo, že ačkoliv plánovali pravidelné návraty domů, z důvodu pandemie COVID-19 to nebylo možné uskutečnit. U Terezy, Pavla a Jany tedy frekvenci nebylo

možné zachytit - sice žili v Irsku 3 roky, ale celou dobu zároveň probíhala pandemie, která znemožnila cestování.

4.5. Šíření sociálních remitencí

Šíření sociálních remitencí je třetí fází remitování. Dochází k ní po osvojení si potenciálních sociálních remitencí (Grabowska, 2017). V rámci šíření remitencí, stejně jako u nabývání, identifikujeme tři druhy reakcí na remittance: rezistenci neboli odpor, imitaci neboli napodobování a inovaci, respektive adopci neboli osvojení (Grabowska, 2017). Tyto reakce jsou v rámci analyzovaných dat přiblíženy v následující podkapitole.

Na úvod je nutné zdůraznit, že ne každá nabytá sociální remittance musí být automaticky přenášena a šířena a ne každá šířená sociální remittance musí být automaticky přijata. Otázkou je, zda jsou migranti ochotni remittance přijmout a zda jsou schopni nabyté sociální remittance šířit. Za osoby s největším potenciálem adaptace sociální remittance jsou považovány cílevědomé, otevřené osoby se sklonem ke změně (Grabowska, 2017; Levitt, 1998). Levitt (1998) také zdůrazňuje, že vyšší sociální status, svoboda a dostatek zdrojů jsou důležitými faktory, které napomáhají šíření remitencí. V souvislosti s tím Galstyan a Galstyan (2021) upozorňují na roli postavení migranta, který sociální remittance přenáší. Praktiky, které jsou přenášeny vysoce kvalifikovanými migranty, mají u příjemců remitencí v zemi původu větší důvěru a šanci na osvojení. Výzkum též ukazuje, že k šíření sociálních remitencí dochází především u rodinných příslušníků a kamarádů; v malé míře i u náhodně potkaných osob, např. úřednice, paní v obchodě. Výzkum neprokázal šíření sociálních remitencí na větší sociální jednotky, jako je komunita nebo komunální či národní úroveň, vyjma remittance politické participace.

V následujících podkapitolách využíváme konceptu potenciálních a skutečných remitencí Karolaka (2016) a Drbohlava a Dzúrové (2021). Drbohlav a Dzúrová (2021) vidí změnu sociální remittance z potenciální na skutečnou v momentě přenosu remittance na jinou osobu při návštěvách nebo návratu migranta do domoviny. Tento moment je ovšem téměř nemožné zaznamenat. Proto jsou za skutečné remittance považovány takové, které jsou realizovány (Drbohlav a Dzúrová, 2021).

4.5.1. Reakce na sociální remittance

Bylo potvrzeno, že život v jiné společnosti může vést u migranta k rozvoji nové verze normality (Rabikowska, 2010). Tato verze normality, která se týká zejména celkové spokojenosti a oblasti pracovního života, je vytvořená sociálním kapitálem ze země původu a nově nabytými sociálními remittencemi v hostitelské zemi. V případě návratových migrantů nebo návštěv

v zemi původu se pak migrant snaží o implementaci této nové normality a rozšíření do svého okolí (Karolak, 2016).

V souvislosti se šířením sociálních remitencí rozeznáváme tři reakce na sociální remittance: adopci, imitaci nebo rezistenci. Z výzkumných dat vyplývá, že nejčastější reakcí na sociální remittance je rezistence. Data tak naznačují tendenci, že nejvíce reflektovanými postoji ve společnosti na nové příchozí remittance jsou právě imitace a rezistence (Grabowská et al., 2017). Zároveň data naznačují i výzkumný závěr Levitt a Lamba-Nievese (2013) a Grabowské a Garapiche (2017), který zní, že právě nemigranti mají velmi nízkou vnímavost či přizpůsobení se, nebo dokonce odpor vůči novým postojům, myšlenkám, hodnotám a činnostem. Jako důvod uvádí nesoulad sociálních remitencí s místní perspektivou.

Všechny šířené sociální remittance identifikované v rámci rozhovorů jsou shrnuty v Tabulce 14 spolu s reakcí společnosti v zemi původu.

Adopce

Adopce je dle Grabowské et al. (2017) tou nejméně komplikovanou cestou sociální změny. Z hlediska nemigrujícího obyvatelstva v zemi původu se ale dle mého názoru jedná o proces nejsložitější. U jedinců dochází ke střetu zažitých vzorců chování a myšlenek s novou perspektivou. K osvojení dochází až poté, co jsou emocionální i racionální reakce na tyto nové vjemy v souladu. Jde současně o pochopení jednotlivých souvislostí a prospěšnosti pro migranta samotného a potažmo i pro širší společnost. V procesu adopce dochází k odmítnutí nebo vytěsnění stávajících vzorců a nahrazení jinými. Grabowska et al. (2017) uvádějí, že velkou roli hraje i povaha společnosti v zemi původu a její otevřenost k přijímání nového. Data z výzkumu komplikovanost této reakce ukazují. Adopce byla zaznamenána pouze u dvou typů sociálních remitencí nabývaných migranty v Irsku. Prvním typem je otevřenost vůči novým názorům, hodnotám a přístupům. Výpovědi všech informantů ukazují poměrně velký zájem jejich okolí v zemi původu o zkušenosti, zážitky, nový způsob života, nové zvyklosti a standardy v Irsku.

„Jo, určitě je to zajímavá. Vyptávají se mě na to, jak se v Irsku žilo, co jsem tam dělala, jací Irové jsou jako národ. Hodně se s přáteli bavíme o rozdílech... Že v Irsku se lidi nepomlouvají, nezávidí si, jsou k sobě milejší a přátelštější oproti Čechům v Česku.“ (Lucie, 57 let, Česko)

„Ano. Hlavně finanční věci, jak fungují služby a stát. Jaká je tu kultura a taky chování lidí.“ (Petr, 34 let, Irsko)

Anna uvádí, že díky dlouhodobým kontaktům se známými a přáteli ovlivnila některé natolik, že se rozhodli se přestěhovat do Irska za Annou a poznat něco nového. Zde otevřenost vůči novému hraje velkou roli.

„Já jsem naverbovala dalších šest lidí. Vždycky když jsme si volali, tak hltali každé moje slovo, až jsem jim řekla, ať přijedou a uvidí sami.“ (Anna, 38 let, Irsko)

Otázkou také je, nakolik se tento přístup změnil díky migrantovi a nakolik se změnil už před interakcí s ním v rámci jiných kontaktů a okolních vlivů. Je třeba brát v úvahu nezměřitelnost a tedy diskutabilnost této sociální remitence.

Druhým typem přijaté remitence je způsob trávení volného času. Informanti uvádějí, že sdělováním svých zážitků a ukazováním fotografií a videozáznamů povzbuzují své kamarády a rodinu k častějšímu cestování, poznávání a rozšiřování obzorů.

„Hlavně cestování. Přemluvil jsem jedny kamarády, ať za mnou přiletí. Vzal jsem na výlety, docela dost jsme toho procestovali a ono je to úplně nadchlo. Teď nedávno byli někde v Thajsku nebo kde.“ (Jiří, 41 let, Česko)

Imitace

Imitace neboli napodobování je proces mezi adopcí a rezistencí vůči sociální remitenci. Nejedná se vlastně ani o přijetí a zvnitřnění, ani o odmítnutí. U některých remitencí je zde tak potenciál pro případný vývoj až adopci. Takovými remitencemi je vnímání hodnot mezilidských vazeb, tolerance vůči jinakosti, solidarita a pozitivní přístup k životu. Všechny tyto typy remitencí spolu velmi úzce souvisí a jedná se o poměrně abstraktní, těžko měřitelné atributy.

Vlna solidarity je aktuálně v české společnosti poměrně velká a to hlavně díky probíhající válce na Ukrajině. Pomoc ale potřebují i jiné skupiny. Jakub například přispívá na charitu věnující se seniorům.

„Začal jsem pravidelně přispívat na charitu. O Vánocích kupuju dárky přes takový to...jak se to jmenuje... Ježíškovo vnoúčata, myslím. Nakazil jsem tím celou rodinu a teď už tam kupujeme dárek všichni.“ (Jakub, 48 let, Česko)

Další remitencí, u které dochází k nápodobě, je tolerance vůči diverzitě. V rozhovorech se ukazují dva palčivé problémy a těmi jsou národnost a příslušnost k LGBTQ+ skupině.

Stereotypy a předsudky se snaží informanti Lenka a Adam vyvrátit komunikací na způsob osvěty.

„V Česku ti lidé vůbec nejsou tolerantní. Na mojho manžela Ira každý kouká.... No, co se s tím da dělat. Vysvětluju a povídám. A oni to pak pochopijou a baví se s nim normálně, ale trvá to.“ (Lenka, 43 let, Česko)

„Já vůbec nechápu, jak někomu můžou vadit gayové. Dřív jsem se rozčiloval, ale teď se snažím vysvětlovat těm lidem, že nejsou méněcenní. Tohle v Irsku vůbec nikdo neřešil.“ (Adam, 34 let, Česko)

Vnímání hodnot vzájemných vztahů zmiňuje většina informantů. Všichni se shodli, že tato změna nastala hlavně u jejich nejlepších přátel a rodiny, a to především díky vzdálenosti, kterou mezi sebou mají. Informanti uvádějí, že si jich mnohem více váží a s většinou si stanovili pravidelná volání, kdy si vyhradili čas jen pro ně a žádnou jinou aktivitu. Petr uvádí, že s rodiči si volá pravidelně každou neděli přibližně po dobu jedné hodiny a že tuto pravidelnost navrhli oni sami.

Posledním typem sociální remittance, kterou rozhovory odhalily, je pozitivnější přístup k životu. Téměř všichni informanti uvedli, že jim vadí český negativismus a stěžování si a chtějí to změnit. Největší míru vlivu zaznamenávají u blízké rodiny, kde je vidět snaha o šíření otevřeného a optimistického myšlení a přístupu k různým životním událostem.

Rezistence

Z výzkumu vyplývá, že nepřijetí skutečných sociálních remitencí tkví hlavně v povaze společnosti a přístupu k novému a neznámému. Dle informantů se jedná částečně o obraz české společnosti. Změna zakořeněných hodnotových systémů je přirozeně velmi obtížná a setkává se s největším odporem. Dovolím si tvrdit, že změna je obecně v české společnosti vnímána velmi rozpolceně, což může být důsledek historických událostí, které se odehrály na českém území. V případě zvoleného výzkumného souboru z odpovědí vyplývá, že u společnosti země původu nepanuje vůči sociálním remitencím ani tak rezistence, jako spíše neochota je přijmout nebo případně něco změnit či udělat jinak. To ukazuje i Adamem prožitá situace.

„Haleď, já dělám, co můžu, ale je to marný. Snažím se, zrovna nedávno jsem šel na úřad a ta úřednice byla tak strohá a protivná, že jsem jí normálně řekl, ať dá výpověď a odejde. Že tam nemusí sedět na prdeli, jestli nechce.“

Ať si dál neničí život a mně den a prostě jde. Já jí tam nedržim.“ (Adam, 34 let, Česko)

Dalšími rezistencemi identifikovanými v rámci výzkumu jsou např.: větší komunikativnost, zdvořilost, slušné jednání, podíl partnerů na chodu domácnosti, rovnováha mezi pracovním a osobním životem nebo například politická participace. Právě o té hovořil Pavel, který jí vidí jako občanskou povinnost, ale také možnost, jak alespoň minimálně ovlivnit dění ve větších sociálních jednotkách, jako je úroveň města nebo kraje.

„Přesvědčil jsem rodiče, jít k volbám je to minimum, co můžou udělat. Když já chodím složitě volit v Dublinu, nevím proč by nemohli jít oni doma.“
(Pavel, 36 let, Irsko)

Dle Karolaka (2016) uvádí, že je zcela běžné, že návratoví migranti poukazují na rozdíly v příjmech, v pracovních podmínkách a mají připomínky k samotnému přístupu k zaměstnanci a autonomii práce. Toto tvrzení ukazuje i náš výzkum, který ukazuje, že ačkoliv je v Česku zájem o vyrovnanost pracovního a osobního života, málokomu se podaří ji aplikovat ve svém životě.

„Já to mám říkat furt, ať se ozve, ale to ona ne. Vždycky si mi stěžuje, kolik práce má a že je tam každý den přes čas, ale když jsem jí našla nějaký inzeráty na novy pozice, tak to nechtěla, že odcházet nebude.“ (Tereza, 28 let, Česko)

Tabulka 14 – Přehled přijatých potenciálních a přijatých/nepřijatých skutečných sociálních remitencí

Typ sociální remitence dle Levitt (1998)	Potenciální sociální remitence	Reakce na remitenci v zemi původu	Skutečná sociální remitence vnímaná informantem u blízkých kontaktů
Normativní struktury	Tolerance vůči jinakosti	imitace	Projevy tolerance a otevřenosti vůči jiným národnostem a LGBTQ+ skupinám.
Normativní struktury	Otevřenost vůči novým názorům, hodnotám, přístupům	adopce	Projevuje se zájem o zkušenosti, přístupy, hodnoty a názory nejen migranta, ale i jiných emigrantů.
Normativní struktury	Zvýšení sebevědomí	rezistence	Neprojevuje se.
Normativní struktury	Vnímání hodnoty mezilidských vazeb	imitace	Projevuje se v častějším vyslovování pocitů a v ukotvení pravidelné komunikace s blízkými.
Normativní struktury	Rovnováha mezi pracovním a osobním životem	rezistence	Neprojevuje se.
Normativní struktury	Vnímání hodnoty peněz	rezistence	Neprojevuje se jiné vnímání hodnoty peněz.
Normativní struktury	Vnímání hodnoty zdravotního systému	rezistence	Neprojevuje se.
Systémy praxe	Pozitivní přístup k životu	imitace	Projevuje se snaha nehádat se a zaujmout pozitivní pohled na život.
Systémy praxe	Větší přátelskost/přívětivost	rezistence	Neprojevuje se.
Systémy praxe	Větší komunikativnost	rezistence	Neprojevuje se.
Systémy praxe	Větší zdvořilost	rezistence	Neprojevuje se.
Systémy praxe	Slušné jednání	rezistence	Neprojevuje se.
Systémy praxe	Chod domácnosti	rezistence	Neprojevuje se.
Systémy praxe	Způsob trávení volného času	adopce	Projevuje se častějším cestováním.
Sociální kapitál	Politická participace	rezistence	Neprojevuje se.
Sociální kapitál	Solidarita	imitace	Došlo k příspěvkům na sbírky a charitativní akce.

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků analýzy dat. Design tabulky volně inspirován Le (2021).

Výzkumná data ukazují, že ve výzkumném souboru se nachází několik migrantů-inovátorů (viz kapitola 1.4). Ti jsou vnímáni jako osoby cílevědomé, s touhou po poznání, jež aktivně vyhledávají nové prostředky, které je budou posouvat vpřed a v mnohém jim život usnadňovat (Levitt, 1998). Dalo by se předpokládat, že informanti, u nichž byla motivem emigrace touha po změně nebo touha po poznání, budou nejvíce šířit sociální remitence.

Tento předpoklad se v datech i ukazuje, ale pouze u informantů, kteří už se vrátili do své domoviny (Adam, Lenka, Jana, Jakub). U migrantů, kteří emigrovali z těchto důvodů, ale stále žijí v Irsku, nebylo vědomé šíření sociálních remitencí identifikováno (Dan, Hana). Domnívám se, že zde je důvod prostý, a sice to, že touhu po změně mají ti jedinci, kteří jsou v bezprostřední interakci s okolím, v němž vnímají to, co jim vadí. Vzhledem k tomu, že se v této společnosti nachází každý den, je snaha o šíření nově nabytých postojů a myšlenek umocněna a jsou tím i motivováni. Výzkum tedy naznačuje soulad s tvrzením Levitt a Lamba-Nievese (2011), že návrat migranta je příležitostí k šíření sociálních remitencí a De Haase (2005), který říká, že návratová migrace je předpokladem šíření sociálních remitencí. Nevědomé šíření nových postojů se v analýze ukazuje zejména u Terezy, Petra, Anny a Jiřího, kteří se do Irska přestěhovali díky tomu, že v tomto kroku viděli příležitosti (nabídka zaměstnání, příležitost zlepšit svou životní úroveň). Na datech tedy můžeme vidět souvislost mezi motivem emigrace z Česka a mezi vědomým a nevědomým šířením sociálních remitencí.

Analýza rozhovorů ukazuje nesoulad s konceptem Engbersena (2012), Holtslaga, Kremer a Schrijverse (2013), že právě kvalifikovaní migranti jsou osobami, které potenciálně nejvíce šíří nabyté skutečné sociální remittance. Šíření remitencí bylo prokázáno u jednotlivých informantů bez ohledu na kvalifikaci. Stejně tak data ukázala, že ani nabývání sociálních remitencí se neliší u migrantů nízko kvalifikovaných a vysoce kvalifikovaných.

4.5.2. Povaha sociálních remitencí

Jak je zmíněno výše, velkou roli v šíření sociálních remitencí hraje charakteristika společnosti v zemi původu. Proto je důležité se dívat jak na typ samotné remittance (viz kapitoly 4.2. a 4.4.1), tak na povahu transnacionálních sítí (viz kapitola 4.4) a stejně tak na rozdíly mezi zemí původu a zemí přijímací (Levitt, 1998). Výpovědi jasně ukazují, že u informantů je největší touha a snaha změnit a šířit především chování jednoho člověka k druhému člověku. Tomu odpovídá i povaha většiny sociálních remitencí, která se projevuje v mezilidských vztazích.

„Lidi k sobě nemají respekt, nemají k sobě úctu. Kdybys někde padla, tak oni tě jen obejdou.“ (Lenka, 43 let, Česko)

„Lidi tady nejsou tak negativní a obecně si tolik nezáviděj. Obecně ta nesnášenlivost mezi lidma není tak velká jako v Čechách. V Čechách se lidi hodně odsuzují a všechno ti daj sežrat.“ (Jana, 36, Irsko)

Ačkoliv si jsou Česko a Irsko kulturně podobné (Durand, 2015; Vavrečková a Janata, 2006), na úrovni státu jsou respondenty spatřovány značné rozdíly. Pokud upustíme od ekonomické stránky a výše mezd, data odhalila několik významných rozdílů především ve fungování státu a státních institucí, které značně zasahují do života jednotlivých migrantů.

„Veřejných služeb nebo od státu toho člověk dostává dost málo. Veřejná doprava nestojí za nic. Chodí to tady jako ve státech, že všechno zdravotnictví si člověk musí platit sám, stejně tak jako školy a jesle.“ (Pavel, 36 let, Irsko)

Z analýzy vyplývá, že informanti by rádi zavedli určité systémové změny, nicméně brání jim v tom byrokratický systém a uzavřenost společnosti vůči změnám svého chování. Veškeré relativní rozdíly mezi zemí původu a zemí cílovou shrnuje Tabulka 15.

Tabulka 15 - Relativní rozdíly mezi Irskem a Českem

Povaha sociálních remitencí	Irsko oproti Česku	Česko oproti Irsku
Fungování státu a státních institucí	Nespolehlivá a finančně velmi nákladná doprava (vč. nutného pojištění automobilů).	Velmi dobrá veřejná doprava.
	Špatná zdravotní péče ve státních zařízeních s dlouhými čekacími lhůtami. Finančně nedostupná soukromá zdravotní péče. Naopak ale možnost zasahovat do poskytované zdravotní péče.	Výborné a levné zdravotnictví.
	Horší sociální systém (krátká mateřská a rodičovská dovolená – 6 měsíců).	Dobrý sociální systém (dlouhá rodičovská dovolená).
	Důraz na efektivitu, zautomatizování procesů a digitalizaci (jednoduchý a návodný daňový systém, rychlost ve vyplácení příspěvků, široká škála příspěvků a daňových úlev).	Velká byrokracie v řešení věci souvisejících se státem.
	Špatné odpadové hospodářství (málo odpadkových košů, neklade se důraz na neodhazování odpadků).	Výborné odpadové hospodářství vč. třídění odpadu.
	Školský systém je zaměřen na diskusi, praxi a podporu osobnosti jedince. Většina škol je katolická a rozdělená dle genderu.	Školský systém je zaměřen na výklad a učení nazpaměť. Školy jsou smíšené a nenutí k náboženskému vyznání.
	Malá a drahá občanská vybavenost (málo sportovišť, hřišť pro děti).	Výborná občanská vybavenost.
Bydlení	Dlouhodobá bytová krize. Nájemné bydlení není dostupné a je velmi drahé.	Nájemné bydlení je dostupnější a nemovitosti jsou v dobrých stavech. Vysoké ceny nemovitostí ke koupi.
Pracovní příležitosti a pracovní	U většiny firem podpora soukromého důchodového zabezpečení (spoluúčást zaměstnavatele 3–5%). Důraz na rovnováhu mezi osobním a pracovním životem.	Málo firemních benefitů. Kultura pracovních přesčasů.
	Poměrně hodně pracovních příležitostí pro vysoce kvalifikované i nízkokvalifikované	Poměrně hodně pracovních příležitostí bez ohledu

podmínky	pracovníky. Dobré mzdy pro obě skupiny.	na kvalifikaci, ale velmi nízké mzdy zejména u nízkokvalifikovaných pozic.
Bankovní systém	Zaostalé a neprogresivní bankovníctví (problémy s platbou online, neefektivní bankovní aplikace, nutnost stále většinu věcí stále vyřizovat osobně).	Velmi vyspělé a digitalizované bankovní systémy. Podpora různých druhů spoření.
Behaviorální rozdíly	Pozitivní postoj k životu. Lidé jsou přátelštější a srdečnější. Chovají se k sobě slušně a s respektem. Malá nesnášenlivost mezi lidmi.	Spíše negativní přístup k životu. Lidé se navzájem sledují, pomlouvají a odsuzují. Kultura „stěžování“. Malá úcta a slušnost mezi lidmi.
	Vysoká míra tolerance a otevřenosti vůči jinakosti (národnosti, etnické skupiny, náboženství, LGBTQ+).	Lidé jsou závistiví, méně tolerantní a navzájem se příliš nerespektují.
	Vztahy nejsou hluboké, ale povrchové díky kultuře „nestěžovat si“ (je jednoduché si udělat kamarády, ale ne hlubší přátelské vztahy).	Lidé navazují spíše hluboké vazby, stěžují si, říkají věci narovinu, ale nepřetvařují se tolik.
	Klade se důraz na komunitní život. Lidé se snaží si navzájem pomáhat, chodí do kostela, tráví spolu čas. Rodiny jsou většinou široké.	Individuální přístup k životu. Rodiny jsou převážně nukleární.
	Podpora sebevědomí, osobnosti a individuality.	Lidé mají nízké sebevědomí. Sebevědomí lidé jsou často považováni za povrchní.
	Důraz na prestiž jedince a jeho sociální postavení.	Sociální postavení nehraje takovou roli.
Životní úroveň	Celkově vyšší životní úroveň. Více finančních prostředků po zaplacení nutných životních výdajů.	Nižší životní úroveň. Málo volných finančních prostředků. Výrazná inflace.
Vztah ke státu	V Irské společnosti převažuje nacionalismus.	Minimum nacionálních tendencí.
Solidarita	Přispívání na charity a kultura neziskových organizací pevně zakotvena.	Příspěvky charitám a sdružením jsou teprve na vzestupu.
Přístup k přírodě a udržitelnosti	Vztah k přírodě je zejména zemědělský. Lidé si jí neváží. Udržitelnost je v Irsku na samotném počátku a není považována za prioritu.	Šetrnější a respektující chování k přírodě. Udržitelnost je více rozvinutá (ve vztahu k oblečení či odpadu).

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků analýzy dat.

4.5.3. Intenzita přenosu a šíření sociálních remitencí v čase

V případě přenosu a šíření sociálních remitencí je dobré vzít v úvahu hledisko času. Je dokázáno, že s délkou pobytu klesá síla a frekvence transnacionálních vazeb (Macková, 2022 a mnoho dalších). Tento výsledek se ale u našeho výzkumného souboru spíše neukazuje (viz kapitola 4.4). Cassarino (2004) a Gmelch (1980) upozorňují, že délka pobytu migranta v hostitelské zemi ovlivňuje jak nabývání, tak přenos a šíření sociálních remitencí. Z rozhovorů ovšem vyplývá, že v případě zkoumaných informantů délka pobytu v Irsku nemá na nabývání, přenos ani šíření sociálních remitencí vliv. Vědomé šíření sociálních remitencí bylo prokázáno u Adama (7 let v Irsku), Lenky (5 let v Irsku), Jany (3 roky v Irsku) a Jakuba (17 let v Irsku). Zatímco nejnižší úroveň sociálního remitování ukázaly rozhovory u Dana (16 let v Irsku), Pavla

(3 roky v Irsku), Hany (14 let v Irsku) a Lucie (9 let v Irsku). Zde je zřetelné, že délka pobytu v cílové zemi nemá u našeho výzkumného vzorku na přenos a šíření sociálních remitencí vliv.

Z mého pohledu je důležité si klást otázku, zdali intenzita přenosu a šíření sociálních remitencí v čase klesá, anebo stoupá, a to bez ohledu na délku pobytu migranta v zemi cílové. Peth a Sakdapolrak (2020) ve svém výzkumu ukazují, že v čase upadá zájem, ale také otevřenost vůči novým názorům a postojům a zvyšuje se rezistence či dokonce odpor. Tento zájem a otevřenost společnosti v zemi původu určuje i samotné přenášení a šíření sociálních remitencí. Je v podstatě nemožné šířit nové zkušenosti a znalosti, pokud se setkáváte s pasivním přístupem nebo odporem. Dovolím si tvrdit, že migranti se raději o změnu v okolí přestanou snažit, než aby se vystavili marginalizaci okolím. Příkladem je výpověď Adama, který se snaží v Česku změnit chování lidí k sobě navzájem.

viz citace z rozhovoru výše v kapitole 4.5.1 – Rezistence (Adam, 34 let, Česko)

Téměř všichni informanti uvedli, že vnímají, že po přistěhování do Irska byl zájem ze strany rodiny a přátel o nově nabyté zkušenosti, hodnoty, postoje a přístupy mnohem větší, než tomu je teď nebo než je tomu po návratu do Česka. Neukazuje se to ale u několika informantů (Anny, Hany a Pavla), kteří vnímají stále stejný zájem ze strany rodiny a přátel. Můžeme se domnívat, že stále trvající náklonnost trvá buď z důvodu otevřenosti vůči novým věcem a touze po změně ze strany informantových kontaktů v domovině, nebo díky velké životní změně, jakou je například narození dítěte v případě Anny a Pavla.

„Teď je zájem větší díky tomu dítěti. Chtěj vědět, jak to tady je s jeslema, školkou a vším, co se ho týká.“ (Pavel, 36 let, Irsko)

Výzkum tedy ukazuje souvislost s výzkumnými závěry Petha a Sakdapolraka (2020), že intenzita přenosu a šíření sociálních remitencí v čase klesá, a to díky snižujícímu se zájmu, či až resistenci společnosti v zemi původu vůči těmto novým hodnotám, myšlenkám a postojům.

4.5.4. Souvislost sociálních a finančních remitencí

Při studiu sociálních remitencí je nutné věnovat pozornost i roli finančních remitencí. Ačkoliv Česko je zemí rozvinutou a finanční remittance nenesou zásadní podíl na rozvoji země - jejich dopad je především na individuální úrovni - i tak přirozeně přispívají ke zvýšení prosperity svých příjemců (Stojanov, Strielkowski a Drbohlav, 2011). Zároveň se uvádí, že právě finanční

kapitál má největší vliv na životní styl migrantů, jejich společenské postavení a potenciál sociálních remitencí. Je třeba brát na vědomí, že finanční remitence jsou často provázány s remitencemi sociálními (viz kapitola 1.4.3) a nejedná se pouze o zasílání finančních prostředků, ale například také o investice, charitu, dárcovství nebo aktivity spojené s turismem (Isaakyan a Triandafyllidou, 2017; Carling, 2008). V případě aktivit spojených s turismem můžeme považovat všechny informanty zároveň za finanční remitenty, a to díky pravidelným návratům do země původu.

„Ano, hodně tam utrácím. Jsem tam několikrát do roka na tři týdny, takže si půjčuji auto, jezdím na výlety a taky hodně nakupuji.“ (Hana, 33 let, Irsko)

Zasílání finančních prostředků se ve výzkumném rozhovoru objevilo pouze u dvou informantů. Anna uvedla, že nepravidelně posílá finanční prostředky rodičům a také je podporuje skrze nákup finančně náročnějších věcí. Dan naopak pouze platí za potřebné zboží a služby.

„Občas jim pošlu nějaké peníze. Ale hlavně jim koupím věci, co by si sami nekoupili. Elektrický křeslo, myčku, notebook a podobně.“ (Anna, 38 let, Irsko)

„Mamka je na tom špatně, takže jí dělám online nákupy prakticky všeho, co potřebuje.“ (Dan, 48 let, Irsko)

Zvýšení solidarity výzkum prokázal pouze u Jakuba, který začal pravidelně přispívat na charitu a dobročinné sbírky.

viz citace z rozhovoru výše v kapitole 4.5.1 – Imitace (Jakub, 48 let, Česko)

Posledním výzkumem zaznamenaným typem finančních remitencí jsou investice. Nejčastěji se objevují investice do nemovitostí přes hypotéční úvěry, které udává 8 z 12 dotazovaných informantů. Petr, Jiří, Dan a Pavel navíc uvádí i investice do akcií a dluhopisů. Jiří dále uvádí, že po návratu do Česka chvíli přemýšlel o založení irského baru, ale díky pandemii COVID-19 od této myšlenky upustil a finanční prostředky investoval do koupě nemovitosti.

Výše uvedené výsledky výzkumu tedy naznačují soulad s tezí Stojanova, Strielkowského a Drbohlava (2011), že finanční remitence jsou použity na zvýšení prosperity příjemců

a zároveň se zde ukazuje provázanost finančních a sociálních remitencí, kterou diskutují Isaakyan a Triandafyllidou (2017) a Carling (2008).

4.6. Migrace a sociální remitence v kontextu dvou významných událostí, které změnily svět

V rámci výzkumu návratové migrace a sociálních remitencí bylo nezbytné zařadit do zkoumání i téma vlivu pandemie COVID-19. Pandemie COVID-19 spolu s válkou na Ukrajině hraje v současném světě signifikantní roli (viz kapitola 2.3).

Pandemie bezesporu zasáhla nejen individuální životy, ale i společnost jako celek. Proto byl očekáván vliv této události na migrační strategie informantů, ale i na změnu kontaktu se zemí původu a nabývání, přenos a šíření sociálních remitencí. Již u přenosu sociálních remitencí můžeme tvrdit, že vliv pandemie COVID-19 byl výrazný. Z důvodu zavřených státních hranic, tedy omezení přeshraniční mobility, a zákazu střetávání se nebylo možné nové hodnoty, myšlení a postoje v majoritní společnosti nabývat. Dle Podra et al. (2021) právě nízkokvalifikovaní migranti byli skupinou, kterou nejvíce postihla ztráta zaměstnání, snížení výše výdělků nebo nedostatečná zdravotní ochrana, a tím pádem často i vysoká nemocnost. Balakrishnan (2021) zase uvádí sociální dopady na migranty jako ty nejzávažnější. V době pandemie se tak sociální sítě staly klíčové v komunikaci s rodinou a blízkými v zemi původu. Adama, který pracoval jako kontrola na nákladním letišti, pandemie COVID-19 zasáhla z pracovního hlediska i z hlediska duševního zdraví velmi silně.

„Dostal jsem výpověď, mohlo se jen 5 kilometrů od baráku. [...] Ne, víc v kontaktu jsem s rodinou nebyl, protože jsem byl v depresi, tak jsem se jim vyhýbal.“ (Adam, 34 let, Česko)

Ačkoliv Adam, jako jediný z informátorů, uvedl, že v době pandemie kontakt s rodinou a blízkými snížil, u všech ostatních informantů frekvence těchto kontaktů zůstala stejná. Nutno dodat, že vzhledem k tomu, že informant Jiří se vrátil do Česka již před pandemií, byla většina otázek pro něj nerelevantní. Zatímco došlo ke snížení osobních návštěv Česka četnost online komunikace se u informantů nezměnila. Přisuzuji to tomu, že už před pandemií byla frekvence kontaktu poměrně vysoká, a s nástupem pandemie se tedy neměla potřeba měnit.

V rámci rozhovorů byli informanti dotazováni ještě na další otázky týkající se COVID-19, jako je například změna vnímání emigrace do Irska a případného návratu nebo zdali se po největší vlně pandemie změnila četnost návštěv Česka (viz Příloha 1 a Příloha 2). Výpovědi ale neukázaly žádné změny, a proto zde ani nebudou reflektovány.

V neposlední řadě je důležité zmínit potenciální vliv probíhající války na Ukrajině. V tomto ohledu byla během rozhovorů zaznamenána pouze jedna výpověď, a to paní Lenky, která se vrátila do Česka již před dvěma lety. Když se za ní posléze přistěhoval její irský přítel, netušili, že bude pro něj tak těžké si najít zaměstnání. Důvod je zřejmý. Česko přijalo do konce října 2022 více než půl milionu ukrajinských uprchlíků (MPSV, 2022) a veškerá sociální pomoc je zaměřená na ně.

„On jako neumí česky, to jako ne. Ale snaží se. Ale tady prostě není práce. A když je, tak ji dávají jenom Ukrajincům. No fakt. Kdykoliv jdeme na úřad, tak paní povídá, že přednost teďka všude mají Ukrajinci. Já nevím, co máme dělat. Žijeme z jednoho platu.“ (Lenka, 43 let, Česko)

Závěr

Tato diplomová práce prohlubuje poznatky o motivech návratové migrace a sociálních remitencích proudících z Irska do Česka. Ke sběru dat byla zvolena kvalitativní analýza, která umožňuje hlouběji nahlédnout do života transnacionálních migrantů v různých fázích naplňování jejich migračních strategií. V rámci dvanácti polostrukturovaných hloubkových rozhovorů byly zkoumány dvě skupiny informantů: čeští migranti žijící v Irsku a čeští migranti, kteří se již vrátili zpět do Česka. Zde je nutné zdůraznit skutečnost, že výsledky toho výzkumu se nedají zobecňovat na širší vzorek populace migrantů nebo na migrantskou skupinu Čechů žijících v Irsku, a to zejména díky zvoleným výzkumným metodám a také velikosti výzkumného souboru, který není reprezentativní. Výsledky analýzy pouze naznačují skutečnosti a tendence, které je možné dále zkoumat.

Cílem práce bylo zjistit, co je motivem k návratu, a také, co je hlavním impulzem pro návrat samotný. Zároveň bylo záměrem prozkoumat, zdali dochází k přenosu sociálních remitencí mezi dvěma kulturně podobnými zeměmi, a pokud ano, tak jaká je povaha těchto remitencí. Tato diplomová práce chce vyplnit mezeru na poli dosavadních poznatků především ve zkoumání motivů návratové migrace a bodu zlomu v rozhodování a také v oblasti poznatků o intenzitě přenosu a šíření sociálních remitencí v čase. Práce také zahrnuje téma významné globální události, která ovlivnila světové dění – COVID-19.

V úvodu práce byly stanoveny tři hlavní výzkumné otázky, na které analytická část práce hledala odpovědi. První otázka zní, *jaké motivy a impulzy vedou migranta k uvažování o návratu do země původu; a zároveň, kdy a za jakých okolností dochází u migranta k bodu zlomu v rozhodování o návratu*. Analýza potenciálních motivů u migrantů žijících v Irsku prokázala, že těmito motivy jsou zejména sociální a osobní *pull* faktory návratové migrace představující přístup ke kvalitním sociálním a zdravotním službám a osobní kontakt s rodinou a blízkými. Analýza skutečných motivů návratu ukázala existenci více motivů u každého

informanta, přičemž se jedná zejména o *pull* migrační faktory země původu. Tyto motivace jsou osobního charakteru, ale také reflektují státní sociální a zdravotní zabezpečení. Skutečné motivy migranta se však od impulsů k návratu značně liší a dosavadní vědecké poznatky se jimi doposud nezabývají. Impulzy reflektují aktuální skutečnou, významnou situaci v životě migranta, která je velmi subjektivního a nekomplexního charakteru; jde většinou o impuls vzniklý v cílové zemi Irsku, a to převážně *push* migrační faktory. Rozhovory také prokázaly, že k přemýšlení o návratu dochází v rámci motivů návratu v dlouhodobém horizontu, ale v případě impulsu se jedná o poměrně rychlý proces od rozhodnutí po samotný návrat. V rámci této otázky byla řešena ještě vedlejší výzkumná otázka: *Nakolik jsou návraty plně dobrovolné a nakolik jen zdánlivě dobrovolné?* Výzkum ukazuje, že uskutečněné návraty jsou spíše dobrovolně povinné. A ačkoliv jsou realizovány převážně na základě tzv. bodu zlomu, je zde zřetelná spojitost *push* a *pull* faktorů motivů návratu.

Druhou výzkumnou otázkou je, *zdali existuje potenciál přenosu sociálních remitencí na nemigrující obyvatelstvo v zemi původu*. Data z výzkumného souboru naznačují, že mezi migranty je poměrně velká tendence přenosu a šíření nově nabytých sociálních remitencí. Nicméně podstatnou roli v šíření sociálních remitencí hraje charakter společnosti v zemi původu, která v případě Česka je převážně rezistentní. V rámci této hlavní výzkumné otázky byly dále řešena vedlejší výzkumná otázka týkající se přenosu a šíření sociálních remitencí a vlivu času, která se doposud v odborné literatuře příliš nevyskytuje. *Jak se vyvíjí intenzita přenosu a šíření sociálních remitencí v čase?* Analýza naznačuje souvislosti s výzkumnými závěry Petha a Sakdapolraka (2020), že intenzita přenosu a šíření sociálních remitencí v čase klesá, a to díky snižujícímu se zájmu či až rezistenci společnosti v zemi původu vůči těmto novým hodnotám, myšlenkám a postojům. Data ale neukazují, že by délka pobytu migranta v hostitelské zemi měla vliv na přenos a šíření sociálních remitencí (Cassarino, 2004; Gmelch, 1980) nebo na pokles síly a frekvence transnacionálních vazeb (Macková, 2022). Druhá vedlejší výzkumná otázka zní: *Jaká je povaha sociálních remitencí přenášných do Česka?* Analýza rozhovorů identifikovala, že nejvíce šířenými remitenkami jsou normativní struktury a systémy praxe. Konkrétně se jedná o změny v chování, přemýšlení a postojích. Tyto sociální remitenky reflektují vybrané rysy kultury irské společnosti a její hodnoty.

Třetí výzkumná otázka byla zaměřena na výzkum toho, *zdali se liší migrační strategie a šíření sociálních remitencí u nízkokvalifikovaných a vysoce kvalifikovaných migrantů*. Šíření sociálních remitencí bylo se projevilo u jednotlivých informantů bez ohledu na kvalifikaci. Stejně tak data ukázala, že ani nabývání sociálních remitencí se neliší u migrantů nízkokvalifikovaných a vysoce kvalifikovaných. Zároveň výzkum také nenaznačuje tendenci výrazného rozdílu mezi migračními strategiemi nízkokvalifikovaných a vysoce kvalifikovaných

migrantů. Nicméně ukazuje se tendence, že čím dále jsou vysoce kvalifikovan pracovníci v přijímací zemi, tím větší je šance v přijímací již zůstat natrvalo nebo odložit návrat na neurčit čas (Millard, 2005). Tento výzkum tedy spíše nenaznačuje souvislosti s tezí Engbersena (2012), Holtslaga, Kremer a Schrijverse (2013), že právě kvalifikovan migranti jsou osobami, které potenciálně nejvíce šíří nabyté skutečné sociální remitence.

Výsledky výzkumu reflektují potenciální i skutečné remitence a motivy návratu obou Āechů žijících v Irsku a Āechů, kteří se vrátili z Irska do Āeska. Zároveň poukazují na intenzitu přenosu a šíření sociálních remitencí v čase, důležitost a sílu transnacionálních vztahů a vazeb a na roli kvalifikace samotného migranta. Věřím, že výsledky této diplomov práce přispějí k vyplnění mezery na poli dosavadních poznatků o návratov migraci a identifikaci hlavních impulzů k návratu do země původu a také o vývoji intenzitě přenosu a šíření sociálních remitencí v čase. Domnívám se, že výsledky práce mohou poskytovat podnět k dalším výzkumům. Tím by mohla být například kvantitativní analýza identifikace hlavních návratových motivů a hlavních impulzů k návratu do země původu nebo zkoumání rodinných příslušníků a osob migrantům blízkých v souvislosti s šířením sociálních remitencí v čase.

Seznam použité literatury

- Axmannová, K. (2015). Reemigrace a její dopad na formování národní identity. *Studia Ethnologica Pragensia*, (2), 25-39.
- Balakrishnan, V. S. (2021). Impact of COVID-19 on migrants and refugees. *The Lancet Infectious Diseases*, 21(8), 1076-1077.
- Baldwin, R., & Wyplosz, C. (2019). EBOOK The Economics of European Integration 6e. McGraw Hill.
- Basch, L., Schiller N. G., & Blanc-Szanton, C. (1994): Nations Unbound: Transnational Projects, Post-Colonial Predicaments, and DeTerritorialized Nation-States. PA Gordon and Breach, Langhorne.
- Battistella, G. (2018). Return migration: a conceptual and policy framework. *International Migration Policy Report Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*, 3-14.
- Bauböck, R., & Faist, T. (eds.) (2010): *Diasporas and transnationalism: concepts, theories and methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press (IMISCOE Research).
- Berry, J. W. (2001): A Psychology of Immigration. *Journal of Social Issues*, 57, 3, 615–631.
- Bobek, A. 2020. „Leaving for the money, staying for the quality of life? Case study of young Polish migrants in Dublin.“ *Geoforum* 109: 24–34.
- Boccagni, P., & Decimo, F. (2013). Mapping social remittances. *Migration letters*, 10(1), 1-10.
- Bogue, D. J. (1977): A Migrant's-Eye View of the Costs and Benefits of Migration to a Metropolis. In: Brown, A. A., Neuberger, E. (ed.): *Internal migration*. Academic Press, Cambridge, Massachusetts, 167–182.
- Botlíková, M., Pellešová, P., & Botlík, J. (2016): Atraktivita území jako faktor pohybu obyvatelstva. *Sborník příspěvků*.

- Bourdieu, P., & Richardson, J. G. (1986). Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. The forms of capital, 241, 258.
- Brubaker, R. (2005). The 'diaspora'diaspora. *Ethnic and racial studies*, 28(1), 1-19.
- Bryman, A. (2004). Qualitative research on leadership: A critical but appreciative review. *The leadership quarterly*, 15(6), 729-769.
- Capstick, T. (2011). Language and migration: The social and economic benefits of learning English in Pakistan. *Dreams and Realities*.
- Carling, J. (2004). Emigration, return and development in Cape Verde: the impact of closing borders. *Population, Space and Place*, 10(2), 113-132.
- Carling, J. (2005). Migrant remittances and development cooperation. *PRIO report*, 1(2005), 1-80.
- Carling, J. (2008). Interrogating Remittances: Core Questions for Deeper Insight and Better Policies' , in S. Castles and R. D. Wise (eds). *Migration and Development: Perspectives from the South*, Geneva, International Organization for Migration, 43-64.
- Carling, J. (2014). Scripting remittances: Making sense of money transfers in transnational relationships. *International migration review*, 48, S218-S262.
- Carling, J., Menjívar, C., & Schmalzbauer, L. (2012): Central Themes in the Study of Transnational Parenthood. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38, s. 191–217.
- Cassarino, J. P. (2004). Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, 6(2), 253-279.
- Cassarino, J. P. (2008). Return migrants to the Maghreb countries: reintegration and development challenges. MIREM Project, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, EUI, Florence.
- Castles, S. (2002). Migration and community formation under conditions of globalization. *International migration review*, 36(4), 1143-1168.
- Castles, S. (2010). Understanding global migration: A social transformation perspective. *journal of Ethnic and Migration Studies*, 36 (10), 1565–1586.
- Cerase, F. P. (1967). A study of Italian migrants returning from the USA. *The International Migration Digest*, 1(3), 67-74.

- Cohen, R. (1996). Diasporas and the nation-state: from victims to challengers. *International affairs*, 72(3), 507-520.
- Cohen, S. A., T. Duncan, & M. Thulemark. 2015. „Lifestyle mobilities: The crossroads of travel, leisure and migration.“ *Mobilities* 10 (1): 155–172.
- Collins, F. L. (2009). Transnationalism unbound: detailing new subjects, registers and spatialities of cross-border lives. *Geography Compass*, 3(1), 434-458.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage publications.
- Dahinden, J. (2010): The dynamics of migrants' transnational formations: between mobility and locality. In Baubock, R. a Faist, T.: *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam University Press.
- Davis, D., & Gift, T. (2014). The positive effects of the Schengen Agreement on European trade. *The World Economy*, 37(11), 1541-1557.
- De Haas, H. (2005): International Migration, Remittance and Development: Myths and Facts. *Third World Quarterly* 26 (8), 1269-1284.
- De Haas, H. (2007): *Remittances, Migration and Social Development*. United Nations Research Institute for Social Development, Geneva, 37 s.
- De Haas, H. (2010): The Internal Dynamics of Migration Processes: A Theoretical Inquiry. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36, č. 10, s. 1587–1617.
- De Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2019). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Bloomsbury Publishing.
- Delaney, E. (2011). Directions in historiography: our island story? Towards a transnational history of late modern Ireland. *Irish Historical Studies*, 37(148), 599-621.pp 599-621
- Disman, M. (2011). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002.
- Drbohlav, D. (1994): Hlavní Důvody a Důsledky Mezinárodní Migrace Obyvatelstva. *Sborník ČGS*, 99, 3, s. 151-162.
- Drbohlav, D. (2015). *Ukrajinská pracovní migrace v Česku*. Charles University in Prague, Karolinum Press.
- Drbohlav, D., & Dzúrová, D. (2021). Social remittances upon closer examination: Moldovan migrants in Prague, Czechia and Turin, Italy. *Problems of Post-Communism*, 68(3), 247-260.

Drbohlav, D., & Uherek, Z. (2007). Reflexe migračních teorií. *Geografie–Sborník České geografické společnosti*, 112(2), 125-141.

Durand, M. (2015). The OECD better life initiative: How's life? and the measurement of well-being. *Review of Income and Wealth*, 61(1), 4-17. OECD. Organization for Economic Co-operation and Development.

EC (2018). Study on the movement of skilled labour. Final Report. Publications Office of the European Union, Luxembourg. ICF Consulting Services

Engbersen, G. (2012). Migration transitions in an era of liquid migration. *European immigrations. Trends, structures and policy implications*, 91-106.

Fasani, F., & Mazza, J. (2020). Immigrant key workers: their contribution to Europe's COVID-19 Response.

Favell, A. (2008). The new face of East–West migration in Europe. *Journal of ethnic and migration studies*, 34(5), 701-716.

Galstyan, N., & Galstyan, M. (2021). Social remittances during COVID-19: on the “new normality” negotiated by transnational families. *Comparative Migration Studies*, 9(1), 1-19.

Ghosh, B. (ed.). 2000. Return migration: Journey of hope or despair? United Nations and the International Organisation for Migration: Geneva. pp. 185

Global Migration Group (2010): Mainstreaming Migration into Development Planning: A Handbook for policy-makers and practitioners. International Organization for Migration, Geneva.

Gmelch, G. (1980). Return migration. *Annual review of anthropology*, 135-159.

Gomes, C. (2018). Siloed diversity: Transnational migration, digital media and social networks. Springer.

Grabowska, I. (2016). Movers and stayers: Social mobility, migration and skills. Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften.

Grabowska, I. (2017). Social skills, workplaces and social remittances: a case of post-accession migrants. *Work, Employment and Society*, 32(5), 868-886.

Grabowska, I., Garapich, M. P., Jaźwińska, E., & Radziwinowiczówna, A. (2017). Migrants as Agents of Micro Social Changes. In *Migrants as Agents of Change* (pp. 169-214). Palgrave Macmillan, London.

- Hamar, E., & Szaló, C. (2007). Osm migrujících žen a jejich transnacionální sdílený svět. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 43(1), 69-88.
- Harwood, J. (1998). Mitchell G. Ash and Alfons Söllner (eds.), *Forced Migration and Scientific Change: Emigré German-Speaking Scientists and Scholars after 1933*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. Pp. 301. ISBN 0-521-49741-8. *The British Journal for the History of Science*, 31(1), 63-102.
- Holtslag, J. W., Kremer, M., & Schrijvers, E. (2013). *Making Migration Work: The future of labour migration in the European Union* (p. 128). Amsterdam University Press.
- Iredale, R. (1999). The Need to Import Skilled Personnel: Factors Favouring and Hindering its International Mobility. *International Migration*, 37, 1.
- Isaakyan, I., & Triandafyllidou, A. (2017). "Sending so much more than money": Exploring social remittances and transnational mobility. *Ethnic and Racial Studies*, 40(15), 2787-2805.
- Jánská, E. (2002): *Adaptace cizinců v České republice*. Disertační práce. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Janurová, K. (2018). The unbearable lightness of moving: Czech migrants making a home (or not) in the UK. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 54(03), 315-341.
- Karolak, M. (2016). From potential to actual social remittances? Exploring how Polish return migrants cope with difficult employment conditions. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(2), 21-39.
- King, R. (1978). Return migration: a neglected aspect of population geography. *Area*, 175-182.
- King, R. (1986). Return migration and regional economic problems. Routledge. pp. 3-45
- King, R. (2002). „Towards a new map of European migration.“ *International journal of population geography* 8 (2): 89–106.
- King, R., & Kuschminder, K. (2022). Introduction: definitions, typologies and theories of return migration. In *Handbook of return migration*. Edward Elgar Publishing.
- King, R., & Vullnetari, J. (2010). Gender and remittances in Albania: or why 'Are women better remitters than men?' is not the right question.
- Koser, K., & Salt, J. (1997). The geography of highly skilled international migration. *International Journal of Population Geography*, 3(4), 285-303.

- Kunz, R. (2008). 'Remittances are Beautiful'? Gender implications of the new global remittances trend. *Third World Quarterly*, 29(7), 1389-1409.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Levitt, P. (1998): Social Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion. *The International Migration Review*, 32, 4, pp. 926-948.
- Levitt, P. (2001): *The Transnational Villagers*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Levitt, P. (2014). Social Retmittances: Culture as a Development Tool.
- Levitt, P., & Lamba-Nieves, D. (2013). Rethinking social remittances and the migration-development nexus from the perspective of time. *Migration letters*, 10(1), 11-22.
- Levitt, P., & Lamba-Nieves, D. (2010): "It's Not Just About the Economy, Stupid" —Social Remittances Revisited. Migration Policy Institute.
- Lucas, R. E. (1990). Why doesn't capital flow from rich to poor countries?. *The American economic review*, 80(2), 92-96.
- Lucassen, L. (2006). Is transnationalism compatible with assimilation? Examples from Western Europe since 1850. *IMIS-Beitraege* 29:15-35.
- Mabogunje, A. (1970). Migration policy and regional development in Nigeria. *Nigerian Journal of Economic and Social Studies*, 12(2), 243-262.
- Macková, L. (2022). Transnacionalismus a stálost návratu v arménské návratové migraci. *Sociologicky Casopis*, 58(1), 53-70.
- Massey, D. S., & Denton, N. A. (1988). The dimensions of residential segregation. *Social forces*, 67(2), 281-315.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 431-466.
- Millard, D. (2005): The Impact of Clustering on Scientific Mobility. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 18, 3, 343-359.
- Miller, J., & Glassner, B. (1997). The 'inside' and the 'outside': Finding realities in interviews. *Qualitative research*, 99-112.

- Ó Gráda, C. (1983). Across the briny ocean: some thoughts on Irish emigration to America 1800-1850. In Devine, TM and Dickson, David (eds). Ireland and Scotland, 1600-1850: parallels and contrasts in economic and social development. John Donald (Birlinn Ltd). pp. 118-130
- Peth, S. A., & Sakdapolrak, P. (2020). When the origin becomes the destination: Lost remittances and social resilience of return labour migrants in Thailand. *Area*, 52(3), 547-557.
- Podra, O., Petryshyn, N., Bayik, O., Bobko, U., & Levkiv, H. (2021). The impact of COVID-19 pandemic on the volume of labor migration, employment, and remittances. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA*, 71(2), 195-202.
- Poros, M. (2011). Migrant social networks: Vehicles for migration, integration, and development. Migration Policy Institute, 30.
- Portes, A. (2003): Conclusion: Theoretical Convergencies and Empirical Evidence in the Study of Immigrant Transnationalism. *International Migration Review*, 37, č. 3, s. 874–892.
- Portes, A., Guarnizo, L. E., & Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and racial studies*, 22(2), 217-237.
- Pries, L. (2008). Transnational societal spaces: Which units of analysis, reference, and measurement?. In *Rethinking transnationalism* (pp. 13-32). Routledge.
- Ruben, R., Van Houte, M., & Davids, T. (2009). What determines the embeddedness of forced-return migrants? Rethinking the role of pre-and post-return assistance. *International Migration Review*, 43(4), 908-937.
- Řiháček, T., Čermák, I., & Hytych, R. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.
- Samek, D. (2012). Česko-irské kulturní styky ve druhé polovině 20. století. Centre for Irish Studies, Charles University.
- Schiele, M. 2020. „Life satisfaction and return migration: Analysing the role of life satisfaction for migrant return intentions in Germany.“ *Journal of Ethnic and Migration Studies* 1–20,
- Schiller, N. G., Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1992). Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration. *Annals of the New York academy of sciences*, 645(1), 1-24.
- Schiller, N. G., Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1995). From immigrant to transmigrant: Theorizing transnational migration. *Anthropological quarterly*, 48-63.

- Smith, M. P., & Guarnizo, L. E. (Eds.). (1998). *Transnationalism from below* (Vol. 6). Transaction Publishers.
- Stark, O. (1991). The migration of labor.
- Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *The American Economic Review*, 75(2), 173-178.
- Stark, O., & Lucas, R. E. (1988). Migration, remittances, and the family. *Economic development and cultural change*, 36(3), 465-481.
- Stark, O., Taylor, J. E., & Yitzhaki, S. (1986). Remittances and inequality. *The Economic Journal*, 96(383), 722-740.
- Stojanov, R., Strielkowski, W., & Drbohlav, D. (2011). Pracovní migrace a remittance: Současné trendy v době ekonomické krize. *Geografie*, 116, 375-400.
- Straubhaar, T., & Vâdean, F. P. (2006). International migrant remittances and their role in development.
- Szaló, C. (2007). Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich. CDK.
- Šlosarčík, I. (2015). *Irsko a krize: politika a ekonomika Irské republiky v letech 2008-2014 a jejich evropské souvislosti*. Charles University in Prague, Karolinum Press.
- UNSD (1998): *Recommendations on Statistics of International Migration*. Revision 1, United Nations, New York.
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and racial studies*, 22(2), 447-462
- Vertovec, S. (2001). Transnational social formations: toward conceptual cross-fertilization.
- Vertovec, S. (2009): *Transnationalism*. London Routledge.
- White, A. (2016): An Inside-Out Approach to Social Remittances: Linking Migration and Social Change in Poland. In: Nowicka, M. et al.: *Migration and Social Remittances in a Global Europe*. Palgrave Macmillan, London, s. 49–69.
- White, A. a Grabowska, I. (2019): Social Remittances and Social Change in Central and Eastern Europe: Embedding Migration in the Study of Society. *Central and Eastern European Migration Review*, 8, č. 1, s. 33–50.
- White, A. (2021). Migration impact inside-out: stayers, sociology and social remittances. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(13), 3190-3208.

White, A., Grabowska, I., Kaczmarczyk, P., & Slany, K. (2018). The impact of migration on Poland: EU mobility and social change (p. 284). UCL Press.

Wimmer, A., & Schiller, N. G. (2003). Methodological nationalism, the social sciences, and the study of migration: An essay in historical epistemology 1. *International migration review*, 37(3), 576-610.

Wu, C., & Wilkes, R. (2017): International students' post-graduation migration plans and the search for home. *Geoforum*, 80, 123–132.

Elektronické zdroje

Central Statistics Office (2016). Diversity in Ireland. Census of Population 2016 – Profile 7 Migration and Diversity. Dostupné z: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp7md/p7md/p7anii/> (cit. 21.11.2022)

Člověk v tísni (2015), Bohouš a Dáša: Tváří v tvář migraci. vzdělávací program Varianty. Člověk v tísni, o.p.s., Praha Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1042/file/060-bohou-a-d-tv-v-tv-migraci.pdf> (cit. 04.10.2022)

EC (2022a). Free movement – EU nationals. European Commission: Employment, Social Affairs & Inclusion. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=457> (cit. 30.10.2022)

EC (2022b). Governance of migrant integration in Ireland. European Website on Integration. European Commission. Dostupné z: https://ec.europa.eu/migrant-integration/country-governance/governance-migrant-integration-ireland_en (cit. 15.11.2022)

EU (2022a). Country Profiles. European Union. Dostupné z: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles_en (cit. 13.11.2022)

EU (2022b). Find and Compare Qualifications Frameworks. European Union. Europass. Dostupné z: https://europa.eu/europass/en/compare-qualifications?field_location_selection_target_id%5B6063%5D=6063&field_location_selection_target_id%5B6072%5D=6072 (cit. 2.11.2022)

EC (2022c). Highly qualified migrant. Glossary. Migration and Home Affairs. Dostupné z: https://home-affairs.ec.europa.eu/pages/glossary/highly-qualified-migrant_en (cit. 5.11.2022)

European Migration Network (2022). Population and Migration Estimates 2022 show population growth driven by large increase in migration. Dostupné z: <https://emn.ie/population-and-migration-estimates-2022-show-population-growth-driven-by-large-increase-in-migration/> (cit. 11.11.2022)

Eurostat (2000): Push and pull factors of international migration, a comparative report. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Dostupné z: <https://www.nidi.nl/shared/content/output/2000/eurostat-2000-theme1-pushpull.pdf> (cit. 9. 10. 2022)

Eurostat (2022a). Non-EU citizens make up 5.3% of the EU population. Eurostat. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220330-2> (cit. 17. 10. 2022)

Eurostat (2022b). Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migrant_integration_statistics_-_over-qualification (cit. 20. 10. 2022)

Gataveckaitė, G., & Downing, J. (2022). Special Government campaign to tell Ukrainian refugees there is no housing for them in Ireland. Independent. Dostupné z: <https://www.independent.ie/irish-news/politics/special-government-campaign-to-tell-ukrainian-refugees-there-is-no-housing-for-them-in-ireland-42093973.html> (cit. 28. 11. 2022)

ILO (2018). ILO global estimates on international migrant workers: results and methodology. Dostupné z: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_652001.pdf (cit. 10. 10. 2022)

ILO (2012). International Standard Classification of Occupations 2008 (ISCO-08): Structure, group definitions and correspondence tables. International Labour Office. Dostupné z: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_172572.pdf (cit. 09. 10. 2022)

IOM (2004): Glossary on Migration. Switzerland. https://austria.iom.int/sites/default/files/IML_1_EN.pdf (cit. 03. 10. 2022)

IOM (2011). Glossary on Migration . International Migration Law. International Organization for Migration. Switzerland. Dostupné z: <https://www.corteidh.or.cr/sitios/observaciones/11/anexo5.pdf> (cit. 10.12.2022)

IOM (2012). IOM and Migrant Integration. International Organization for migration. Dostupné z: <https://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/What-We-Do/docs/IOM-DMM-Factsheet-LHD-Migrant-Integration.pdf> (cit. 13. 10. 2022)

IOM (2010): International Dialogue on Migration. Managing Return Migration. Switzerland. Dostupné z: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/idm14.pdf> (cit. 21. 10. 2022)

Irish Refugee Council (2022). Ukraine Response. Dostupné z: <https://www.irishrefugeecouncil.ie/ukraine-information-note> (cit. 28. 10. 2022)

Levitt, P. (2004). Transnational Migrants: When "Home" Means More Than One Country, Migration Policy Institute. Dostupné z: <https://www.migrationpolicy.org/article/transnational-migrants-when-home-means-more-one-country> (cit. 02. 11. 2022)

Levitt, P., & Lamba-Nieves, D. (2011). Social remittances revisited. Journal of ethnic and migration studies, 37(1), 1-22. Dostupné z: <https://www.migrationpolicy.org/article/its-not-just-about-economy-stupid-social-remittances-revisited> (cit. 03. 11. 2022)

Le, M. L. (2021). Remittance a rozvoj: analýza remitencí proudících z Česka do Vietnamu. Praha. 2021. Diplomová práce. Univerzita Karlova. z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/150925/120399545.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (cit. 21.10.2022)

MPI (2021). Migration Policy Institute: Borderless Europe: Seven Decades of Free Movement. Dostupné z: <https://www.migrationpolicy.org/article/borderless-europe-free-movement#:~:text=The%20number%20of%20EU%2D11,withdrawal%20from%20the%20European%20Union>. (cit. 9.10.2022)

MPSV (2022). Situace uprchlíků z Ukrajiny. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1248138/Situace_uprchliku_MPSV_13072022.pdf/7f85ee74-a010-fc04-d696-364b1c4e3eab (cit. 28.11.2022)

Národní zdravotnický informační portál (2022). Zdravotnictví České republiky ve srovnání se státy OECD. Průvodce zdravotním systémem. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/477-zdravotnictvi-ceske-republiky-ve-srovnani-se-staty-oecd> (cit. 1.12.2022)

OECD (2001): International Mobility of the Highly Skilled. OECD Publication Service, Paris, 336 s. Dostupné z: https://read.oecd-ilibrary.org/employment/international-mobility-of-the-highly-skilled_9789264196087-en#page1 (cit. 13.11.2022)

OECD. (2009): Average personal income tax and social security contribution rates on gross labour income. Dostupné z: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE_I5 (cit. 15. 11. 2022)

Smolík, J. (2015). Etika výzkumu v sociálních vědách. Media4u Magazine, (4). Dostupné z: http://user.mendelu.cz/cenek/Zaklady_metodologie/Ucebni_zdroje/L12_Etika/L12_READER.pdf (cit. 19. 11. 2022).

The World Bank (2019): Data. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (cit. 02. 10. 2022)

The World Bank (2020). World Bank Predicts Sharpest decline of Remittances in Recent History. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/04/22/world-bank-predicts-sharpest-decline-of-remittances-in-recent-history> (cit. 02. 10. 2022)

UN (1997). Assembly, U. G. Programme for the further implementation of Agenda 21. In Programme for the further implementation of Agenda 21 (pp. 95-95). Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/774/79/PDF/N9777479.pdf?OpenElement> (cit. 09. 10. 2022)

UNESCO (2012). International standard classification of education: ISCED 2011. Comparative Social Research, 30. Institute for Statistics. Dostupné z: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf> (cit. 09. 10. 2022)

Vavrečková, J., & Janata, Z. (2006). Migrační potenciál po vstupu ČR do EU: (výsledky terénního šetření). VÚPSV. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_189.pdf (cit. 27. 11. 2022)

Vavrečková, J., Musil, J., & Baštýř, I. (2007). Počty a struktury českých migrantů v zahraničí a ekonomická motivace k zahraniční pracovní migraci. Vyd. Praha: VÚPSV. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_249.pdf (cit. 27. 11. 2022)

Přílohy

Příloha 1 – Otázky pro informanty žijící v Irsku

Základní informace	Prosím, můžete na začátek uvést Váš věk, pohlaví a aktuální rodinný stav?
	Jaké je Vaše vzdělání?
	Jak dlouho v Irsku žijete?
	Odešel/a jste z Česka s rodinou nebo sám/sama?
	Z jakého a do jakého města/lokality jste šel/šla?
	S kým žijete v domácnosti? Jaké je občanství členů domácnosti?
Pozadí informantů a emigrace z Česka	Jaké jste měl/a důvody k odchodu z Česka?
	Proč jste si vybral/a právě Irsko?
	Žil/a jste předtím ještě někde jinde? Popř. kde a jak dlouho?
	Navštívil/a jste někdy předtím Irsko? Měl/a jste tam Vy nebo někdo z Vašich blízkých nějaké vazby či kontakty?
Transnacionalizace a nabytí sociálních remitencí	Jaké povolání jste vykonával/a před odjezdem do Irska, jaké v Irsku? Začal/a jste v Irsku studovat? Příp. jaký obor?
	Jak trávíte svůj volný čas v Irsku?
	Vnímáte nějaké proměny ve svém chování, přemýšlení, hodnotách, přístupu k některým věcem nebo třeba dělbě práce v domácnosti a přístupu a očekáváních ze strany státu od té doby, co jste se přestěhoval/a do Irska? V čem konkrétně tyto změny nastaly?
	Je něco, o co Vás život v Irsku připravil?
	Jaké vnímáte největší rozdíly mezi Českem a Irskem? Zejména co se týká životní úrovně, udržování zvyků a tradic, chování obyvatel, svobody, udržitelnosti a fungování státních institucí?
	Setkáváte se se s dalšími Čechy v Irsku? Můžete mi popsat, s kým se nejčastěji setkáváte? (kolegové, Irové, Britové, jiné migrantské skupiny)
Transnacionalizace a přenos sociálních remitencí	S kým z ČR jste v kontaktu? (rodina, církev, bývalí kolegové...)
	Jakým způsobem a jak často jste v kontaktu s rodinou a přáteli v ČR? Je intenzita kontaktu po celou dobu Vašeho pobytu v Irsku stejná?
	Jaká jsou nejčastější témata komunikace?
	Navštěvujete někdy ČR? Pokud ano, tak jak často, na jak dlouho a za jakým účelem?
	Navštěvujete ČR vždy pravidelně nebo někdy více a někdy méně? Např. ihned po přestěhování.
	Zůstáváte nějakým způsobem v ČR aktivní? (např. volby) Sledujete neustále dění v ČR?
	Docházelo nebo dochází k posílání finančních prostředků nebo materiálních věcí členům rodiny do ČR?
Šíření sociálních remitencí	Zajímáte se nyní o politiku a strukturální problémy v ČR více, než před emigrací do Irska?
	Naučil Vás život v Irsku něco, co už nyní aplikujete? Co to konkrétně je a kde jste se to naučil/a? Kde to konkrétně aplikujete? (např. v práci, komunitě, rodině...)
	Je v Irsku a v irské společnosti něco, co byste rád/a, aby tak bylo/fungovalo i v Česku?
	Snažil/a jste se po přestěhování do Irska více prosazovat u svých kontaktů v Česku Vaše nové zkušenosti, myšlenky, názory a postoje, než je tomu nyní?
	Vnímáte u Vaší rodiny nebo blízkých nějakou změnu v chování, uvažování nebo jednání od té doby, co žijete v Irsku? Např. ve spojitosti s tím, co se jste se naučil/a, a co se snažíte aplikovat. Jaké konkrétní změny to jsou?

	Vnímáte zájem svého okolí v Česku o Vaše zkušenosti, Váš pohled na věc a Vaše názory? Pokud ano, o co jeví největší zájem?
	Vnímáte opadávání zájmu v čase o tyto Vaše zkušenosti? U koho opadávání vnímáte nejvíce? Jakých oblastí se to týká? (např.: postoj k penězům, vnímání státu)
	Vnímá Vás rodina a okolí jinak od té doby, co jste se přestěhoval/a do Irska?
	Využíváte finanční prostředky nabyté v Irsku i v Česku? (např. investice)
	Jaké jsou Vaše plány do budoucna? Budete nějak šířit své know-how?
Kontext pandemie Covid-19	Byl/a jste před pandemií v ČR častěji než nyní?
	Jak se změnil Váš kontakt blízkými v ČR během pandemie? Vnímáte rozdíl v intenzitě kontaktu před pandemií, během a nyní?
	Sledoval/a jste během pandemie dění v ČR? Myslíte si, že aktuálně se zajímáte více o dění v Česku, než to bylo před pandemií?
	Změnila nějak pandemie Covid-19 Vaše vnímání emigrace do Irska nebo vnímání případného návratu?
Potenciální návratová migrace	Plánoval/a jste na počátku zůstat v Irsku dlouho (popř. jak dlouho) nebo. se vrátit do ČR? Z jakého důvodu jste se chtěl/a vrátit?
	Uvažoval/a jste nebo uvažujete nyní o návratu do Česka? Proč?
	Jaké změny nebo jaká situace by musela nastat abyste se vrátil/a?
	Myslíte si, že v Irsku nabyté zkušenosti, znalosti, postoje apod. mají vliv na Vaše rozhodování, zdali se do ČR nebo ne? Čemu konkrétně tento vliv přisuzujete?
	Byl/a jste spokojená se svým životem v ČR? Na základě nově nabytých zkušeností, znalostí, postojů apod., jak hodnotíte život v ČR? (konkrétně: pracovní příležitosti, Vaší finanční situaci, politiku, přístup státu k občanům, společnost, českou mentalitu)
	Řekl/a byste se, že jste se dobře adaptoval a začlenil/a v Irsku do místního života i mezi místní?
	Vnímáte nějakou spojitost mezi návratem a plněním Vašich životních cílů?
	Jste spokojený/á s Vaším životním stylem a celkovým životem v Irsku?
	Je něco, co Vám v Irsku vadí natolik, že zvažujete návrat nebo přestěhování se do jiné země? Co to je?
	Jak vnímáte domov? Kde je pro Vás domov? Byl vždy spojen s konkrétním místem narození?
	Jaká je vidina Vaší další životní cesty? Plánujete zůstat v Irsku, vrátit se do ČR nebo vyzkoušet ještě jinou zemi?
	Jste spokojený/á se svým životem a rozhodnutím se přestěhovat do Irska? nelituje
Závěrečné otázky	Je něco, co byste chtěl/a doplnit?
	Děkuji za rozhovor, Vaši trpělivost během celého rozhovoru a taky Váš čas!

Příloha 2 – Otázky pro informanty, kteří se vrátili z Irska do Česka

Základní informace	Prosím, můžete na začátek uvést Váš věk, pohlaví a aktuální rodinný stav?
	Jaké je Vaše vzdělání?
	Jak dlouho jste zpět v Česku?
	Jak dlouho jste v Irsku žil/a?
	Odešel/a jste z Česka s rodinou nebo sám/sama?
	Z jakého a do jakého města/lokality jste šel/šla a kam jste se vrátil/a?
	S kým žijete v domácnosti? Jaké je občanství členů domácnosti?
Pozadí informantů a emigrace z Česka	Jaké jste měl/a důvody k odchodu z Česka?
	Proč jste si vybral/a právě Irsko?
	Žil/a jste předtím ještě někde jinde? Popř. kde a jak dlouho?
	Navštívil/a jste někdy předtím Irsko? Měl/a jste tam Vy nebo někdo z Vašich blízkých nějaké vazby či kontakty?
Transnacionalizace a nabývání sociálních remitencí	Jaké povolání jste vykonával/a před odjezdem do Irska, jaké v Irsku a jaké vykonáváte nyní? Začal/a jste v Irsku nebo po návratu domů studovat? Příp. jaký obor?
	Jak jste trávil/a svůj volný čas v Irsku a jak ho trávíte nyní?
	Vybavíte si, jestli u Vás docházelo k proměnám v chování, přemýšlení, hodnotách, přístupu k některým věcem nebo třeba dělbě práce v domácnosti a přístupu a očekáváním ze strany státu od té doby, co jste se přestěhoval/a do Irska? V čem konkrétně tyto změny nastaly?
	Vnímáte tyto proměny i nyní po návratu do Česka?
	Byl/a spokojený/á s Vaším životním stylem a celkovým životem v Irsku?
	Bylo něco, co Vám v Irsku vadilo natolik, že jste zvažoval/a návrat nebo přestěhování se do jiné země? Co to bylo?
	Je něco, o co Vás život v Irsku připravil?
	Jaké vnímáte největší rozdíly mezi Českem a Irskem? Zejména co se týká životní úrovně, udržování zvyků a tradic, chování obyvatel, svobody, udržitelnosti a fungování státních institucí?
	Setkával/a ses/si se s dalšími Čechy v Irsku? Můžete mi popsat, s kým jste se nejčastěji setkával/a? (kolegové, Irové, Britové, jiné imigrantské skupiny)
Transnacionalizace a přenos sociálních remitencí	S kým z ČR jste byli po celou dobu v kontaktu? (rodina, církev, bývalí kolegové...)
	Jakým způsobem a jak často jste byl/a v kontaktu s rodinou a přáteli v ČR? Byla intenzita kontaktu po celou dobu Vašeho pobytu v Irsku stejná?
	Jaká byla nejčastější témata komunikace?
	Navštěvoval/a jsi někdy ČR? Pokud ano, tak jak často, na jak dlouho a za jakým účelem?
	Navštěvoval/a jste ČR vždy pravidelně nebo někdy více a někdy méně? Např. ihned po přestěhování nebo před rozhodnutím se vrátit.
	Zůstal/a jste nějakým způsobem v ČR aktivní? (např. volby) Sledoval/a jsi neustále dění v ČR?
	Docházelo během pobytu k posílání finančních prostředků nebo materiálních věcí členům rodiny do ČR?

Kontext pandemie Covid-19	Byl/a jste před pandemií v ČR častěji než nyní?
	Jak se změnil Váš kontakt blízkými v ČR během pandemie? Vnímáte rozdíl v intenzitě kontaktu před pandemií, během a nyní?
	Sledoval/a jste během pandemie dění v ČR? Myslíte si, že aktuálně se zajímáte více o dění v Česku, než to bylo před pandemií?
	Změnila nějak pandemie Covid-19 Vaše vnímání emigrace do Irska nebo vnímání případného návratu?
Návratová migrace	Plánoval/a jste na počátku zůstat v Irsku dlouho (popř. jak dlouho) nebo. se vrátit do ČR? Z jakého důvodu jste se původně chtěl/a vrátet?
	Kdy konkrétně jste se vrátil/a do Česka a co bylo tím důvodem?
	Pamatujete si, co bylo tím impulzem, které zapříčinilo definitivní rozhodnutí o návratu?
	Dokážete se vybavit, kdy a za jakých okolností jste začal/a uvažovat o návratu? Co k přemýšlení o návratu vedlo?
	Jak dlouho jste o návratu uvažoval/a? Bylo to rychlé rozhodnutí?
	Řekl/a byste se, že jste se dobře adaptoval a začlenil/a v Irsku do místního života i mezi místní?
	Vnímáte nějakou spojitost mezi návratem a plněním Vašich životních cílů?
	Myslíte si, že v Irsku nabyté zkušenosti, znalosti, postoje apod. měli vliv na Vaše rozhodnutí se vrátit do ČR? Čemu konkrétně tento vliv přisuzujete?
	Byl/a jste spokojená se svým životem v ČR před emigrací? Na základě nově nabytých zkušeností, znalostí, postojů apod. z Irska, jak hodnotíte život v ČR? (konkrétně: pracovní příležitosti, Vaší finanční situaci, politiku, přístup státu k občanům, společnost, českou mentalitu)
	Jak jste se na návrat připravoval/a? Kontaktovala jsem své známé, koukal/a jste se po pracovních příležitostech, možnostech sociálního života v místě nového bydliště apod.? Připravoval/a jste se na to finančně?
	Myslíte si, že jste měl/a dostatek informací potřebných k návratu? (fungování společnosti, ceny, potřebné dokumenty a nutnosti k vyřízení)
	Byl pro Vás odchod z Irska a návrat těžký? V čem?
	Zažíval/a jste při návratu nějaké komplikace? Ať už fyzické, sociální nebo emocionální.
	Vnímáte, že bylo těžké se znovu se začlenit do české společnosti, kultury a stylu života?
	Jak vnímáte domov? Kde je pro Vás domov? Byl vždy spojen s konkrétním místem narození?
	Jaká je vidina Vaší další životní cesty? Plánujete zůstat v Česku, návrat do Irska nebo vyzkoušet ještě jinou zemi?
Šíření sociálních remitencí po návratu	Zajímáte se nyní o politiku a strukturální problémy v ČR více, než před emigrací do Irska?
	Naučil Vás život v Irsku něco, co aplikujete? Co to konkrétně je a kde jste se to naučil/a? Kde to konkrétně aplikujete? (např. v práci, komunitě, rodině...)
	Je v Irsku a v irské společnosti něco, co byste rád/a, aby tak bylo/fungovalo i v Česku?
	Snažil/a jste se u svých kontaktů v Česku prosazovat Vaše nové zkušenosti, myšlenky, názory a postoje, jakmile jste se přestěhoval/a do Irska nebo spíše až v průběhu pobytu nebo až když jste se rozhodl/a k návratu?
	Snažíte se o to šířit nyní, když už žijete v Česku?
	Vnímáte u Vaší rodiny nebo blízkých nějakou změnu v chování, uvažování nebo jednání od té doby, co žijete v Irsku? Např. ve spojitosti s tím, co se jste se naučil/a, a co se snažíte aplikovat. Jaké konkrétní změny to jsou?
	Vnímáte zájem svého okolí o Vaše zkušenosti, Váš pohled na věc a Vaše názory? Pokud ano, o co jeví největší zájem?
	Vnímáte opadávání zájmu v čase o tyto Vaše zkušenosti?

Závěrečné otázky	Vnímá Vás rodina a okolí jinak od té doby, co jste se přestěhoval/a do Irska a nyní zpět do Česka?
	Využívala jste finanční prostředky nabyté v Irsku i v Česku? (např. investice) Využíváte je i nyní? Plánujete si založit podnikání?
	Jaké jsou Vaše plány do budoucna? Budete nějak šířit své know-how?
	Jste spokojený/á se svým životem a rozhodnutím se přestěhovat do Irska?
	nelituje
	Je něco, co byste chtěl/a doplnit?
	Děkuji za rozhovor, Vaši trpělivost během celého rozhovoru a taky Váš čas!